CHECKED-75 1872

NOT TO BE ISSUED

పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీకపర్ది స్వామిప్రోక్తకపర్దిస్మృతి

స్మార్తకపర్దికారికలు.

CHECKED

ఇది

473/8

మచిలీపట్టణ మందుండు,

చల్లా నాగలింగశాస్త్రిలవారి పుత్త్రుఁడగు

లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రిచే

సంపాదించబడి

స్వకీయ శ్రీ

ఆర్యానంద ముద్రాక్షరశాల యందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియె.

ప్రథమ ముద్రణము 500 ప్రతులు

దీనివెల రు. 0—12—0

రిజిష్టర్డు కాపీరైట్

1931

మచిలీపట్టణము.

విజ్ఞప్తి.

"ఈకపర్దిస్మృతి" అను నీగ్రంథమునకు కొందఱు స్మార్త కపర్ది అనియును, కపర్ది కారికలనియును, బహువిధములగా వాడుచున్నారు. మఱియు వైదికాభిమానులయొక్క యుపయోగార్థము 1922 సం॥ కొన్ని కారికలు ముద్రింపఁబడినవి. ఆప్రతిలో పీఠికలో నుదహరించిన ప్రకారము పరోపకార ప్రముఖులగు ఈదిగువ నుదహరించిన పుణ్యాత్ముల సహాయముచే ముద్రించి ప్రకటించితిని.

(1) పీఠాపురం నివాసులైన బ్రహ్మశ్రీ మామిళ్లపల్లి శేషావధానులుగారు వ్రాసిన కపర్దికారికలన్నియును చేర్చి గొర్తిపెద్ది రామసుబ్బయ్యగారు మాకుఁబంపిరి. పిమ్మట అమ్మనమంచి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు మొదలగు పుణ్యాత్ములు ఈగ్రంథమునకు నిండా సహాయులు, వీరికెన్ని వందనములు చేసినను చాలదు ఈపుణ్యపురుషులను పరమేశ్వరుఁడు రక్షించుగాత. పునః రెండవ కూర్పునందు తాత్పర్యముతో ముద్రించదలచితిని.

ఆర్యానందప్రెస్
మచిలీపట్టణము.

ఇట్లు,
చల్లా లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి.

1972

విషయసూచిక.

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
షోడశకర్మాణి	౧	ఉల్లేఖననిమిత్తమ్	౬
పుణ్యాహవిధిః	౧	రేఖాధిదేవాః	డిటో
శుభకాలః	౧	రేఖాకరణప్రకారః	౭
వధూప్రవేశనమ్	౧	తతాపఃస్పర్శనమ్	డిటో
సంకల్పః	౨	ప్రోక్షణాదీనాంలక్షణమ్	డిటో
పుణ్యాహకలశస్థాపనమ్	౨	అగ్నిప్రణయనమ్	డిటో
నాందీముఖమ్	౨	అథదూషితాగ్నిః	డిటో
అథాపరోవిశేషః	౩	హోమలక్షణమ్	౮
అన్యచ్చ	డిటో	అగ్నిజ్వాలలక్షణమ్	డిటో
మాతరిరజస్వలాయాఃవిశేషః	౩	అగ్నిధ్యానమ్	డిటో
నాందీముఖనిమిత్తాని	డిటో	అగ్న్యభిముఖీకరణం	డిటో
అపరోవిశేషః	౪	అగ్నిభేదః	డిటో
జీవపితృకస్యవిశేషః	డిటో	అగ్నేఃసప్తజిహ్వాః	౯
శ్రాద్ధద్రవ్యమ్	డిటో	పరిసమూహనమ్	డిటో
విశ్వేదేవాః	డిటో	అగ్న్యలంకరణమ్	౧౦
లౌకికాగ్నికర్మాణి	డిటో	పరిస్తరణవిన్యాసః	డిటో
గ్రంథాన్తరే	౫	దర్భభేదాః	డిటో
ఔపాసనాగ్నికర్మాణి	డిటో	దర్భేషుస్త్రీత్వాదిభేదః	డిటో
అధికారిభేదేనాగ్నిభేదః	డిటో	పాత్రాసాదనమ్	౧౧
కాలభేదేనకర్తవ్యకర్మాణి	డిటో	పాత్రలక్షణమ్	డిటో
పీఠలక్షణం	డిటో	పవిత్రలక్షణమ్	డిటో
ఆసనలక్షణమ్	డిటో	పూర్ణపాత్రస్థానమ్	౧౨
స్థండిలలక్షణమ్	డిటో	బ్రహ్మాసనలక్షణమ్	డిటో
అంగుళప్రమాణం	౬	అనిరూఢోఽగ్నిః	౧౩
ఉల్లేఖనమ్	డిటో	ఆజ్యసంస్కారః	డిటో
ఉల్లేఖనప్రకారః	డిటో	గ్రంథాన్తరే	డిటో

విషయము.	పుట.
స్రుక్స్రువసమ్మార్జనమ్	౧౪
ఇధ్మలక్షణమ్	డిటో
పరిధ్యాసాదనమ్	౧౫
పరిషేచనమ్	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
ఇధ్మప్రక్షేపణమ్	౧౬
ఆఘారహోమః	డిటో
అథచక్షుషీ	డిటో
అథముఖాహుతిః	డిటో
స్రుక్స్రువధారణలక్షణమ్	౧౭
ఆహుతిలక్షణమ్	డిటో
ఆహుతిప్రమాణమ్	డిటో
హోమముద్రాలక్షణమ్	డిటో
స్రువాహుతిః	౧౮
తిష్ఠద్ధోమః	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
అనూయాజసమిదిధ్మసన్నహనప్రక్షేపణమ్	డిటో
అథాఽపరః	౧౯
జయాదిహోమః	డిటో
ప్రయోగసారే	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
రాష్ట్రభృద్ధోమః	డిటో
జయాదికానితి రాష్ట్రభృద్విషయః	౨౦
జయాద్యగ్నిముఖకర్తవ్యకర్మాణి	,,
గ్రంథాన్తరే	౨౦
జయాదివర్జ్యకర్మాణి	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
స్విష్టకృద్ధోమః	డిటో
లేపకార్యమ్	౨౧
పరిధిప్రహరణమ్	డిటో
పరిధిప్రహరనిషేధస్థానేశమ్యాః	,,
సగ్గ్రావహోమః	డిటో
సగ్గ్రావనిషేధః	౨౨
ప్రాయశ్చిత్తాహుతయః	డిటో
పూర్ణాహుతిలక్షణమ్	డిటో
పూర్ణాహుతినిషేధకర్మాణి	డిటో
పూర్ణాహుత్యుత్తకర్మాణి	డిటో
పూర్ణపాత్రవర్జనమ్	డిటో
అథాగ్నిముఖప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౩
ప్రణీతాపాత్రచ్ఛేదనే ప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
స్థాలీభేదే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
దర్భాస్తరణాది విపర్యాస ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౪
దర్వీకూర్చపవిత్రాదిచ్ఛేదదాహవినాశనే ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ఇధ్మాపరిధిదాహే విశేషః	డిటో
స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తం	౨౫
హవిషి మశకాదిపాతే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో

విషయము.	పుట.
అగ్న్యుపఘాతప్రాయశ్చిత్తం	౨౫
తత్రనారాయణభట్టీయే విశేషమాహ	డిటో
అస్యార్థః	డిటో
శమ్యాపడ్వింశదంగులే త్యాపస్తంబః	౨౬
స్విష్టకృద్ధోమాకరణే ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
శకునప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అగ్నినాశేప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౭
స్వయంపజ్వలితేఽగ్నౌ ప్రాయశ్చిత్తమ్	౨౭
ఆఘారయోః ప్రాగ్వహ్నినాశే	,,
ఆఘారహోమానన్తరమగ్నినాశే	,,
ఇధ్మప్రక్షేపణాత్పూర్వమగ్నినాశే	డిటో
వివాహోపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే	౨౮
అస్యార్థః కృష్ణభట్టీయే	డిటో
తత్రక్రమః	డిటో
స్థాలీపాకతత్పూర్వమగ్నినష్టం	,,
అథశ్రాద్ధమధ్యఅగ్నినష్ట ప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ఆరోపితాగ్నినాశేప్రాయశ్చిత్తం	,,
అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యను గతప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౦
ఇత్యగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తం	౩౦
వైదికాఽగ్నిద్వయ ప్రా	...
అస్యాః కారికాయాస్తాత్ప ర్యార్థఉచ్యతే	డిటో
విహారకర్తృలక్షణమ్	౩౧
పథికృద్గుణేష్టిః	డిటో
వైదికలౌకికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తం	,,
ఔపాసనాగ్నివైతానికాగ్ని ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౨
ఔపాసనాగ్న్యాబ్రహ్మచార్య గ్నిసంసర్గేప్రాయశ్చిత్తమ్	,,
ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గ ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అథస్మార్తాన్వాధానేష్టిమ ధ్యేప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే	౩౩
అన్వాధానేష్టిమధ్యే గ్రహణప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
బృహన్నారదీయే	డిటో
అథాస్యప్రయోగః	డిటో
అన్వాధానేష్టిమధ్యే ప్రయాణమ్	౩౪
అన్వాధానేష్టిమధ్యే స్త్రియాం రజస్వలాప్రాయశ్చిత్తం	౩౪
అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
విధురాగ్నిసంధానమ్	౩౫
అస్యార్థః	డిటో

విషయసూచిక.

విషయము.	పుట.
విధురాగ్నిసంధానవిధిః	౩౫
ప్రమాదాదగ్నిత్యాగ ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౬
(కూర్మపురాణే)	డిటో
ఆలస్యాదగ్నిత్యాగే ప్రాయశ్చిత్తమ్	౩౭
అస్మిన్నర్థే కారికాః	౩౮
పునస్సంధానాంగహోమ ద్రవ్యపరిమాణమ్	డిటో
గ్రంథాన్తరే	డిటో
పునస్సంధానమ్	డిటో
పునస్సంధానప్రయోగః	౩౯
అథసమిదారోపణాత్మారోపణవిధిరుచ్యతే	౪౦
శ్రాద్ధమధ్యే అసపత్నీకస్య పునస్సంధానమ్	౪౧
హోమకాలః	డిటో
అథాశ్వలాయనః	డిటో
తత్రగౌణకాలః	డిటో
ముఖ్యకాలహోమాతీత ప్రాయశ్చిత్తమ్	౪౨
హోమాతీతప్రాయశ్చిత్తం	డిటో
అథహోమలక్షణముచ్యతే	డిటో
నిత్యహోమప్రకారః	౪౩
స్వకర్తృకహోమనిషేధకాలః	౪౩
కృష్ణభట్టీయే	డిటో
గ్రంథాన్తరేవిశేషమాహ	౪౪
దంపత్యోరసమక్షహోమః	డిటో
సమస్యహోమః	డిటో
పక్షహోమాదయః	డిటో
అథమతాన్తరమ్	౪౫
మేధావిలక్షణమ్	౪౬
అథఅగ్నిత్యాగేనదోషః	డిటో
సమావర్తనాదికర్మలోప ప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
అథపాణిగ్రహణాదిహోమః	,,
తత్రాయంప్రయోగః	౪౭
అనాదిష్టహోమః	౪౮
పార్వణాతిక్రమేతద్వ్రత లోపప్రాయశ్చిత్తమ్	డిటో
ఆగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధిః	౪౯
అథాగ్నేయస్థాలీపాక ప్రయోగః	౫౦
అన్వారంభణీయమ్	౫౧
అత్రవిశేషమాహ	౫౨
తథాచగృహ్యపరిశిష్టే	డిటో
విశ్వప్రకాశికాయామ్	డిటో.
అస్యార్థః	డిటో
అథాఽస్యప్రయోగః	౫౩
పథికృత్ స్థాలీపాకః	౫౪
అథప్రయోగః	డిటో

విషయము.	పుట.	విషయము.	పుట.
విభ్రప్టేష్టిః	౫౪	ఘటశ్రాద్ధకారికాః	౬౬
అథవైశ్వదేవస్థాలీపాకః	౫౫	హేమాద్రికారః	౬౭
అథవిభ్రప్టేష్ట్యోక్తి విషయేపూర్ణాహుతి	౫౫	ప్రకారాన్తరేణఘట శ్రాద్ధవిధిః	౬౮
అథవైశ్వానరేష్టిప్రయోగః	...	తస్యాయంప్రయోగః	...
అథప్రతివద్ధోమకారికాః	౫౬	అథసంధ్యాదౌజపవిధిః	౬౯
అథఅస్యప్రయోగఉచ్యతే	...	అథదానలక్షణమ్	...
అథస్మార్తాగ్నిహోత్రిక విధిరుచ్యతే	౫౭	శ్రాద్ధేఽగ్నౌకరణలోపప్రా	౬౯
గ్రంథాన్తరేవిశేషమాహ	౫౮	ద్విభార్యాగర్భిణీపతిః	...
అథప్రసంగాత్పాక యజ్ఞవిధిరుచ్యతే	౫౯	ఛాయానక్తమ్	౭౦
తత్రాదౌనిత్యోపాసనమ్	...	గ్రహణేశ్రాద్ధవిధిః	...
వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధిః	...	శాఖారంభవిషయః	...
తత్రసుదర్శనకారికాయాం	౬౧	నిత్యోపాసనకుండః	...
అథప్రయోగః	౬౨	జీర్ణోపవీతవిసర్జనశ్లోకః	౭౦
అథగౌణకాలః	౬౪	వివాహమధ్యేమావాస్యా చతుర్దశీవిషయమ్	...
స్మృత్యర్థసారే	...	పత్నీపుత్రస్నానవిధిః	౭౧
అగ్నికార్యంవినాభోజనే ప్రాయశ్చిత్తమగ్న్యాధానే	౬౫	లాజహోమవిధిః	...
అత్యాశవక్త్రాబ్దుర్గ్న్యాధానే	...	ఇతిగ్రంథివిసర్జనహోమలక్షణం	...
అగ్నేఃప్రాదుష్కరణకాలః	...	చౌలలక్షణమ్	...
ఇత్యగ్న్యాధానోక్తమనుద్ధరణప్రా,,		ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమః	...
స్రుక్స్రువాదిపరిష్కృతివృత్తిః	౬౬	లాజహోమః	౭౨
ఘటనప్రకారః	...	దశాంగధూపః	...
పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్త	...	అగ్నిచక్రశుద్ధిః	౭౩
	...	...	...

విషయసూచిక.

విషయము.	పుట	విషయము.	పుట.
ప్రథమఃపటలః	౧	షష్ఠఃపటలః	౬
ద్వితీయఃపటలః	౨	సప్తమఃపటలః	౭
తృతీయఃపటలః	౩	అష్టమఃపటలః	౮
చతుర్థఃపటలః	౪	నవమఃపటలః	౯
పంచమఃపటలః	౫	బృహస్పతిస్థానం	౧౦

విషయములు సమాప్తము.

బృహస్పతిస్థాననిర్ణయః.

శ్లో॥ బృహస్పతిస్సదాతిష్ఠే ద్దిశ్యోదీచ్యాంసమాహితః।
స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర నిశ్చితోక్తంకపర్దినా॥

యోక్త్రలక్షణమ్

శ్లో॥ త్రింశద్దర్భైః కృతంయోక్త్రం ద్వాత్రింశదంగుళాయుతం।
అష్టావింశతిదర్భైర్వా జ్ఞేయః యోక్త్రస్యలక్షణమ్॥

గ్రంథశ్చాయం సమాప్తః.

ఓం పరబ్రహ్మణేనమః.

స్మార్తకపర్దికారికావళిః.

శ్లో॥ స్మార్తకర్మసుయేతూక్తాః కపర్ద్యాద్యైర్మహాత్మభిః।
గ్రంధాన్తాన్ సమ్యగాలోచ్య లిఖ్యన్తేకారికాః క్రమాత్ ॥

షోడశకర్మాణి.

శ్లో॥ గర్భాధానంపుంసువనం సీమంతోన్నయనంతథా।జాతనామాన్నచౌలాని మౌంజీవ్రతచతుష్టయం॥ గోదానాఖ్యంస్నాతకంచ వివాహఃపైతృమేధికం। షోడశైతానికర్మాణి సమంత్రంకారయేత్తతః॥

పుణ్యాహవిధిః

శ్లో॥ శాంతికేపౌష్టికేచైవ శుభేవాఽప్యశుభేఽపిచ। ఆద్యాచసర్వకార్యేషు పుణ్యాహంకారయేత్తతః॥ గర్భాధానేవివాహేచ పుంసువేజాతకర్మణి। నామోపాకరణేస్నానే ఏతేషూత్సర్జనేష్వపి॥ బ్రాహ్మణాన్ భోజయేదన్తే వాచయేదాశిషస్తథా । సీమంతోన్నయనేచైవ అన్నప్రాశనచౌలయోః॥ ఉపాయనేచగోదానే ఆదావేవవిశేషతః। బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వాథ ఆశిషోవాచయేత్తథా॥

శుభకాలః.

శ్లో॥ నవభాగమహఃకృత్వా తత్రయుగ్మాంశకాస్తుయే।
అశ్లీలసంజ్ఞాస్తువిద్యాదోజాః పుణ్యాహకాశ్శుభాః॥

వధూపవేశనమ్.

శ్లో॥ పుణ్యాహవాచనేచైవ సంకల్పేషుతథైవచ । ఆశీర్వచనకాలేచ నిత్యోపాసనకర్మణి॥ రక్షాబంధనకాలేచ పత్నీయోక్త్రవిమోచనే। ఏతేషూత్తరతస్తిష్ఠేద్వధూరన్యత్రదక్షిణే। ఆవాం కర్మణినిత్యహోమసమయే పుణ్యాహసంకల్పయోః । స్థాల్యాగ్రాయణయోక్త్రమోచనపునస్సంధానశయ్యోత్సవే। ఏతేష్వద్యచరాచవిప్రపఠితా స్వాశీష్షురక్షాధృతౌ తిష్ఠేదుత్తరతోవధూః స్మృతివశాదన్యత్రచేద్దక్షిణే । పాదప్రక్షాళనేచైవ మధుపర్కస్యప్రాశనే। కన్యాస్వీకృతికాలేతు శోభన

ద్రవ్యధారణే । భ్రువోర్మార్జనకాలేచ కన్యామూర్ధ్న్యభిషేచనే। యోక్త్రస్యావేష్టనేకాలే మాంగల్యస్యచధారణే। వధ్వాస్తండులసంప్రాప్తౌ వరోవారుణదిఙ్ముఖః॥

సంకల్పః.

శ్లో॥ నీయమానోద్విజైస్సార్ధ ముపవిశ్యాసనేయథా ।
ప్రాణానాయమ్యసంకల్ప్య పుణ్యాహంకర్మనిర్దిశేత్॥

పుణ్యాహకలశస్థాపనమ్.

శ్లో॥ చరందక్షిణతస్తస్య స్థిరముత్తరతస్తథా। శుభకర్మణిసర్వత్ర తర్పణంచోత్తరేదిశి॥ చరంతుదక్షిణేభాగే కలశంస్థాపయేద్బుధః। అచలంవామభాగేతు పుణ్యాహేకలశద్వయం॥ తజ్జలంప్రోక్షణార్థం స్యాత్తత్పాత్రంనతుచాలయేత్ । చలనంయత్తుమాఢ్యేన పునఃకరణమాచరేత్॥ అరిష్టనిరసనంచైశే శామ్యఘోరాణినైఋతే । అన్యదిక్షుక్షిపేచ్చైవ కర్తురాయుఃక్షయోభవేత్॥

నాందీముఖమ్.

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధంపితాకుర్యా దాద్యేపాణిగ్రహేపునః । అతఊర్ధ్వంప్రకుర్వీత స్వయంనాందీముఖంవరః ॥ పిత్రోస్తుజీవతోఃకుర్యాత్పునఃపాణిగ్రహంయదా। పితుర్నాందీముఖశ్రాద్ధః నోక్తస్తస్యమనీషిభిః॥ ఉక్తకాలేవివాహాంగం కుర్యాన్నాందీముఖంపితా। దేశాంతరే వివాహశ్చేత్తత్రగత్వాభవేదిదం॥ నాందీముఖంవివాహాదౌ శ్రాద్ధే పాకపరిక్రియా। నిమంత్రణంవాశ్రాద్ధేషు ప్రారంభఃస్యాదితిస్మృతిః॥ మాతుఃశ్రాద్ధంతుపూర్వంస్యా త్పితౄణాంతదనన్తరం। తతోమాతామహాదీనాం వృద్ధాశ్రాద్ధత్రయంస్మృతం । నాందీముఖేవివాహేచ ప్రపితామహపూర్వకం ॥ నామసంకీర్తయేద్విద్వా నన్యత్రపితృపూర్వకం । అస్మద్రూపంతిలాన్దర్భా నపసవ్యంతథైవచ। నాందీశ్రాద్ధే త్యజేద్విద్వాన్ వృద్ధపూర్వంతుసర్వదా ॥ ఉపాయనాదిస్నానాంత కర్మస్వభ్యుదయక్రియాం । పితాకుర్యాత్తదూర్ధ్వంతు పరిణేతా యథావిధి॥

అథాపరోవిశేషః.

శ్లో॥ నాందీశ్రాద్ధంపితాకుర్యాత్పుత్రీపుత్రవివాహయోః।
ఉత్తరేషువివాహేషు స్వయంకుర్యాత్తునాందికమ్॥
(ప్రమీతపితృకస్య నాందీముఖే దేవతానియమః)

శ్లో॥ అసగోత్రఃసగోత్రోవా యఆచార్యఉపాయనే।
సతూపనీయపిత్రాది నుద్దిశ్యాఽభ్యుదయంచరేత్।
కన్యకాయాఅయంమార్గోమునిభిస్సముదీరితః॥ (ఇత్యాపస్తంబః)

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ ఉపనీతౌతుపిత్రాదే రభావేఽన్యంనియోజయేత్। ఆచార్య పితరస్తత్ర వృద్ధిశ్రాద్ధేతుదేవతాః॥ పిత్రైవోపనయేత్పుత్రాన్ తదభావేపితుఃపితా। తదభావేపితుర్భ్రాతా తదభావేతుసోదరః॥ వివాహస్నానగోదానే నాందీశ్రాద్ధంవిధీయతే। వరస్యైవతుకర్తవ్యం నసందేహఃకపర్దినా॥

శ్లో॥ వివాహేకన్యకాయాశ్చ వరస్యాఽపిగృహేషుచ।
నాందీశ్రాద్ధంతుపూర్వేద్యు రవశ్యంస్మృతిశాసనాత్।
ఆధానేసోమయాగేచ తతశ్చాఽభ్యుదయంస్మృతమ్॥

మాతరిరజస్వలాయాఃవిశేషః.

శ్లో॥ నాందీముఖాన్తేయదిలగ్నపూర్వే వటోశ్చమాతాచరజస్వలాస్యాత్। నచౌలమౌంజీవ్రతబంధనంచ కుర్యాద్వివాహంనచసంశయోత్ర॥

నాందీముఖనిమిత్తాని.

శ్లో॥ సీమంతవ్రతచౌలనామకరణే ష్వన్నస్యచప్రాశనే స్నానాధానవివాహయజ్ఞతనయోత్పత్తిప్రతిష్ఠాసుచ। పుంసూత్యావసథప్రవేశనసుతస్యాలోకనాద్యాశ్రమస్వీకారక్షితిపాభిషేకదమితా। ద్యర్తౌచనాందీముఖం సర్వర్ద్ధికరకర్మభ్యఃపూర్వేద్యుః సద్యఏవవా। బ్రాహ్మణాన్ భోజయేదష్టౌహిరణ్యేనాదనేనవా। తతఃకుర్యాత్స్వయంకర్మ స్వగృహ్యోక్తవిధానతః। ద్విజైరేవంసదాకార్యం నాన్యశాఖానుసారతః। బహ్వల్పంవాస్వగృహ్యోక్తం యస్యకర్మప్రచోదితం। తస్య

తావతిశాస్త్రార్థే కృతేసర్వంకృతంభవేత్ । గణశఃక్రియమాణానాం మంత్రివన్మాతృపూజనం । నాందీశ్రాద్ధంభవేదేకం హోమమంత్రాః పృథక్ పృథక్॥

అపరోవిశేషః

శ్లో॥ యదిదర్శేతుసంప్రాప్తే నాందీశ్రాద్ధఃకథంభవేత్।
దర్శశ్రాద్ధంతునిర్వర్త్య వృద్ధిశ్రాద్ధమతఃపరమ్॥

జీవపితృకస్యవిశేషః.

శ్లో॥ యేభ్యఏవపితాదద్యాత్తేభ్యోదద్యాత్స్వయంసుతః। గ్రంథాన్తర్యేనాందీముఖే కర్మణిసంప్రవృత్తే పితాయదాజీవతియస్యపుంసః। యేభ్యశ్చదద్యాత్స్వపితాచ తద్వత్తేభ్యశ్చదద్యాదితిశాస్త్రసిద్ధం॥

శ్లో॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితంహి వాచనం తదంతతోభవతివివాహాదిషు । క్రియాయుతర్హ్యుపనయనాదికేపిచ తథైవతద్ద్విజవరభోజనంభవేత్॥

శ్రాద్ధద్వయమ్.

శ్లో॥ శ్రాద్ధద్వయంస్మృతంవృద్ధౌ వృద్ధౌశ్రాద్ధత్రయంస్మృతం। ప్రత్యేకస్యతుయుగ్మంస్యా న్మాతాద్వాతుగణత్రయే । వైశ్వదేవాసత్యవసూ యుగ్మక్లప్తిస్తయోరపి । లేపభాజశ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాఃపిండభాగినః । నాందీముఖేతుపితర స్సప్తమాదుపరిస్థితాః॥

విశ్వేదేవాః

శ్లో॥ దక్షస్యదుహితాసాధ్వీ విశ్వానామప్రకీర్తితాః।తస్యాఃపుత్రామహావీర్యా విశ్వేదేవాస్త్రయోదశ। ఇష్టిశ్రాద్ధేదక్షక్రతూ।సంకీర్త్యౌవైశ్వదేవకౌ । నాందీముఖే సత్యవసూతీర్థే ధురివిలోచనౌ । పురూరవార్ద్రవౌచైవ పార్వణేసముపస్థితే । హేమశ్రాద్ధేధనురుచీ సపిండేకాలకాముకౌ। ఏకోద్దిష్టేరుద్రసంజ్ఞో విశ్వేదేవాస్త్రయోదశ॥

లౌకికాగ్నికర్మాణి.

శ్లో॥ చౌలజాతకగోదాన స్నానోపనయనవ్రతం । లాజహోమః సమిత్కార్యం లౌకికాగ్నావితిస్థితిః ॥

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ ఉపాయనేవివాహేచ చౌలోపాకర్మజాతకే।
స్నానేవ్రతేషుచతుర్షు లౌకికాగ్నిర్విధీయతే॥

ఔపాసనాగ్నికర్మాణి.

శ్లో॥ పాకయజ్ఞేచసీమన్తే పుంసువేవాస్తుకర్మణి।
ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదాగ్రయణంతథా॥

అథాపరోవిశేషః.

శ్లో॥ అష్టకాధ్యయనేచైవ గ్రహశాన్తిప్రవేశనే। నవాగారశ్చతుర్థీచ నిత్యహోమస్తథైవచ। సీమంతోన్నయనంశ్రాద్ధం సువనం పార్వణంతథా। ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదన్యానిలౌకికే॥

అధికారిభేదేనాగ్నిభేదః.

శ్లో॥ దుస్స్వప్నభీతౌయదివాఽద్భుతేచ వివాహవహ్నౌజుహుయా ద్గృహస్థః।సర్వాహితేలౌకికఏవకుర్యాద్బ్రహ్మచారీసచలౌకికాగ్నౌ॥

కాలభేదేనకర్తవ్యకర్మాణి.

శ్లో॥ అన్నప్రాశనమాతిథ్యం వివాహంవాస్తుకర్మచ।
రాత్రావహనివాకుర్యా చ్ఛేషాణ్యహనికారయేత్॥

పీఠలక్షణమ్.

శ్లో॥ షట్సుప్రాదేశమాత్రంస్యా ద్ద్విపంచాంగులిమాత్రకం।
ఆర్ద్రాగ్రతౌసమాయుక్త మిత్యేతత్పీఠలక్షణమ్।

ఆసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆధారాదీన్నమస్కృత్య కుశాగ్రేష్వాసనంతథా।
అక్షతైర్వాకుశైర్వాథ కల్పయేదాసనంనరః॥

స్థండిలలక్షణమ్.

శ్లో॥ ప్రాదేశతాలగోకర్ణా స్సర్జన్యాదియుతేతతే।
అంగుష్ఠేసకనిష్ఠేస్యా ద్వితస్తిర్ద్వాదశాంగులః।
స్మార్తేకర్మణిసర్వత్ర అరత్నిస్స్యాత్తతోబుధః॥
వితస్తిస్తు తదర్ధకే వితస్తిన్యూనతో మానాదష్టహస్తోత్తరంనహి।

అంగుళప్రమాణం.

శ్లో॥ సహస్రకిరణాద్రశ్మి రణురేకంప్రచక్షతే । అణుత్రయసమాయుక్తం తిలమేకంప్రచక్షతే । తిలత్రయసమాయుక్తం యవమేకం ప్రచక్షతే । యవత్రయసమాయుక్తం మానాంగులముదాహృతం। అరత్నిమాత్రంకుర్వీత ద్వాదశాంగులమాత్రకం । అరత్నిద్వయసంయుక్తం హస్తమాత్రంప్రచక్షతే। హస్తద్వయసమాయుక్తం బాహుమేకంప్రచక్షతే । బాహుద్వయ సమాయుక్తం కోదండంతత్ప్రచక్షతే । కోదండస్యసహస్రేణ క్రోశకంతత్ప్రచక్షతే॥ గ్రంథాన్తరే॥.

శ్లో॥ తిర్యగ్యవోదరాణ్యష్టా ఊర్ధ్వావావ్రీహయస్త్రయః।
మానాంగులమితిప్రోక్త మథవాఽంగులిరంగులమ్॥

ఉల్లేఖనమ్,

శ్లో॥ నశర్కరాభిర్ననఖై ర్నలోష్టైర్నచదారుణా । శర్కరాభిః పుత్రనాశో నఖైర్బంధువినాశనం । లోష్టేన కులనాశస్స్యా ద్దారుణా వ్యాధితోభవేత్॥ తస్మాత్స్వర్ణ రజత తామ్రేష్వన్యతమేనతు।శకలేనాఽథదార్భేణవ్రీహీణాంవాయవైస్సహ॥ (శకలశబ్దఃశమీకాష్ఠపరః)

ఉల్లేఖన ప్రకారః.

శ్లో॥ అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు సంగృహీతేన సూత్రవిత్ ।
ఋజవస్సంతతం రేఖా విలిఖేత్తుయథావిధి॥

ఉల్లేఖననిమిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వరత్నమయీభూమి స్సర్వతీర్థమయీ శుభా।
సర్వౌషధిసమేతాచ కిమర్థముపలేపనమ్।
ఇంద్రస్యవజ్రేణహతో వృత్రాసురమహాఘటః।
తస్యమేదోవశాచ్ఛన్నం తదర్థముపలేపనమ్॥

రేఖాధిదేవాః

శ్లో॥ ప్రాగగ్రాణాంతు రేఖాణాం ముఖుం దేశపురందరాః ।
రేఖాణాముదగగ్రాణాం బ్రహ్మావైవస్వతేందవః॥

రేఖాకరణప్రకారః.

శ్లో॥ ప్రాచీఃపూర్వముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్ ।
అథోదీచీః పురస్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్ ॥

తత్రాపఃస్పర్శనమ్,

శ్లో॥ శకలాదినిరస్యాఽప ఉపస్పర్శనమాచరేత్ ।
ఛేదేనిరసనేభేదే కృతేత్వాత్మాభిమర్శనే ।
నైరృతేరాక్షసేరౌద్రే పైతృకేవాఽప్యుదీరితే।
అమేధ్య కేశవేపాది స్పర్శేవాఽపఉపస్పృశేత్ ॥

ప్రోక్షణాదీనాంలక్షణమ్

శ్లో॥ అవాచీనేనహస్తేన కర్తవ్యంస్యాదవోక్షణం ।
ఉత్తానేనతుహస్తేన కర్తవ్యంప్రోక్షణంభవేత్ ।
అవాఙ్ముష్టిప్రకారేణ అభ్యుక్షణముదీరితమ్॥

శ్లో॥ అవాక్కరో ఽభ్యుక్ష్యనిధాయవహ్నిం ముత్సిచ్యతే వోక్షణ తోయశేషం । ప్రోక్తాయమన్యన్నిదధాత్యుదగ్వాయథా బహిఃస్యాచ్ఛపరిస్తరాణాం॥

అగ్నిప్రణయనమ్,

శ్లో॥ హోమస్థానేపురోభాగే స్థిత్వావహ్నింనిధాయచ । నమస్కృత్యతతోవహ్నిం హృదిధ్యాత్వాసమాహితః । పాణిభ్యాంపాత్రమాదాయ వ్యాహృతీభిర్నిధాయచ।తత్పాత్రేపూరయేత్తోయం పూజయేచ్చసువాసినీం। గంధపుష్పాక్షతాద్యైశ్చ తతోవహ్నింసమింధయేత్ । అగ్న్యానయనపాత్రించ ఆర్ద్రింకృత్వాసమాహరేత్ । అకృతేభ్రష్టహోమస్స్యాదాయుస్తత్రినపూర్యతే॥

అథదూషితాగ్నిః

శ్లో॥ ఉభాయాంచమహాగ్నౌచ శూద్రాగ్నౌవిధవానలే । శరావే భిన్నపాత్రేవా కపాలేవోల్ముకేఽపివా।అగ్నిప్రణయనంకుర్యాద్వ్యాధి మృత్యుభయావహం । కేశకీటాదిసంయుక్తమమేధ్యస్పర్శనాదిచ। చితిసంస్పృష్టయానాది సంస్పృష్టకరణాదిచ । చర్మాస్థివసమాంసాది పురీషంశుక్లమేవచ। ఉచ్ఛిష్టశుక్లవర్ణాదీన్ నవహ్నౌవినియోజయేత్ ॥

హోమలక్షణమ్.

శ్లో॥ బహుశుష్కేంధనేచాగ్నౌ సుసమిద్ధేవిధూమకే।
సాంగారేవేలిహానేచ హోతవ్యంనాఽన్యథాక్వచిత్॥

అగ్ని జ్వాల లక్షణమ్.

శ్లో॥ పిటకేనభవేద్వ్యాధిః శూర్పేణధననాశనం। పాణినామృత్యుమాప్నోతి కర్మసిద్ధిర్ముఖేనతు । ముఖేనాపిధమన్యాది సంహితేనధమేత్తతః । ధమసీమంతరేకృత్వా తృణంవాకాష్ఠమేవవా । ముఖేనాఽగ్నింసమింధత ముఖాదగ్నిరజాయత॥

అగ్ని ధ్యానమ్.

శ్లో॥ అథధ్యానంప్రవక్ష్యామి సాక్షాదగ్నేర్మహాత్మనః । ద్విశీర్షంత్వేకహృదయం చతుఃశ్రోత్రంద్వినాసికం । అన్యద్వయంచషణ్నేత్రం పింగలంసప్తహస్తకం । మేషారూఢంచతుఃశృంగం బాలాదిత్యసమప్రభం । ఉపవీతసమాయుక్తం జటామకుటమండితం। దక్షిణేతుచతుర్హస్తం త్రిహస్తంవామపార్శ్వకే। స్రుక్స్రువౌచాక్షమాలాంచ అభయందక్షిణేకరే । తోమరంవ్యజనంచైవ ఘృతపాత్రంతు సవ్యకే। స్వాహాంతుదక్షిణేపార్శ్వే స్వధాందేవీంతిథోత్తరే। దధానంపావకంధ్యాయే ద్దిద్ధంసర్వేషుకర్మసు॥

అగ్న్యభిముఖీకరణం.

శ్లో॥ ప్రాఙ్ముఖోహితతోహ్యగ్నిః ప్రాఙ్ముఖాశ్చైవఋత్విజః। ప్రాఙ్ముఖీహిప్రణీతాచ కథంప్రత్యఙ్ముఖోభవేత్ । ఏషహిదేవమంత్రేణ మంత్రిపూతేనవారిణా । హవ్యవాట్సలిలందృష్ట్వా భీతఃప్రత్యఙ్ముఖోభవేత్॥

అగ్ని భేదః.

శ్లో॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామి యథాగ్నింహృదయేస్మరేత్ । ద్వాత్రింశద్భేదతోవహ్నిః ప్రోక్తఃకర్మాంతరాశ్రయాత్ । పావకోలౌకికోహ్యగ్నిః ప్రథమస్సంప్రకీర్తితః । అగ్నిస్తుమరుతోనామ గర్భాధానేఽభిధీయతే । పవమానఃపుంసవనే సీమంతేపుంసవస్తథా । శృంగీతుశోభనేనామ ప్రబలోజాతకర్మణి। పార్థివోనామకరణే భద్రోనిష్క్రమి

మణేస్మృతః । శుచిస్తుప్రాశనేప్రోక్తః సభ్యశ్చాలేప్రకీర్తితః । జాతవేదోహ్యుపనయే సంభవస్తువ్రతత్రయే । గోదానేనామతస్సూర్యః సౌమ్యోవ్రతసమాపనే । పరిగ్రహోత్వావసథః బ్రహ్మస్యాద్గార్హపత్యకే । అన్వాహార్యేభవేద్రుద్రో విష్ణురాహవనీయకే । పూర్ణాహుత్యామిదోనామ ప్రాయశ్చిత్తేకృపీటినః । వరదఃశాంతికేప్రోక్తః పౌష్టికేబలవర్ధనః । వశ్యార్థేకామదోనామ కృష్ణావిద్వేషసాధనే । విద్యాదుచ్చాటనేధూమః స్తంభనేపింగలఃస్మృతః । ఏతత్కర్మకృతే నామ భేదాద్యజ్ఞానతోబలాత్ । యత్తుహోమ్యందదాత్యత్ర తత్సర్వంనిష్ఫలంభవేత్ ॥

అగ్నేఃసప్తజిహ్వాః

శ్లో॥ హిరణ్యాకనకారక్తా కృష్ణాచైవతుసుప్రభా । అతిరక్తాబహూరూపా సప్తజిహ్వాఃప్రకీర్తితాః । వివాహేపశ్చిమాజిహ్వా జాతకర్మణి మధ్యమా । ఉపనీతోత్తరాజిహ్వా యామ్యాచపితృకర్మణి । ఆగ్నేయామ్యుగ్రకర్మాణి ఈశాన్యాశాంతికర్మసు । పూర్వాదిక్సర్వదేవార్థమేతద్ధోమస్యలక్షణం । సర్వద్రవ్యంహునేద్విద్వాన్ కనకాయాంసమాహితః । సర్వద్రవ్యాహుతింహుత్వా సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే । హిరణ్యాయాంహునేదిధ్మ కనకాయాంఘృతంచరుం । రక్తాయాంమిధనీహోమః కృష్ణాయాంజలహోమకం । సుప్రభాయాంహునేత్సక్తుం సిద్ధార్థంబహురూపకే । తిలహోమోతిరక్తాయాం హునేదేవం విచక్షణః॥

శ్లో॥ సధూమఃకర్ణమిత్యాహుః సకృజ్జ్వాలాతునాసికే । ధూమ్రజ్వాలాభవేన్నేత్రే ప్రజ్వాలాతుముఖంసదా । కర్ణాహుతిర్దరిద్రంచ మహాదుఃఖంచనాసికే । నేత్రయోః స్వామినోమృత్యుర్ముఖే సంవర్ధతేప్రియం॥

పరిసమూహనమ్

శ్లో॥ కరేణతోయమాదాయ ప్రాగారభ్యప్రదక్షిణం ।
పరితోమార్జనంయత్తదాహుఃపరిసమూహనమ్॥

పరిషేచనమ్:— (పరిధిపరిస్తరణపూజనేషు అంగులిప్రమాణం)

శ్లో॥ అష్టమేనవమేచైవ దశమైకాదశేతథా । సేచనంపరిధించైవ స్తరణంపూజనంక్రమాత్॥

అగ్న్యలంకరణమ్:— (మణిదర్పణే)

శ్లో॥ అగ్నేరభ్యర్చనంకుర్యాన్నామమంత్రైఃప్రయత్నతః । ఏకాదశాంగులేదేశే స్థండిలాద్వ్యాసమంతతః । అగ్నయేనమఇంద్రాద్యైర్దిశిభక్త్యా ప్రపూజయేత్ । హుతవహాంయచాగ్నేయాం నమస్సర్వత్రయోజయేత్ । హుతాశినేచయామ్యాంచ నైర్ఋత్యాంకృష్ణవర్త్మనే । పశ్చాద్దేవముఖాయేతి సప్తజిహ్వాయవాయవే। వైశ్వానరాయోత్తరస్యాం మీశాన్యాంజాతవేదసే । ఏవంసంపూజయేత్పశ్చాత్కార్యంకర్మసమారభేత్॥

పరిస్తరణవిన్యాసః

శ్లో॥ పరిస్తరణదర్భాంశ్చ పరిధినపిసంధిషు।ఉదీచ్యానధరాన్కుర్యాత్పిత్ర్యైకర్మణితూపరి । అగ్నింషోడశభిర్దర్భైః పురతస్తుపరిస్తరేత్। పరిస్తరణమన్యేషా మేవంసంఖ్యావిధీయతే॥

శ్లో॥ పాత్రాణాంతుద్విషట్కం స్యాత్ప్రణీతాసాదనంతథా । అష్టభిశ్చాదనంతస్య త్రిభిర్బ్రహ్మాసనంభవేత్। ద్వాతుదర్భాపవిత్రంస్యాత్తథాప్రోక్ష్యాసనస్యచ। సమ్మార్జనంత్రిభిర్దర్భైః ర్జ్వలనస్యైకఉచ్యతే। పర్యగ్నికరణస్యైక మేవమష్టోత్తరంశతమ్॥

దర్భభేదాః.

శ్లో॥ విశ్వామిత్రాఃకుశాకాశాః శాలీమాంజీవయాఃపునః।
దూర్వాశ్చైవమునిశ్రేష్ఠాః సప్తదర్భాఃప్రకీర్తితాః॥

దర్భేషుస్త్రీత్వాదిభేదః.

శ్లో॥ అగ్రస్థూలంభవేన్నారీ మూలస్థూలంనపుంసకం ।
మూలాదగ్రంసమంపుంసాం దర్భాణాంచైవలక్షణమ్॥

శ్లో॥ వివాహేచైవపుందర్భాః స్త్రీదర్భాశ్చైవపుంసువే। అన్యకర్మసుషండఃస్యా ద్దర్భాణాంచైవలక్షణం । విచ్ఛిన్నాగ్రంతృణంప్రోక్తమవిచ్ఛిన్నంపవిత్రకం । ప్రాదేశమాత్రందర్భశ్చ ద్విప్రాదేశఃకుశస్తథా । త్రిప్రాదేశఃపరిస్తీర్య అతఊర్ధ్వంతృణంభవేత్ । బ్రహ్మాయ

క్షేచయేదర్భాః యేదర్భాఃపితృకర్మణి । యజ్ఞభూమిషుయేదర్భా స్తేషాంత్యాగోవిధీయతే । జాతనామాన్నచౌలేషు వివాహోపనయాదిషు । గర్భహీనాశ్చయేవిప్రాః పుత్రహీనధనక్షయాః॥

పాత్రాసాదనమ్.

శ్లో॥ అగ్నేరుత్తరతోదర్భా న్సమ్యగాస్తీర్య తేషుహి । దర్వ్యాదీనిచపాత్రాణి తత్తత్కాలేషువిన్యసేత్ । ద్వంద్వం న్యంచితుపాత్రాణి దర్వ్యాదీనిప్రయోజయేత్ । మానుషాణిసకృద్యోజ్యా న్యేకైకంపితృకర్మణి । దర్వ్యాజ్యపాత్రాణిసకృ త్ప్రయోజ్యావైకంకతీ ప్రోక్షణభాజనీస్రుక్ । ప్రణీతపాత్రేణసహ ధ్మదారూణ్యపస్తృతైశ్చ ఉపిఘృత్తైశ్చదర్భ్యైః। ఇధ్మస్యాధోముఖగ్రంథం తత్ప్రాగ్భాగేనియోజయేత్ । తదేవనిపరీతంస్యా దుత్తానంతువిధీయతే॥

పాత్రలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఖాదిరేణస్రువఃకార్యః పాలాశేనజుహూర్భవేత్ । తదభావే పలాశీస్యా త్పాత్రేతాహూయతేహవిః । పాలాశంమధ్యమంపర్ణం స్రుక్స్రువౌచప్రకల్పయేత్ । పాలాశపర్ణాభావేతు అశ్వత్థంవిశ్వరూపిణం। అశ్వత్థవృక్షపర్ణైస్తు స్రుక్స్రువౌపరికల్పయేత్ । ఆజ్యప్రోక్షణపాత్రాణి జాత్యేకంపాత్రముచ్యతే। విపర్యయేణకృత్వాతు కర్తురేవవిపర్యయః॥

వా॥ అష్టపాత్రనిషిద్ధోరామేశ్వరః— (అత్రవిశేషః) బహ్వాశ్చ రుచ న్తికర్మాణీధ్మవంతీతి వచనాదన్యథాచర్వభావే ప్రతీతమిదంభవతి చర్వాజ్యస్థాల్యౌ ప్రోక్షణ పూర్ణపాత్రే స్రుక్స్రువాలిధ్మప్రస్తరంచేతి చత్వారిద్వంద్వాని స్థాలీపాకానాంతస్య ప్రస్తరస్య బర్హిస్సమంజనాదిసంస్కారఃస్యాదిదం తండుస్వామీ జగాదస్మార్తానాంచ కర్మణాం ప్రోక్షణీసగ్స్కారం ప్రణీతాప్రణయనం స్రుక్స్రువ సమ్మార్జనమితి దర్శపూర్ణమాసవత్తూష్ణీమితి — ఇతి పాత్రాసాదనమ్

పవిత్రలక్షణమ్.

శ్లో॥ సమే ద్వేస్థౌల్యహైర్ఘ్యాభ్యాం సాగ్రేప్రాదేశసమ్మితే। పవిత్రే గ్రంథితేజ్ఞేయం దైవేకర్మణిచోదితే । సాగ్రాణిత్రీణిప్రాదేశ సమ్మితానిసమానిచ। నైకమూలాన్యబద్ధాని పవిత్రాణీహపైతృకే। విశ్వే

Acc. No. 1871

దేవేషుదైవత్వా త్పవిత్రేద్వేసమేఖలు । శాఖాంగత్వాదబద్ధేచ సర్వమన్యత్సమంభవేత్ । సమిత్పవిత్రం వేధ్మంచ త్రయఃప్రాదేశ సమ్మితాః । ద్విస్తావదిధ్మంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః॥

శ్లో॥ అపరిచ్ఛిన్నాగ్రకౌదర్భౌ భింధ్యాత్ప్రాదేశసమ్మితౌ । అంత ర్ధాయతృణంవాపి కాష్ఠంవాననఖేనతు । ఏవంసర్వత్రకుర్వీత దర్భా ణాంఛేదనేతథా।పరిష్టాల్యాద్భిస్సముస్సృజ్య కృత్వాచబ్రహ్మబంధనమ్॥

శ్లో॥ పవిత్రేప్రోక్షణీపాత్ర ముదగగ్రేక్షిపేజ్జలం । ఆనీయపశ్చా దారభ్య ప్రోక్షణ్యుత్పవనంభవేత్ । అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు పాణ్యోరుత్తానతఃపృథక్ । గృహీత్వామూలమగ్రంచ త్రిరుత్పవన మాచరేత్ । ఏతత్ప్రోక్షణపాత్రాది త్రిరుద్యస్యసమానకం । ఆజ్య స్యపునరాహారా దన్యత్సర్వంసమంత్వహ । పూర్ణపాత్రస్యచాజ్యస్య ప్రోక్షణస్యతథైవచ । పశ్చాదుపకల్పమంకృత్వా పూర్వాముత్పవయే ద్ధ్రువం । ఆజ్యస్యోత్పవనంతద్వ దుపక్రమవిధానతః । వ్యావృత్యపూ ర్వతస్సమ్యక్పునరాహారమాచరేత్। కృత్వోత్తానానిపాత్రాణి విస్ర స్యేధ్మంతుతజ్జలైః॥ ప్రోక్షయేత్తానిసర్వాణి ప్రణీతాఃప్రోక్షణీసమాః। ప్రోక్షణార్థానిపాత్రాణి ప్రోక్షయేత్ప్రోక్షణీజలైః । ప్రణీతామోక్ష పర్యంతం నస్పృశేత్ప్రోక్షణీజలం । ప్రణీతార్థానిపాత్రాణి త్రిఃప్రోక్ష ణమతఃపరమ్॥

పూర్ణపాత్రస్థానమ్.

శ్లో॥ పాత్రాగ్న్యో రంతరంయత్ర ద్విపంచాంగుళమాత్రకం। పూర్ణపాత్రస్యతత్స్థానం కపర్ద్యాదిభిరీరితం । పాత్రేభ్యస్త్వంతరం యత్తు నేష్యతేదోషదర్శనాత్ । హోమసంరక్షణార్థాయ దోషాణా మపిశాంతయే॥

బ్రహ్మాసనలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్నేర్దక్షిణదేశేతు బ్రహ్మాణముపవేశయేత్। కులీనం వేదసం పన్న మాచారజ్ఞంతపస్వినం। షట్కర్మనిరతంశాంతం దయాళుంచ జితేంద్రియమ్ । దక్షిణాందిశమాశ్రిత్య యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి। తదీయదోషహరణే సమర్థంశాంతతేజసం । అగ్రామయాజకంశుద్ధ మప్రతిగ్రహాలోలుపం । అసూయారహితంసత్యం సదాసజ్జనసేవినమ్॥

అనిరూఢోఽగ్నిః.

శ్లో॥ నిరూఢో యోవిభక్తోఽగ్నిః యఃపరిస్తరణాద్బహిః । అనిరూఢఃసవిజ్ఞేయః యఃపరిస్తృతిమధ్యగః । వహ్నిస్తరణయోర్మధ్యే యది స్యాదాజ్యశోధనం । సమూఢోనరకంయాతి సర్వకర్మబహిష్కృతః। (అత్రవిశేషః) వివాహచౌలసీమంత స్వాధ్యాయవ్రతకర్మసు । స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమన్తరే । వాస్తుహోమేచాగ్రయణే శాంతిహోమేవృషోత్సృజే । ఉపనయనాదిసర్వేషు సపరిస్తరణాద్బహిః॥

ఆజ్యసంస్కారః.

శ్లో॥ అవిచ్ఛిన్నంయథాస్యాత్తు తథోదీచోనిరూహ్యచ।
అంగారాంస్తేష్వధిశ్రిత్య సంస్కుర్యాద్విధిపూర్వకమ్।

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ అథాజ్యపాత్రమాదాయ నిరూఢాగ్నౌనిధాయచ। ఉదగగ్నేర్నిరూఢేషు అంగారేషుచభస్మసు । అప్రచ్ఛిన్నాంశ్చదర్భాగ్రౌ ఛిత్వాచైవవిధానతః । పవిత్రవచ్చసంస్కృత్య ప్రత్యస్యేదితిహిస్మృతిః। మధుకైటభనామానౌ ద్వావేతావాజ్యహారిణౌ। తయోఃపరిహారార్థాయ దర్భాగ్రద్వయమస్యతః। ఏకాంగారంభవేన్మృత్యుః ద్వామాతుశ్చభవేద్ధ్రువం । అథత్రీనుదగంగారాన్ కర్మతఃకర్మధారయేత్॥—

శ్లో॥ పతన్తిరాక్షసాహ్యాజ్యే పర్యగ్నికరణేఽకృతే । తద్దోషపరిహారార్థం దర్భాగ్రేప్రక్షిపేద్బుధః । అత్రాఽవద్యోతనంచైవ పర్యగ్నికరణంతథా । నిరూఢోదేవవహ్నౌతు కర్తవ్యంసంభవేసతి । నిరూఢాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంచతత్క్షిపేత్ ।. ప్రధానాద్యదితేస్యాతాం తయోఃశేషంబహిఃక్షిపేత్ । తౌకుశాగ్రాక్రమాత్రౌవ్యవహ్నౌక్షిప్త్వా జలంస్పృశేత్। ఆజ్యాంతర్హితదర్భాగ్రే ప్రోక్ష్యాగ్నౌప్రహరేత్తథా । ఆజ్యస్యోత్పవనంకుర్యాత్కపర్దిస్వామినోమతం। ప్రత్యూహ్యపునరంగారాన్ నుష్ప్వాతాజ్యంయథావిధి। పవిత్రేప్రహరేత్పశ్చాదనుశబ్దాఽనుసారతః । వహ్నౌసునిక్షిపన్నగ్రే మధ్యమేచవినిక్షిపేత్ । మూలేచప్రహరేదేతదనుశబ్దస్యలక్షణమ్॥

స్రుక్స్రువసమ్మార్జనమ్.

శ్లో॥ వామేనప్రథమాందర్వీం ద్వితీయాందక్షిణేనవై । దర్భైస్సహైవసంగృహ్య హస్తాభ్యాంప్రతితప్యచ । వామాంగులీషుతేదర్వ్యౌ ధారయేత్క్రమశోబుధః। ద్వితీయాముపరిష్టాత్తు ప్రథమాంమధ్యఏవచ। వామేతరస్థదర్భాగ్రైః స్రువమంతఃప్రదక్షిణం । సమ్మృజ్యాఽథదర్భాగ్రైః బిలంకుర్యాత్ప్రదక్షిణం । దర్భమూలైస్తుతద్దండం స్థానంహస్తసమంతతః । దండమూలముపక్రమ్య మధ్యగుల్బప్రదక్షిణం। సమ్మృజ్యచేతరాందర్వీం వ్యుత్క్రమేణాత్రధారయేత్ । పూర్వవత్తాంశ్చదర్భాగ్రైః త్రిఃసమ్మృజ్యాఽథమధ్యతః । దర్వీమూలముపక్రమ్య ప్రాచీంసమ్మృజ్యయత్నతః। తదగ్రాన్మూలపర్యన్తం ప్రతీచీంబహిరప్యథః। దండంపూర్వవదత్రాఽపి సమ్మృజ్యాఽథయథాక్రమం। దర్వ్యౌగృహీత్వాహస్తాభ్యాం పూర్వవత్ప్రతితప్యచ । కుశైఃసంప్రోక్ష్యతే దర్వ్యౌనిధాయాఽథయథాక్రమం।దర్భానద్భిస్తుసంస్పృశ్య వహ్నౌయత్నేనహావయేత్ ॥

ఇధ్మలక్షణమ్.

శ్లో॥ సమిత్కాష్ఠస్యచేధ్మస్య పరిధీనాంయథాక్రమం । స్థౌల్యంప్రమాణంవిజ్ఞేయం వృద్ధవాక్యానుసారతః। కనిష్ఠికాగ్రపర్వణోర్యావత్ స్థౌల్యంప్రతీయతే । తావత్స్థూలంసమిత్కాష్ఠం గృహ్యభాష్యాద్వినిశ్చితం । తథైవాఽనామికాగ్రస్య చేధ్మకాష్ఠస్యమానతః । శిష్టాంగులిత్రికస్యోర్ధ్వ మానాఃపరిధయఃఖలు। తత్రాఽపితారతమ్యాది కనిష్ఠాదిక్రమాద్భవేత్ । సమిత్పవిత్రంవేదిశ్చ త్రయఃప్రాదేశసమ్మితాః। ద్విస్తావదిధ్మంకుర్వీత త్రిస్తావత్పరిధిఃస్మృతః । ఆయామేనేధ్మసమిధం ప్రాదేశద్వయముచ్యతే । వితస్తిమాత్రమథవా సంఖ్యయాచైకవింశతిః । త్రయఃపరిధయోఽత్రద్వే ఆఘారసమిధావపి । అనూయాజసమిచ్చైకా ఇధ్మంపంచదశస్తథా। యత్రేధ్మసాధనంతత్ర సమిత్సన్నహనంక్షిపేత్ ॥

శ్లో॥ స్వతఃశుష్కంమృత్యుకరం కృశంవ్యాధికరంభవేత్ ॥ సంవృతంకలహంచైవ స్థూలముద్వేగకారకం । భగ్నంకించిత్త్వగ్నియుక్తం

పత్నీనాశకరంభవేత్ । స్ఫుటితంతుయథాకాష్ఠం హన్యాత్తత్ప్రశుభాంధవాన్ । అతిదీర్ఘంచహ్రస్వంచ ధననాశకరంభవేత్ । స్వప్రమాణాతిహ్రస్వంచే దపత్యస్యవినాశనమ్॥

శ్లో॥ పలాశఖదిరాశ్వత్థ వైకంకతశమీవటాః । వేణూదుంబరబిల్వాద్యా గ్రాహ్యాస్సర్వత్రశోభనాః । ఏషాంద్రుమాణాంశాఖాశ్చస్కంధపర్వవివర్జితాః । ప్రాదేశమాత్రాఃసత్వక్కాః ఋజవో దోషవర్జితాః॥

శ్లో॥ పక్షశుద్ధంపలాశంచ ఔదుంబరదినత్రయం।
త్రిదినంపిప్పలంనాహు రపామార్గంతుతద్దినం ।
ఖాదిరార్కకుశాదూర్వా శమ్యఃతాత్కాలికాభవేత్॥

శ్లో॥ సమిత్పుష్పకుశాదీని బ్రాహ్మణఃస్వయమాహరేత్। శూద్రానీతంససుషిరం త్యజేద్బంధవినాశనం । శూద్రాసితైఃక్రయక్రీతైః కర్మకుర్వన్పతత్యధః । విద్ధద్గ్ధాన్కంటకితా నగ్నిదగ్ధాంశ్చవర్జయేత్। హస్తకృత్తాఃస్వయంశుష్కా విక్రతాఃపతితాదిభిః । మలాద్యమేధ్యలిప్తాశ్చ సమిధోదోషదామతాః॥

పరిధ్యాసాదనమ్.

శ్లో॥ దక్షిణోత్తరయోఃప్రాగ్రే మధ్యమస్యయథాక్రమం । ఉపరిష్టాదధస్తాచ్చ నిక్షిపేత్పరిధినిహ । సవ్యోత్తరకరేణాత్రి గృహీత్వోర్ధ్వంసమిద్ద్వయం । యుగపన్మధ్యమంస్పృష్ట్వా పరిధింహుతభుగ్ద్విశి। ఊర్ధ్వంసంస్థాప్యవిధివ ద్రుద్రదిశ్యేవమేవహి। సర్వత్రాఽఘారసమిధావేవమే వేతిసూత్రితః॥

పరిషేచనమ్.

శ్లో॥ అదితేఽనుమన్యస్వేతి పరిషిచ్యయథావిధి॥

(యథావిధిఅగ్నిమేవం పరిషించే దిత్యర్థః)

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ పరిధింతథాతత్రి పరిస్తరణామంతర్నిదధ్యాత్పరి షేచనంచ। కుర్యాత్తయోరన్తరఏవవిద్వాన్ కపర్దిశిష్యైరిహచేదముక్తం। పరిషిం

చేదేవమగ్నిం పరిధ్యాదీన్విసర్జయేత్ । ఏకాదశాంగులీదేశే దశమే నవమే ఽష్టమే। స్థండిలాదర్చనంబర్హిః పరిధిః పరిషేచనమ్।

ఇధ్మప్రక్షేపణమ్

శ్లో॥ ఇధ్మాసాదనదేశేఽనూయాజసన్నహనంక్షిపేత్ । దక్షిణేనాఽథహస్తేన ఆదాయేధ్మంత్రిపంచకం। సవ్యహస్తేనతత్సర్వం గృహీత్వాఽథయథావిధి । ఏకంద్వేగణయిత్వైవ చేధ్మంపంచదశైవతు। స్రువేణాజ్యంగృహీత్వా ఽథచేధ్మదారూణిసేచయేత్ । ఆసనాత్కించిదుత్థాయ తత్రిస్థైర్బ్రహ్మణైస్సహ । అనుజ్ఞాతస్తతస్తూష్ణీ మిధ్మాధానంప్రకల్పయేత్ । హస్తాభ్యాంచగృహీత్వైవ ప్రహరేదుపవిశ్యచ। సమిత్సన్నహనేచైవ సగ్రస్త్రివంతథైవచ । ఆఘారేచేధ్మాధానేచ స్వాహాకారంతువర్జయేత్॥

ఆఘారహోమః

శ్లో॥ ఆఘారహోమేచసకృ ద్గృహీత్వాదర్వ్యాహుతిః స్యాదృజుసంతతంచ। స్వాహాదివర్జంజుహుయాద్యథావదాసీనఏవేతికపర్దినోక్తం। ఆఘారహోమేప్రథమే ద్వితీయదర్వ్యాచసకృద్గృహీత్వా। ప్రక్రమ్యకోణేపవనస్య దిశ్యాముపర్యుధాయాంతు హునేచ్చతూష్ణీం । ద్వితీయమైంద్రంనిరృతేచ కోణేప్రధానదర్వ్యాచ సకృద్గృహీత్వా । ఆశాంగిరీశస్యహునే చ్చతద్వదాఘారయోర్నిర్ణయఏవమేవ॥

అథచక్షుషీ

శ్లో॥ అథాజ్యభాగౌజుహుయాత్పూర్వార్ధేచక్షుషీ ఇతి।
తయోరుత్తరఆగ్నేయో దక్షిణేసౌమ్యఉచ్యతే॥

అథ ముఖాహుతిః

శ్లో॥ అగ్నిమధ్యేచజుహుయాన్ముఖాహుతిరితిస్మృతా। తత్రైవాఽన్యాశ్చహోతవ్యాః పశ్చిమేత్వాజ్యభాగయోః। కర్మస్వాపధిమధ్యేచ వ్రతేషుహి చతుర్ష్వపి । ముఖాహుతిరవశ్యంహి సర్వాచార్యైస్సునిశ్చితా । ముఖాహుతిర్హియత్రిస్యా త్ప్రిచాత్రైవహావయేత్। సకృద్గృహీత్వాతత్రాఽపి స్రువేణేతి వినిర్ణయః॥

శ్లో॥ సంస్కారకస్తుసర్వత్ర తిష్ఠేనుత్తరతస్సదా। సంస్కార్యః పురుషోవాఽథ స్త్రీవాదక్షిణతస్సదా। ఇయంవ్యవస్థానిర్ణీతా కపర్దిప్రముఖైరిహ। స్మార్తకర్మసుసర్వత్ర తస్మాదేవంహికారయేత్॥

స్రుక్స్రువధారణలక్షణమ్.

శ్లో॥ అగ్రేధృత్వాతువిఫలం మధ్యేధృత్వాప్రజాక్షయః। మూలే తుమ్రియతేహోతా స్రువస్థానంకథంభవేత్। అగ్రాన్మధ్యేఽగ్రమధ్యేచ మూలాన్మధ్యేఽథమధ్యతః। స్రువస్తుధార్యోవిద్వద్భిః సర్వకార్యార్థసిద్ధయే। మూలమధ్యమమధ్యస్థ మంగుళీమధ్యమంతథా। ప్రహ్లాదాయతథాకుర్యాత్పుత్రపౌత్రప్రవర్ధనమ్॥

ఆహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ సకారేసూతకంవిద్యాద్వకారేరిపువర్ధనం। హకారేవ్యాధిపీడాచ ఆహుతిఃకుత్రదీయతే। త్రీన్వర్ణాన్సమ్యగుచ్చార్య ఆకారే చాహుతింహునేత్। తస్యాయుష్యంశ్రియంవిద్యాద్బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥

ఆహుతిప్రమాణమ్

శ్లో॥ పాణ్యాహుతిర్ద్వాదశ పర్వపూరికా పక్వాహుతిర్బదరికప్రమాణా। ఆజ్యాహుతిర్మాషనిమగ్నధారా హుతాశనస్యోపరిద్వాదశాంగులా। అన్నమంగుష్ఠమాత్రేణ లాజాముష్టిమితాస్తథా। తిలసర్షపసక్తూనాం శుక్తిమాత్రప్రమాణకమ్॥

హోమముద్రాలక్షణమ్

శ్లో॥ హోమముద్రాస్త్రయఃప్రోక్తా మృగీహంసీచసూకరీ। మధ్యమానామికాంగుష్ఠైః సర్వకార్యేమృగీస్మృతా। తర్జనీమధ్యమాంగుష్ఠైః హంసీశాంతికకర్మసు। సూకరీచోగ్రకర్మాణి సర్వైరంగులిభిస్స్మృతా। ముద్రాహీనంతుయద్ధోమం తద్ధోమంనిష్ఫలంభవేత్। సమిధంహంసముద్రాచ ఆజ్యంతుమృగముద్రికా। చరోస్తుసూకరీముద్రా ఏతాముద్రాః ప్రదర్శితాః॥

స్రువాహుతిః.

శ్లో॥ ప్రథమాఘారహోమశ్చ ప్రధానాహుత్యనన్తరం। యద్ధోతవ్యంతుతత్సర్వం స్రువేణోక్తంకపర్దినా। పూర్వాఘారోజయాద్యంచ ప్రాజాపత్యంచవ్యాహృతిః । పాహిత్రయోదశైచైవ ప్రాయశ్చిత్తాహుతిస్తథా । స్రువేణైవతుకర్తవ్యం నసందేహఃకపర్దినా ।యత్రస్రువేణహోమఃస్యాత్తత్రైవంజుహుయాద్ఘృతం । తేనైవాజ్యంగృహీత్వేతి నిశ్చిత్యోక్తంకపర్దినా॥

శ్లో॥ ద్వితీయాఘారహోమశ్చ ప్రధానాహుతయస్తథా । ఆజ్యభాగౌతుసర్వత్ర స్రుచాహోమఃకపర్దినా । స్రువేణైవాజ్యమాదాయ స్రుచిసంపూర్యహావయేత్ । యత్రస్రుచాచహోమఃస్యాత్తత్రైవంహావినిర్ణయః॥

తిష్ఠద్ధోమః.

శ్లో॥ తిష్ఠద్ధోమాన్ప్రవక్ష్యామి పూర్ణాహుతిపురోగమాన్। ఆఘారస్స్రుచ్యపవాన్యః ఫలీకరణమేవచ । ఔదుంబరగతోహోమో లలాటేహోమఏవచ । లాజానాంచతథాహోమో వివాహేషు నసంశయః॥

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ ఫలీకరణహోమశ్చ జాతకర్మణికీర్త్యతే । సౌమ్యవ్రతేసమిద్ధోమ ఐంద్రాఘారస్తథైవచ । పూర్ణాహుతిశ్చశ్రౌతేహి లాజుహోమోవివాహకే । చతుర్థామాజ్యశేషేణ మోహోమోఽన్యేవివాహకే । వధ్వాఃశిరసిచోంకార చతుర్థ్యంతంలలాటకే । వ్యాహృతీభిఃసహోమశ్చ తిష్ఠన్నేవనసంశయః । ద్వితీయాఘారహోమశ్చ పూర్ణాహుతిరితిద్వయం । శ్రౌతకర్మణితిష్ఠంత్స్యాత్స్మార్తేఆసీనఏవహి। దర్వ్యాచవిహితోహోమః స్మార్తకర్మసుయత్రవై। తత్రాసీనేనహోతవ్యం పరిభాషావిధానతః॥

అనూయాజసమిదిధ్మసన్నహనప్రక్షేపణమ్.

శ్లో॥ సమిత్సన్నహనంకుర్యాత్ప్రధానాహుత్యనన్తరం ।
నత్వన్యథేతినిశ్చిత్య తత్రైవోక్తంకపర్దినా॥

అథాఽపరః.

శ్లో॥ యదస్యమంత్రేతుపురో ఽథవాస్యాజ్జయాదిహోమా దథవావ
వాస్యాత్ । సమిచ్చతత్సన్నహనంచ కుర్యాదితో ఽన్యథా తత్రసకాల
ఇష్టః । అనగ్నిముఖస్యసమిధ మగ్నా వేవక్షిపేదిహ। రుద్రాయూనస్యాత్
క్షిపేదగ్నౌ నిఋతంత్రిచరాయచ । సమిధంతస్యసన్నాహ మద్భిఃసం
స్పృశ్యనిక్షిపేత్ । అగ్నావమంత్రకంస్మార్తే దేవముద్దిశ్యసంత్యజేత్।
యత్రయత్రేఘృతంత్రిస్య తత్రతత్రైవముచ్యతే॥

జయాదిహోమః

శ్లో॥ పూర్వమాసద్వయాదగ్నేస ధాతాన్నిజయాదికాః।
మతాంతరేణ కేనాఽపి కేచిన్నేచ్ఛంతిసూరయః॥

ప్రయోగసారే.

శ్లో॥ మాసత్రయాత్ప్రాక్యదితత్రికుర్యాత్ప్రధానమగ్నేర్న జయా
దిహోమః । కుర్యాజ్జయాదీంశ్చతతఃపరస్తా తత్సర్వపూర్వేద్యురపా
స్యహోతా । చిత్తాదిమంత్రేషుయథాక్రమేణ మంత్రాదిశబ్దాదిహితం
తుదైవం । అభ్యాతహోమేషు తదాదితశ్చ వదత్రయేణాభిహితంతు
దైవం। పిత్రాదిహోమేపితరః పితామహాఃపరేవరే చాఽపితత్తస్తితా
మహాః । విశ్వేచదేవాఅథవాఽత్ర దేవతాః పరంరాష్ట్రభృతఃక్ర
మేణ । స్థితేతాత్త్యజేదత్ర విషమస్యపరత్రియం । పితామహాయో
గ్మసంస్థా ఉభయోర్జపఏవచ॥

గ్రంథాంతరే

శ్లో॥ యత్రజీవత్పిత్రాద్యా స్త్వేషహోమోనవిద్యతే।
యేషాంజీవతియద్యేక స్తచ్ఛబ్దంతువిలోపయేత్॥

రాష్ట్రభృద్ధోమః

శ్లో॥ తృతీయేనచతుర్థేన పదేనాఽభిహితంతుయా।తృతీయేనచతు
ర్థేన పంచమాష్టకాఅపి । పర్యాయేషుచపూర్వేషు దేవతేచవిదు
ర్బుధాః । పర్యాయేషుద్వితీయేషు దేవమాపసరస్మృతం । తత్రపూర్ణ
పదాక్షైశ్చ సార్థంభువనహోమకే । భువనస్యపతిర్వాత్రి ప్రజాపతి

యథావిధ । ఆపస్తంబమతానాంతు రాష్ట్రభృత్సర్వకర్మసు। అపృథ
క్హోమకాలస్స్యా న్నసందేహః కపర్దినా॥

శ్లో॥ మార్జీస్నాతకగోదానే వృషోత్సర్గేషు చౌలకే।
వేదవ్రతేషు చతుర్షు ప్పృథక్కుర్యాజ్జయాదికాన్॥

జయాదికానితి రాష్ట్రభృద్విషయమ్,

శ్లో॥ అయుక్ష్మేష్వేవ హోమేషు వ్యస్తాన్ రాష్ట్రభృతోవిదుః।
యుక్ష్మేషు సర్వహోమేషు అపృథక్పరికీర్తితాః॥

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ గోదానచౌలోపనయవ్రతేషు స్నానాఽగ్నిసంధానకపుంసు
వేషు । ఉత్సర్జనోపాకరణప్రతిష్ఠా చిత్తేషు తే రాష్ట్రభృతోవిముక్తాః॥

(చిత్తేష్వితి ప్రాయశ్చిత్తేషు విముక్తా ఇతి నసన్తీత్యర్థః)

జయాద్యగ్నిముఖకర్తవ్యకర్మాణి

శ్లో॥ వివాహేయద్వ్రతే ప్రాయశ్చిత్తే గేహప్రవేశనే । సమావర్త
నసీమంత చౌలపుంసువవాస్తుషు । చతుర్థహోమోపనయే తచ్ఛాతు
ర్థ్యాంతథైవచ । ఆగ్రయణేసర్పబలావగ్నిముఖంజయాదయః । అష్ట
కాసుచదధ్యన్న హోమేశానబలావపి। వృషోత్సర్గేచ సంసర్గే గోదా
నాఖ్యవ్రతే తథా । అధ్యాయోపాకర్మణిచ వ్రతేషూత్సర్జనేషుచ।
ముఖాహుతిశ్చాగ్నిముఖం కర్తవ్యాశ్చజయాదయః॥

జయాదివర్జ్యకర్మాణి

శ్లో॥ సర్పబల్యుత్సర్జనేచ మాసిశ్రాద్ధే తథైవచ । గృహస్థూణావి
రోహాది ప్రాయశ్చిత్తేషువైతథా। పార్వణ్యాహోమేనాఽగ్నేయ స్థాలీ
పాకేజయాదయః। విద్యతేఽగ్నిముఖంచైవ తథైవాఽత్రముఖాహుతిః॥

గ్రంథాన్తరే

శ్లో॥ ఆగ్నేయాగ్రయణేశాన మాసిశ్రాద్ధాష్టకాసుచ।
దధ్యంజలిసపిండాఖ్య క్రియాసునజయాదయః॥

స్విష్టకృద్ధోమః

శ్లో॥ ఉక్తాముఖాహుతిర్యత్ర ప్రధానాహుత్యనన్తరం। తత్రాగ్నయే

స్విష్టకృతే స్వాహేతిస్విష్టకృద్ధునేత్। స్థాలీపాకేషుసర్వేషు చరుణైవ విశేషతః। స్విష్టకృజ్జుహుయాద్విద్వాన్ నాన్యథేతి వినిర్ణయః॥

లేపకార్యమ్.

శ్లో॥ శ్రౌతేసమంత్రకంకుర్యాత్ స్మార్తకర్మణ్యమంత్రకం। బహిః స్సమంజనంచేతి పూర్వాచార్యైర్విభాషితం। అభ్యజ్యదర్వ్యాపరిధీన్ ప్రవక్ష్యమాణప్రకారేణ సమంజనం స్యాత్। యత్రప్రయోగార్థసమస్తదర్భైరాజ్యార్థపాత్రే స్రుచిచస్రువేచ। దర్వ్యామనక్త్యగ్రమథేతరస్యాంమధ్యంసమూలం త్రిరిహోఽపివాద్యైః। పక్షేద్వితీయేసకృదేవ మూలం ద్వితీయదర్వ్యాంపరిధిప్రహారః॥

పరిధిప్రహరణమ్.

వా॥ తత్రాప్యుత్తరార్ధస్యాగ్రమంగారేషూపోహతీత్యుక్తరీత్యాతద్ధైవప్రహరేత్। శ్లో॥ పరిహృత్యమధ్యమంపరిధి మితరౌయుగపత్ క్షిపేత్। దహన్యామపరిధ్యగ్రమంగారేషూచపోహతి। వ్రతేషుసువనేచైవ తద్ధైవాధ్యయనేమఖే। పరిధిప్రహరణంకుర్యాత్ లేపకార్యంసవిద్యతే। ఆఘారసమిధావగ్నౌ సర్వకర్మసునిక్షిపేత్। ఆదధాతీతిసామర్థ్యాన్నిశ్చితోర్యుక్తంకపర్దినా॥

పరిధిప్రహరనిషేధస్థానేశమ్యాః.

శ్లో॥ జయాద్యాశ్చాహుతీర్హుత్వా శమ్యానాంచవిమోచనం। పశ్చిమాయాంతుపూర్వంస్యా దన్యయోర్యుగపత్తతః। వ్రతేషుశాంతిహోమేషు విభ్రష్టేష్టావృషోత్సృజే। చరోఃప్రధానకేచైవ శమ్యాశ్చైవనసంశయః। ప్రధానహోమేయదృతాదిహోమేప్రవేశహోమేచ చతుర్థిహోమే। అంత్యశ్చసమ్యగ్భ్రుదయస్యసర్గ ఇత్యేషుశమ్యాః ప్రవదంతితద్జ్ఞాః। చౌలగోదానసీమంత స్నానోద్వాహోపనాదిషు। ప్రాయశ్చిత్తేప్రహరణం నపరిహారస్సవనేభవేత్॥

సగ్స్రావహోమః.

శ్లో॥ స్రువాగ్రంస్రుజ్ముఖేస్థాప్య స్రుచమప్యాజ్యపూరితాం। ఉభావపికరాభ్యాంచవిపర్యాసేన ధారయేత్। యథాబర్హిష్యథాకామ

దేవతాచోపవిద్యతే । నాశంప్రాప్తాఃపరిధయో యత్రస్యుర్గృహ్యభాష్యతః । తత్రతత్రాఽభిసామర్థ్యాత్సంస్రావోఽపివిధీయతే॥

సగ్గస్రావనిషేధః.

శ్లో॥ శమ్యాయత్రవిధీయన్తే గార్హ్యకర్మసుసూత్రితః ।
సంస్రావస్తునతత్రస్యా దభిశబ్దవియోగతః॥

ప్రాయశ్చిత్తాహుతయః.

శ్లో॥ అనాజ్ఞాతత్రయోఽగ్నిఃస్యాత్త్వన్నఃసత్వన్నయోర్గతే। అభిర్గీర్భిరితీంద్రస్స్యాద్ధరివాశ్చేతి దేవతాః । ఇదంవిష్ణుశ్చవిష్ణుస్స్యాత్సర్వచిత్తేప్రజాపతిః । సర్వచిత్తేతిభూర్భువస్సువరితిసర్వప్రాయశ్చిత్తే ప్రజాపతిర్దేవతేత్యర్థః॥

పూర్ణాహుతిలక్షణమ్.

శ్లో॥ ఆజ్యంద్వాదశ కృత్వస్తు గృహీత్వా పూరయేత్స్రుచం ।
తయాచాజ్యాహుతిఃకార్యా సాపూర్ణాహుతిరివ్యతే।
స్రుచాపూర్ణాహుతిర్వాస్యా దిత్యేతే యాజ్ఞికావిదుః॥

పూర్ణాహుతినిషేధకర్మాణి.

శ్లో॥ వివాహాదిక్రియాస్సర్వాః శాలాయాంవాస్తుహోమకే।
వ్రతబంధేచమోక్షేచ పూర్ణాహుతింనకారయేత్॥

పూర్ణాహుత్యక్తకర్మాణి

శ్లో॥ శాంతించవేదవ్రతతంతుమత్యావృషోత్సర్జేషుగ్రహయజ్ఞపాహి । కామ్యవ్రతేష్వేవసపౌష్టికేషు కుర్యాచ్చపూర్ణాహుతిం నాన్యథాస్యాత్॥

పూర్ణపాత్రవర్జనమ్

శ్లో॥ ప్రణీతామార్జనంకుర్యాత్స్మార్తకర్మణ్యమంత్రకం। పురతః ప్రస్తరస్థానే తూష్ణీమాసాద్యయత్నతః । పూర్ణపాత్రంతతస్తత్ర అప ఆనీయతజ్జలం । హస్తేనామంత్రకంతత్ర ప్రాగాదిష్వేవపంచసు। దిక్షు సమ్మార్జనంకృత్వా తచ్ఛేషమవనౌక్షిపేత్ । భూమిష్ఠమేవతత్తోయం శిరసిప్రోక్షయేత్తతః । భార్యాయాఅంజలౌశేషం నినయేత్ప్రియతో ద్విజః । బ్రహ్మణేదక్షిణాందత్వా తముద్వాస్యస్వశక్తితః। సదఃపూజాంచకృత్వాఽథ ఆశీర్వచనమాచరేత్॥

ఇతి సర్వకర్మసాధారణాగ్నిముఖకారికాస్సమాప్తాః.

అధాగ్నిముఖ ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ సర్వకర్మానుభూతాని ప్రాయశ్చిత్తాన్యతఃపరం। విశిష్టాన్యన్య కర్మాణి స్వతంత్రాణితతోబహిః । అప్రాయశ్చిత్తయజ్ఞస్య భుజ్యతే హ్యసురైః ఫలం । అతస్తదాచరేన్నిత్యం నిత్యాత్తద్దోషజన్మతః। గురూణిగురుదోషేషు లఘూనిచలఘుష్వపి। ప్రధానస్యాదితోంతేచ ప్రాక్స్విష్టకృతఏవవా । ప్రాయశ్చిత్తాహుతింకుర్యాదిత్థంలుప్తేష్వనాదరః। శ్రౌతాన్యపీహసర్వత్ర వచనాత్కారుతేహరః॥

శ్లో॥ గోమయాలిప్తదేశంవా ఖడ్గకోఅధితిష్ఠతి । కీటోవాపీడకాకేచేత్ప్రోక్షేత్తముపలిప్యచ । దేవస్యత్వేత్యధాత్రైవ దేశేస్థండిలమాలిఖేత్ । స్థండిలేచకృతేతంచేద్గార్హ్యాశ్వమధితిష్ఠతి । పావనాంబుభిరభ్యుక్ష్య జపేత్పృథివిదేవవత్ । పృథివీదేవవదితి పార్థివమంత్రగ్రహణమ్॥

(భూమిర్భూమిమగాన్మాతా మాతామాతరమప్యగాత్ । భూయాస్మ పుత్రైఃపశుభిర్యోనోద్వేష్టిసభిద్యతాం॥ ఇతిమంత్రంజపేత్)

ప్రణీతాపాత్రఛేదనేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ప్రణీతాపాత్రఛేదశ్చేత్పాత్రంతదభిమంత్రయేత్ । అభిన్నోఘర్మఇత్యేత దఘర్మోదేవతాహరేత్ । పూరయిత్వోపతిష్ఠేతవ్యాహృతిభిస్తథాచరేత్॥

(అభిన్నోఘర్మోజీవదానుస్సంచరతి ఇతితత్పాత్రమభిమంత్ర్య ఘర్మోదేవానాగ్ం అప్యేతు ఇతి సమాహృత్యాద్భిఃపూరయిత్వావ్యాహృతిభిరుపస్థాయ తత్తత్కర్మకుర్యాత్)

స్థాలీభేదేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ స్థాలీభేదేభిమంత్ర్యేత మభిన్నోఘర్మఇత్యృచా । చతుర్గృహీతంజుహుయా దిధ్మోవేదిరితిస్రుచా । ఘర్మోదేవానుపస్థాయ స్థాలీమన్యాంసమాహరేత్॥

(స్థాలీభేదేసతి అభిన్నోఘర్మ ఇతి తామభిమంత్ర్యాఆజ్యంచతుర్గృహీతం గృహీత్వా ఇధ్మో వేదిఃపరిధయశ్చ సర్వేయజ్ఞస్యాయురను సంచరన్తి స్వాహా ఇతిస్రుచాహుత్వా ఘర్మో దేవానాగ్ం అప్యేత్విత్యుపస్థాయ స్థాలీమన్యాం సమాహరేత్)

దర్భాస్తరణాదివిపర్యాసప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్భాస్తరణనిర్వాస పాత్రసాదనకర్మణాం। స్రుక్స్రువాభ్యాం చనిష్టాయే సమ్మార్గేపరిషేచనే। నిధానేపధీనాంచ పవిత్రాకరణేతథా॥ ఇధ్మాధానేయథాజ్యస్య సంస్కారేచ ప్రమాదతః। విపరీతక్రియాయాంచ జుహుయాత్త్రిస్రఆహుతీః। తంతుమతీశ్చయత్పాక మనోజ్యోతిరితీత్యృచా॥ (దర్భాస్తరణాదిసర్వాగ్నిముఖకర్మణాం విపర్యాసే తిస్రస్తంతుమత్యశ్చహుత్వా యత్పాకత్రా మనోజ్యోతిరితిజుహుయాత్)

దర్వీకూర్చపవిత్రాదిఛేదదాహవినాశనేప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ దర్వీకూర్చపవిత్రేధ్మ పరిధీనాంచబర్హిషః। ప్రస్తరాద్యన్యసంభార ఛేదదాహవినాశనే। నాశోపఘాతయోశ్చాన్య స్తల్లింగం తస్యతాదృశం। త్వన్నోఅగ్నేచసత్వంనో త్వమగ్నేచప్రజాపతే। చతుర్భిర్జుహుయాదగ్నా వన్యానాసాద్యవైపునః। హుత్వాఽగ్నయేత్వామవత ఇంద్రంవోవిశ్వతేత్యృచా। తతఃపరిస్తీర్యేంద్రాయ జుహుయాదాహుతింపునః॥

(ఏతేషాందర్వ్యాదీనాం ఛేదదాహాదిషు త్వంనః సత్వంనః త్వమగ్నే ప్రజాపత ఇతి చతుర్భిర్హుత్వా అగ్నయేత్వామవత ఇతిచహుత్వా పరిస్తరణాంశేవిశేషః ఇంద్రంవోవిశ్వతస్పరి కేవలఇతిపరిస్తీర్య ఇంద్రాయస్వాహేత్యాజ్యాహుతిం పునర్జుహుయాత్ శేషంసమానం)

ఇధ్మాపరిధిదాహేవిశేషః.

శ్లో॥ ఇధ్మేధ్మపరిధౌతద్వ దన్యేనపరిధాయచ।
జుహుయాదేతదర్భాది పరిత్వాగ్నేపురంవయమ్॥

(ఇధ్మాపరిధిదాహేతద్వదన్యేన పరిధాయ పరిత్వాగ్నే పురంవయం ...రావతస్వాహా॥ అగ్నయఇదం జుహుయాత్ శేషంపూర్వోక్తం)

స్కన్నాదిప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ స్కందనే ఛేదనే క్షామే ఛేదే చ విపరీతకే।
న్యూనాదిరిక్తే తద్వచ్చ ఉద్గారే గాత్రచ్ఛేదనే।
పవిత్రనాశనే చైవ ద్వే తు మిందాహుతీ తథా॥

(యన్మ ఆత్మనో మిందాభూదగ్నిః......చర్షణిస్స్వాహా॥ పునరగ్నిశ్చక్షురదాత్......అగ్నిభ్యః స్వాహా మిందాదిభ్యో దేవతాభ్య ఇదం)

హవిషి మశకాదిపాతే ప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ మశకైః మక్షికాభిశ్చ రోమభిశ్చ పిపీలికైః। హవిస్సుష్టం తదుత్సృజ్య ప్రాజాపత్యం జుహోతి చ। అభిర్గీర్భిరితి భ్రష్టే పదేతత్తేషు శేష్వరే। సాదితప్రోక్షణానాం తు వస్త్రాణాం ఛేదవాహనే। నాశే వినాశనాన్యాని తద్వదాశుద్ధతంత్రకే। ప్రాయశ్చిత్తం తు జుహుయా దేకాం సోమాయ చాహుతిం। ద్రవ్యకర్మహానిర్మంత్ర సంకోచభంగ విపర్యయే। భిన్నాఽతిపన్నదుష్టేషు సష్టదగ్ధకృతేషు చ। మనస్వతీ మయాశ్చాగ్నే సీత్యేతౌ జుహుయాత్తథా॥

అగ్న్యుపఘాతప్రాయశ్చిత్తమ్

వా॥ గృహ్యప్రాయశ్చిత్తం సర్వేష్వగ్న్యుపఘాతేషు పునస్త్వేతి పూర్ణాహుతిగ్ం హుత్వా। అగ్న్యుపఘాతేషు తద్దైవ సమిధ మాదధ్యాత్సర్వత్ర స్త్రియా అపి హోమాభిగమనగ్ం సర్వేషాం ప్రాయశ్చిత్తహోమానామంతే వ్యాహృతీభిరేకాహుతిం జుహుయాత్॥

తత్ర నారాయణభట్టీయే విశేషమాహ.

శ్లో॥ అర్వాక్శమ్యాపరాసాత్తు బహిరాయతనాద్గతాం। ప్రాయశ్చిత్తం సమాప్త్యర్థం సమర్థో జీవితుర్యది। ఇదంత ఇత్యృచా తస్య స్థానేఽగ్నిం ప్రక్షిపేత్పునః। ఆజ్యాహుతీశ్చ జుహుయా ద్వ్యాహృత్యాఖ్యైశ్చ పూర్వవత్। అతిక్రాంతో యదీశమ్యా పరాసనమతో భవేత్। చరుః పథికృతే కార్యః పూర్ణాహుతిరథాఽపి వా॥

అస్యార్థః.

వా॥ శమ్యాపరిమితదేశా దర్వాగ్బహిరాయతనాద్గతశ్చేత్తదగ్నిః సచ ప్రాయశ్చిత్తాన్యృచా తత్సమాప్తిపర్యంతం స్థితయోగ్యస్తదా।

ఇదంతపఏకంపరఊతపఏకం తృతీయేనజ్యోతిషాసంవిశస్వ। సంవేశనస్తనువై చారుశేధి ప్రియోదేవానాంపరమేజనితే॥

(ఇతిమంత్రేణాయతనేప్రోక్ష్యవ్యాహృతిభిరాజ్యాహుతీర్జుహుయాత్)

శమ్యాపద్వింశదంగులేత్యాపస్తంబః.

శ్లో॥ శమ్యాపరిమితదేశాద్బహిరాయతనాద్గతేగ్నౌపథికృతేఽగ్నయేచరుంనిర్వపేత్। అశక్తావాద్వాదశగృహీతేనాఽఽజ్యేనస్రుచం పూరయిత్వా అగ్నయేపథికృస్వాతేహేతి పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్స్రువాహుతింవా—ఇత్యగ్న్యపఘూతప్రాయశ్చిత్తం॥

స్విష్టకృద్ధోమాకరణేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ యద్యహుత్వాస్విష్టకృతం ప్రమాదాత్పరిషించతి। తత్రవ్యాహృతిభిస్తిస్రో ఆహుతీర్జుహుయాద్బుధః। ప్రాయశ్చిత్తార్థహోమానా మంతేవ్యాహృతిభిస్సదా। ఏకామాజ్యాహుతింహుత్వా పరిషేచనమాచరేత్॥

శకునప్రాయశ్చిత్తమ్,

శ్లో॥ గవాశ్వౌమహిషశ్వాచ మృగమేషౌచదంష్ట్రిణః। ధావేయురపసవ్యంచ తత్పాదంప్రోక్ష్యమంత్రయేత్। తద్విష్ణోఃపరమాద్యేనమంత్రేణాధ్వనివైజపేత్॥

(ఏతేషామపసవ్యగమనే తద్విష్ణోఃపరమంపదం...... ఆతతమితిజప్త్వాతత్పాదంప్రోక్ష్య మంత్రయిత్వాజపేత్)

శ్లో॥ తతఃసృగాలీవానర్యౌ వాచందీర్ఘముఖీత్వథ।
యద్యవదస్యాదపఃస్పృష్ట్వా పరికాసేపరిక్షవే॥

(సృగాలీవానర్యౌస్త్వవాచఃశ్రుత్వా తదర్థత్వః దీర్ఘముఖీద్రుహిణుమాస్మ దక్షిణతోవదాత్ ద్విషంతంమేఽవబాధసా ఇతితద్గిరాచాభిమంత్రయేత్)

శ్లో॥ రౌద్రంతువ్యాహృతేశబ్దే జుహుయాత్తుజపేత్తథా।
త్వమగ్నేరుద్రఇత్యాభ్యాం శకునాభిరుతాంగిరం।

ద్విపశ్చతుష్పాదాద్యైస్తు త్రిభిస్తమనుమంత్రయేత్॥
(అధ్వనిలౌకపింగలఘూకాదిధ్వనావిద్యతేచేత్ త్వమగ్నేరుద్రఃఽఽనుత్మనాస్వాహా ఆవోరాజానం......కృణుధ్వగ్ంస్వాహా ఇతి మంత్రద్వయే జుహుయాత్ జపేత్ హోమపక్షే రుద్రాయేదమితి త్యాగః ఏవంకృత్వా ద్విపచ్చతుష్పదస్మాకగ్ం...ఽపారయామసీతి త్రిభిర్వాక్యైస్తాంశకునగిర మభిమంత్రయేత్॥

అగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ లేఖనాత్పూర్వతోయత్ర నష్టంకృచ్ఛ్రంచధారయేత్।
పునరగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్వేతిసమిధనమ్॥

స్వయంప్రజ్వలితేఽగ్నౌప్రాయశ్చిత్తమ్॥

శ్లో॥ స్వయంప్రజ్వలితేఽగ్నౌతు ద్వాభ్యాంతుసమిధౌక్షిపేత్।
ఉద్దీప్యస్వేతిపూర్వాంచ మానోహింసీదితీతరామ్॥
(అగ్నౌస్వయంప్రజ్వలితేసతి ఉద్దీప్యస్వ......దిశ ఇత్యేకాంసమిధమగ్నౌక్షిపేత్ మానోహిగ్ంసీత్ ...... పాతయ ఇత్యుపరాంసమిధంపూర్వవద్ధుత్వా తతోహోమకర్మసమారభేత్)

ఆఘారయోఃప్రాగ్వహ్నినాశే,

శ్లో॥ ఆఘారయోఃప్రాగ్యదివహ్నినాశఃపునః ప్రతిష్ఠాచవిధేఃపురోవత్। అధశ్చయుగ్వ్యాహృతిమిందకానాం జ్ఞాతత్రయంచాఽపిహునేత్పురస్తాత్॥

ఆఘారహోమానన్తరమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఆఘారయోరుపర్యగ్ని ర్యదిమధ్యేవినశ్యతి।
పంచహోతాచజుహుయా న్మహావ్యాహృతిభిస్తథా॥

ఇధ్మప్రక్షేపణాత్పూర్వమగ్నినాశే.

శ్లో॥ ఇధ్మాధానక్రియాత్పూర్వం వహ్నౌచేన్నష్టతాయది।
పునరగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పునస్త్వేతిసమింధనమ్॥

వివాహౌపాసనాత్పూర్వమగ్నినాశే

శ్లో॥ వివాహౌపాసనాత్పూర్వ మనలే శాంతిమాగతే।
యుగలాజాంతరంకర్మ కృత్వా శేషంసమాపయేత్॥

చతుర్థదినమధ్యేఅగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ ఉపాయనాగ్నౌచవివాహవహ్నౌ శావానలే సూతకపావకేచ।
శాంతేహ్యతేచోపహతేచవహ్నౌ తతశ్చశన్నోద్భిరవోక్ష్యభస్మ తస్మా
త్సమారోప్యసమిధ్యతేచ ఆజుహ్వోదుద్బుధ్యపదత్రయర్చా। లౌక్యానలే
తాంసమిధంప్రహృత్యదద్యాద్వరంకాంచనమేవమూల్యం తతోఽగ్నిం
సంపరిస్తీర్య ఆజ్యస్యోత్పవనంతతః॥ అయాశ్చపంచహోతాచ బ్రాహ్మ
ణవికహోతాదశ। మనస్వతీంచమిందాచ మహావ్యాహృతయస్తథా।
అనంతరమనాజ్ఞాతం వ్యాహృతిఃప్రణవాదికం। వారుణ్యస్తంతుమత్యశ్చ
తథాతంత్రంప్రయోజయేత్॥

అస్యార్థః కృష్ణభట్టీయే

(ఉపాయనాగ్నిర్నామ పాలాశహోమాన్తః। వివాహవహ్నిర్నామ
శేషహోమాన్తః శావానలోనామసంచయనాన్తఃసూతకపావకోనామ
జాతకర్మాఽగ్నిరాదశాహః ఏతేషుచతుర్ధ్వగ్నిషుతత్తత్కర్మసమాప్తేః
పూర్వం నష్టేషుసత్సు రజస్వలాది సంస్పృష్టేషుసత్సు యథోక్త
ప్రాయశ్చితంకృత్వా తత్తత్కర్మకుర్యాత్)

తత్రక్రమః.

ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య శన్నోదేవీరభిష్టయ ఇతిమంత్రేణ తద్భ
స్మాద్భిరవోక్ష్య అయంతేయోనిరృత్వియ ఇతిమంత్రేణసమిధంతద్భ
స్మనినిధాయ విధివదగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ఆజుహ్వానఃసుప్రతీకః పురస్తాత్ ఽ
సీదత ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే ఽతంతుమేత మితిమంత్రత్రయేణ తాంసమిధ
మగ్నౌనిక్షిప్య। తత్ప్రాయశ్చిత్తార్థందద్యాద్వరం కాంచనమేవమూ
ల్యం। వరశబ్దేనగౌర్లక్ష్యతే। గోదానంకుర్యాదిత్యర్థః। తన్మూల్యం
హిరణ్యంవాదదాతి। తతోఽగ్నింపరిస్తీర్యాజ్య సగ్గ్‌స్కారాంతంకృత్వా
తత్రప్రాయశ్చిత్తాఽహుతయః। తద్యథా। అయాశ్చాగ్నేఽజగ్గ్

స్వాహా । అగ్నయేఽయసఇదం । అగ్నిర్హోతా-...హవనశ్శృతస్వాహా అగ్నయే పంచహోత్రఇదం॥ (బ్రాహ్మణఏకహోతా + మనోజ్యోతిః ఘృతేనస్వాహా । మనోజ్యోతిష ఉప సేనిమృగ్భ్య ఇదం । యన్మఆత్మనో...ణిస్వాహా । అగ్నయేజాతవేదసఇదం। పునరగ్నిశ్చక్షుః + జ్యోతిస్వాహా । అగ్నీంద్రబృహస్పతిఅశ్విభ్యఇదం ॥ మహావ్యాహృతయస్తథా । తతఅనాజ్ఞాతత్రయంచ । వ్యాహృతీర్వ్యాహృతాః । ఇమంమే వరుణతత్త్వాయామిత్వన్నో అగ్నేసత్వన్నోఅగ్నేతంతుంతన్వన్రజస ఇతి హుత్వాయథాతంత్రంపరియోజయేత్॥

అథస్థాలీపాకతత్పూర్వమగ్నినష్టమ్

శ్లో॥ హోమాంతరాణిచేష్టాని ప్రాక్స్థాలీపాకతఃఖలు । తతఊర్ధ్వమయాశ్చాగ్నే హోమోనోపవసేదితి ॥ స్థాలీపాకాద్యదాపూర్వ మనలేశాంతిమాగతే। యుగలాజాంతరంకర్మ కుర్యాదేవంవిచారయన్॥ స్థాలీపాకాత్పరమయాశ్చార్వాక్పునరాధానముక్తంభవతి॥

అథశ్రాద్ధమధ్యఅగ్నినష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ శ్రాద్ధమధ్యేతుశాంత్యగ్నిం లౌకికాగ్నౌసమాహరేత్ ।
సప్తవ్యాహృతిభిర్హుత్వా పూర్ణాహుతివిధిర్భవేత్॥

ఆరోపితాఽగ్నినాశే ప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ఆరోపితాగ్నేఃసమిధస్తు నాశేసీమాతిగామేచ పరాగ్నివేశే । అయాశ్చ మంత్రేణచసంధిరగ్నేః పరస్య చాగ్నౌతుసమిత్పునస్స్యా॥

(ఆరోపితాగ్నేః సమిధోనాశే గృహమాపాసనాగ్నౌ సంస్థితేయది సీమాతిక్రమశ్చస్యాదయాశ్చేతి జుహుయాత్ ఏకస్మిన్హుత్వారోపితాగ్నావన్య యదిహుత్వా అగ్నిసమారోపణంకృత్వా అత్రాప్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం కుర్యాత్. హోమాత్సమిధ్యాత్మన్యారోపిత ఏవయదిప్రశామ్యేత్ గ్రామాంత్యజోబహిరంత్యజః శూద్రైఃశ్వాయది స్పృశేత్ మూత్రపురీషాభ్యాముపహతిః స్యాదేవమాదయోనాశప్రభేదాస్తేషుసర్వేషు పునరాధానంస్యాత్)

అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యనుగతప్రాయశ్చిత్తమ్

(అన్వాధానేష్టిమధ్యేఽగ్న్యనుగతౌ, అయాశ్చే, తిమంత్రేణవక్ష్యమాణవత్పునః సంధానంకృత్వా ఓంభూర్భువస్సువస్స్వాహేతి సంకల్పపూర్వకం ప్రాయశ్చిత్తంసంస్కృతాజ్యేనహుత్వా పునరన్వాధానపూర్వకమిష్టింకుర్యాత్ —ఇత్యగ్న్యనుగత ప్రాయశ్చిత్తం—

ఔపాసనాగ్నిద్వయ సంగతిశ్చేదగ్నిం సమారోపణతో విభక్తః పూర్వస్య హోమేవివిచేచ్చరుస్యాత్పశ్చాదహోతుః పథికృచ్చసోఽపి సంస్పృష్టోయస్యగృహ్యాగ్నిరన్య గృహ్యాగ్నినాసహ। చరుర్వివిచయోః కుర్యాత్యద్వా పూర్ణాహుతిర్భవేత్ చతుర్వివిచయోః కార్య ఇత్యుక్తే వివిచేష్టింకుర్యాదిత్యర్థః తత్కథం॥ యథా అథ వివిచేష్టిః— ఇధ్మాబర్హిరుపసాద్యాగ్నేరుపసమాధానాద్యగ్నిముఖాంతంకృత్వా చరుగ్‍శ్రపయిత్వా సకృదుపస్తీర్య ద్విరవదాయ సకృదభిఘార్యాగ్నయే వివిచయేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేత్యాహుతీహుత్వా శేషం పరిసమాపయేత్॥

వైదికాఽగ్నిద్వయప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ వైదికాగ్నిద్విసంసర్గే సమిధౌద్వేప్రతాపయేత్। అయంతఇతి మంత్రేణ యుగపచ్చతతఃపునః। విభజ్యాఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య ప్రహరేత్సమిధౌతతః। ఆజుహ్వానేతిమంత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తంసమారభేత్। అయాశ్చేతిచమంత్రేణ సమస్తవ్యాహతీస్తథా। చరుశ్చాపిచకర్తవ్యో జుహుయాద్వివిచేతిచ॥

అస్యాః కారికాయాస్తాత్పర్యార్థఉచ్యతే.

వా॥ స్వౌపాసనాగ్నిరన్యౌపాసనాగ్నినా సంసర్గేసతి తద్దోషపరిహారార్థం తత్ప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య। అయంతేయోనిరృత్వియః ...... ఽరయిగ్ంస్వాహా ఇతిమంత్రేణసమిధౌప్రతాప్య విభాగేనస్వీకృత్యాన్యలౌకికాగ్నిం విధివత్ప్రతిష్ఠాప్య ఆజుహ్వానః... ఽసీదత ఇతి మంత్రేణస్వకీయసమిధంవిధి వత్ప్రతిష్ఠాపితేగ్నౌప్రహృత్య అగ్నింప్రజ్వాల్యాలంకృత్య పరిస్తీర్య, పరిస్తీర్యచరుగ్‍శ్రపయిత్వా పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అయాశ్చేతివ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహు

తీర్హుత్వా సకృదుపస్తీర్యద్విరవదాయ సకృదభిఘారయత్యగ్నయేవి విచయేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేతి తంత్రశేషంసమాపయేదిత్యుభయోః సమానం తత్రవిహారకర్తాపూర్వం పథికృద్గణేష్టిం కృత్వాపశ్చాదేవం ప్రాయశ్చిత్తం.

విహారకర్తృలక్షణమ్

విహారకర్తాపూర్వం పథికృదిష్టింకృత్వాపశ్చాత్సం సర్గనిబంధనేష్టింకుర్యాదితి కారికాకారస్యాఽభిప్రాయః॥ తత్కథమితి॥ అన్యస్య వహ్నౌచచరోవ్యవహ్నౌ విహారకర్తాపథికృద్గణేష్టిః స్వాగ్నిసమారోపణతో వివిక్తిర్ద్వయోశ్చసంసర్గ నిబంధనేష్టిః॥ ఇతివచనాత్॥ అన్యస్యపరస్యవహ్నౌ స్వవహ్నిమారోప్యవిహరతియోమూఢః అసౌవిహారకర్తాతస్య విహారకర్తుః ప్రాయశ్చిత్తమనయాకారికయోచ్యతేకిం తత్ప్రాయశ్చిత్తమితి విహారకర్తుః పథికృద్గణేష్టిరిత్యుక్తత్వాత్పథికృద్గణేష్టిర్విధీయతే॥

పథికృద్గణేష్టిః

పథికృద్గణేష్టింకుర్యాదితిస్వాగ్నిసమారోపణతోవిభక్తఇత్యుక్తత్వాద్విహారకర్తా పూర్వోక్తప్రకారేణ యజ్వాగ్నింవిభజ్యస్థండిలే లౌకికాగ్నింప్రతిష్ఠాప్యతస్మిన్నగ్నిసమిధమాజుహ్వానః......ఽసీదత, ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే......ఽతంతుమేతం ఇతిద్వాభ్యాంప్రహృత్య సంపరిస్తీర్యచరుగ్గ్శ్రపయిత్వా పాత్రాసాదనాద్యగ్నిముఖాంతే అయాశ్చ వ్యాహృతిభిశ్చద్వే ఆహుతీర్హుత్వాఽథ పూర్వవదవదానక్రమేణ చరుంగృహీత్వా ఽగ్నయేపథికృతేస్వాహా ఽగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహేతి ద్వే ఆహుతీర్హుత్వా ఉపరిష్టాత్తంత్రంకృత్వా పశ్చాత్సంసర్గనిబంధనేష్టింకుర్యాదితి విహారకర్తురయంవిశేషఃవివిచేష్టిఃపూర్వవత్॥
ఇతిపథికృద్గణేష్టిః॥

అథవైదికలౌకికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ లౌకికేవైదికేవాఽపి సంస్పృష్టస్తుమిథోభవేత్। స్థాలీపాకంతువివిచేః పునస్త్వేత్యుపఘాతకే। స్పృష్టావగ్నీసదాయూథశ్చారణ్యాత్మసమిత్సుచ। పూర్ణపాత్రంచనేధ్మంచ బర్హిఃశ్చాఽపివినాచరుం।

ఆజ్యసంస్కారపర్యన్తం అగ్నిస్థాపనపూర్వకం । చతుర్గృహీతంజుహుయాన్మనోజ్యోతిరితీత్యృచా॥

ఔపాసనాగ్నివైతానికాగ్నిప్రాయశ్చిత్తమ్ (కవివల్లభః)

ఔపాసనాగ్ని రౌపాసనాగ్నినాచవైతాని కాగ్నిర్వైతానికాగ్నినావైదికాగ్నినాసంసర్గే. అయంతేయోనిరృత్వియ, ఇతిప్రత్యాప్య పృథగగ్నిముపసమాధాయ సంసర్గప్రాయశ్చిత్తంకరిష్య ఇతిసంకల్ప్య సమిధావగ్నౌ ఆజుహ్వానేతి ప్రహృత్య అయాశ్చేతిహుత్వా అగ్నయేవివిచయే చరుఃకార్యః యదిలౌకికాగ్నిసంసర్గః స్యాత్పునస్త్వాదిత్యేతిసమిధం ప్రహృత్య అయాశ్చేతిజుహుయాత్॥

ఔపాసనాగ్నౌ బ్రహ్మచార్యగ్నిసంసర్గేప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ బ్రహ్మచార్యగ్నిసంసర్గే ప్రాయశ్చిత్తంకథంభవేత్ । కామావకీర్ణ కామాదిద్వాభ్యామాజ్యేనహావయేత్ । ఔపాసనాగ్నావటరగ్నికార్యేచౌపాసనేనైవనవహ్నినైవ। పాహీతిపంచాఽథమనస్వీతించ సప్తేత్యనాజ్ఞాతమథత్రయంచ॥

ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తమ్

రాగాద్గృహస్థస్య వివాహపూర్వేపత్న్యౌభవేతాంయది తత్రవహ్నౌ। వక్ష్యామి సంసర్గమనుక్రమేణ గార్హస్థ్యమంత్రస్య సకృత్త్వసిద్ధ్యై। ద్వితీయవహ్నిం విధినాసమింధేద్ద్వితీయ పత్న్యామవలంచితాయాం సమస్త ఆరభ్యతతఃపరస్తాద్బ్రహ్మాంత వేదస్త్వితిమంత్రకేణ చతుర్గృహీతం జుహుయాత్తదగ్నౌ వయంతమంత్రేణ సమిధ్యచాఽగ్నిం ఆరోప్యపూర్వంవిధినాసమింధేదగ్నిం సమింధేత్సమిధంనిదధ్యాత్। ఆజుహ్వ ఉద్బుధ్యపదద్వయేన దారైరుపస్పృశ్యతఏవభర్తా । యోబ్రహ్మసూక్తేన చతుర్గృహీత్వాపరిస్తృతాగ్నౌ జుహుయాత్సచైవ సమిధగ్ం సమిత్యాది పురోనువాక్యామనూచ్య పశ్చాచ్చఋచాజుహోతి, సమాదిమంత్రేణపరేణహోమః ఇతివాపాఠః, పరేష ఆరభ్యపురోనువాకం శేషాభిరృగ్భిర్జుహుయాత్తదగ్నౌ సమాదిమంత్రేణేతిసమి

తగ్ం సంకల్ప్యేథా మిత్యుక్తం అపరేణేతి అగ్నేపుఁషేత్యుక్తం ఇతి ద్విభార్యాగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తకారికాః-ఇత్యగ్నిసంసర్గప్రాయశ్చిత్తం

అథస్మార్తాన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రాయశ్చిత్తముచ్యతే.

తత్రాదావన్వాధానమధ్యే విస్మరణేప్రాయశ్చిత్తం॥ శ్లో॥ అన్వాధానమకృత్వైవ సమిధ్యాత్సనివాయది। ఆరోపితానలస్తత్ర మంత్రపూర్వంతదానలం। విసృజ్యలౌకికేవాఽగ్నా వలంకుర్యాత్ప్రిరిచ్యతే। పునస్త్వాదిత్యమంత్రేణ నిదధ్యాత్సమిధంతతః। శ్రద్ధాంమేధామితిప్రోచ్య నమస్కృత్యాఽథపూర్వవత్। అన్వాదధ్యాత్ప్రియత్నేన భుక్త్వావిస్మృత్యచేద్యది। సాయమౌపాసనంహుత్వా అనాజ్ఞాతత్రయేణచ। హుత్వావాయదివాజప్త్వా పూర్వవత్సమిధంన్యసేత్। అన్వాదధ్యాద్యదాసాయ మతీతాదుక్తమార్గతః। అనాజ్ఞాతత్రయేణాఽథ త్వంనః సత్వంనఇత్యపి। ఆజ్యాహుతీఃపంచహుత్వా భూరాదివ్యాహృతీస్తథా। అన్వాధానంవిధాయాథ స్థాలీపాకంసమాచరేత్॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేగ్రహణప్రాయశ్చిత్తమ్.

విశ్వప్రకాశికాయాం శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః। ఉదుత్యముద్వయంచిత్రం హుత్వాజ్యేనేష్టిమాచరేత్। సూర్యోపరాగస్తత్రైవ జుహుయాదాహుతిత్రయం। చంద్రోపరాగేతునవో నవోభవతిమంత్రతః। యమాదిత్యాఅనేనాఽపి జుహుయాదాహుతిద్వయం॥

బృహన్నారదీయే.

శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతు గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః। ప్రాయశ్చిత్తంమునిశ్రేష్ఠాః కథంకుర్వన్తియాజ్ఞికాః। చంద్రోపరాగేజుహుయాదప్సుమేసోమఇత్యృచా। ఆప్యాయస్వేత్యృచాచైవ సోమయాస్తభుచాతథా। సూర్యోపరాగేజుహుయాదుదుత్యంజాతవేదసం। ఆసత్యేనోద్వయంచైవ త్రయోమంత్రాఉదాహృతాః॥

అథాస్యప్రయోగః — గ్రంథాన్తరే.

అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణంచేదిష్టిదినపవమానిరాసాదనాన్తంకృత్వా అన్వాధానేష్టిమధ్యే చంద్రగ్రహణదోష ప్రాయశ్చి

త్త్రార్థమాజ్యహోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య ,నవోనవోభవతి......
ఆయుఃస్వాహా, ఇదం యమాదిత్యాభ్యాం......గోపాయస్వాహా
ఇదం ఆభ్యాం ద్వేపరిశ్రుతాజ్యేనైవాహుతీ హుత్వా తంత్రశేషం
సమాపయేత్ :—

సూర్యగ్రహణంచేద్ధవిరాసాదనాన్తే తిస్రఆజ్యాహుతయః ఉదు
త్యంజాతవేదసం ఉద్వయం తమసస్పరి చిత్రం దేవానాం......తస్మిం
శ్చస్వాహా ఇదం, ఏవంహుత్వా తంత్రశేషంసమాపయేత్॥ ఇతిగ్రహ
ణప్రాయశ్చిత్తం॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేప్రయాణమ్

శ్లో॥ అన్వాధానేష్టిమధ్యేతుప్రయాణేసముపస్థితే తుభ్యంతాఅంగిర
స్తేతి॥ సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంహుత్వా రణ్యాదిషుసమా
రోప్య హోమకాలేప్రతిష్ఠాప్యప్రతిపద్ధోమపూర్వకమిష్టిం కుర్యాత్
అన్వాధానప్రతిపది ప్రమాదాదిష్ట్యకరణే తృతీయాదికతిథిషు ప్రాత
రౌపాసనోత్తరం సంకల్పపూర్వకం సంస్కృతాజ్యంవ్యస్త సమస్త
వ్యాహృతిభిర్హుత్వా పునరన్వాధానయాగంకుర్యాత్ ॥

అన్వాధానేష్టిమధ్యేస్త్రియాంరజస్వలాప్రాయశ్చిత్తమ్

పత్నీరజస్వలాభవతియది తథాపంచమాదిదివసేసద్యస్కాలాన్వా
ధానపూర్వకం జుహుయాత్.

అన్వాధానాత్పరతః స్త్రీ రజస్వలాచేత్తాం గృహాన్తరే స్థాప
యిత్వా ప్రతిపద్యేవజుహుయాత్ — ఇతి రజస్వలాప్రాయశ్చిత్తం.

అన్వాధానేష్టి మధ్యే ప్రాయశ్చిత్తాని సమాప్తాని.

అనాదిష్టప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తమనాదిష్టం వారుణంతువినిర్దిశేత్।
అనాదిష్టాదేవతాచే దగ్నిమేవప్రచక్షతే॥

అనాదిష్టేప్రాయశ్చిత్తే, ఇమంమేవరుణ, ఇత్యాదివారుణీర్జుహుయాత్ దేవేత్యనాదిష్టే అగ్నయ ఇతిత్యాగంకుర్యాత్ — ఇత్యనాదిష్టహోమః,

విధురాగ్నిసంధానమ్

శ్లో॥ ఉద్ధృత్యవహ్నింప్రణవేనచాదౌ అన్వగ్నిరిత్యాథహరేత్పురస్తాత్। నిధాయపృష్టోదివిమంత్రకేణ తతస్తుహోమఃశకలైశ్చతుర్భిః। రేఖాదయోనైవచతత్సవితాంసవిశ్వానినోద్యానఇమేచమంత్రాః। నారోపణంనాప్యవరోపణంవా ప్రవృత్తిరేవంవిధురానలస్య। నిత్యానినైమిత్తికకామ్యకర్మ తత్రైవకుర్యాద్విధురఃసదైవ।

ఇతి కేషాంచిన్మతం - ఆరోపణంచాఽప్యవరోపణంచ మతేనకేషాంవిదుషా అదిష్టం వివాహసన్న్యాసమృతాంతమత్రగృహీవకుర్యాద్విధురోఽపియజ్ఞాన్॥

అస్యార్థః,

ప్రణవేనాఽగ్నిముద్ధృత్య అన్వగ్నిరుషసామగ్రమఖ్యత్ ... ఆతతాన ఇతిపురస్తాదాహరేత్ పృష్టోదివిపృష్టోఅగ్నిః......పాతునక్తం ఇతినిధాయ తతోహోమశ్చతుర్భిః శకలైఃకార్యః తత్ర రేఖాదయోన సన్తి తత్సవితుర్వృణీమహే ఇత్యేకశకలం తూష్ణీమగ్నౌనిదధ్యాత్। తాగ్ంసవితుర్వరేణ్యస్యచిత్రాం...మహీంగ్ం ఇతిద్వితీయాం విశ్వానినోదుర్గహా.....తనూనాం ఇతితృతీయాం అద్యానోదేవసవితః... తన్మఆసువ ఇతి చతుర్థీం ఏవంతూష్ణీందత్వా తతోనిత్యోపాసనాది కర్మాణికుర్యాదా వివాహాదాసన్న్యాసమామరణమితి విధురాణామాచారః :— ఇతి విధురాగ్నిసంధానవిధిః॥

వా॥ యదిప్రోషితేయజమానే పత్నీస్వోపస్థితమగ్నిం గ్రామమర్యాదమభ్యానయేత్ పునరాధేయంతస్యా? ప్రాయశ్చిత్తరిత్యాపస్తంబీయం తయాదభ్యానయనేనదోష ఇతిసంగ్రహకారః యదిపత్న్యాంసీమాతిగామిన్యాం ఆదిత్యోఽభ్యుదియాత్ దస్తమియాద్వా పునరాధేయం తస్యప్రాయశ్చిత్తిరిత్యాపస్తంబీయం ప్రజ్వలతిజ్వలనేన దోష ఇతి సంగ్రహకారః యది సమారూఢాభవస్తిత్యాపస్తంబీయం

యదిప్రత్యగగ్నీనుచ్ఛ్వాసేత్పునరాధేయంతస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితిసంగ్రహకారః॥ యదిజ్వలన్నగ్నిరన్యత్రోన్నేయః స్యాదనుచ్ఛ్వాసన్నేవనయేత్ యద్యద్యుచ్ఛ్వాసనీయం స్యాత్తంభూమానిధాయ యథేష్టముచ్ఛ్వాసర్ పునరుద్ధృత్యనయే దిద్ధంద్వితీయముచ్ఛ్వాస్యాఽపినయేత్ యదితృతీయముచ్ఛ్వాస్యాఽపినయే త్పునరాధేయంతస్య ప్రాయశ్చిత్తిరితి సంగ్రహకారః — అథ యదిప్రత్యక్షమ వరూఢాగ్నిః కథంచిత్ప్రశామ్యత్య పహీయతేవాయదిచైనంగార్హపత్యాగ్నిరదిభవేవాఽన్యజ్యోదక్యాం పతితా ఉపస్పృశేయుర్వాయదిచే తస్మిన్మాత్రాదిభిర్న్నియతే తత్రదశాహం ద్వాదశాహంవాసహూయతే యద్యగ్న్యాగూఢసమిద్భునిమజ్జే దాహరణాదిసమానం యదిచతురహం నహూయతేతిభేదమేకేవదన్తి పతితాదిసంస్పర్శనం సమానశ్వా ఉపస్పర్శనేఽపితయేతిభేదమేకేవదన్తి ఉదయాస్తమయం వేతిసమానం యద్యంతరాతథాఽన్యత్రాఽప్యనావృతే దేశేవాసమావృతేఽపితిభిః పంచభిర్వాసమాహూతేగ్నాహుతే ఽహుతేవాపరస్య వహ్నావిత్యేక ఉపదిశన్తి తేషామేకైకం పునరాధానకారణానిభవన్తి అథాగ్నిత్యాగ ప్రాయశ్చిత్తాని ॥ ఏవభవన్తి.

ప్రమాదాదగ్నిత్యాగప్రాయశ్చిత్తమ్.

స్కందపురాణే॥ శ్లో॥ హుతాశనంవాయోవిప్రః ప్రమాదాత్త్యజతి ప్రభో । ప్రాణాయామశతంకుర్యా దుపవాసంతతఃపరం॥— త్రిరాత్రత్యాగేప్రాణాయామః జ్ఞాతం? అతఊర్ధ్వం ద్వాత్రింశదాత్రిపర్యన్తముపవాసః

* అథకూర్మపురాణే. *

శ్లో॥ షష్టిరాత్రింత్యజేదగ్నిం ప్రమాదాత్త్యజతిప్రభో।
ఉపవాసంతతఃకుర్యా త్ప్రాజాపత్యంతతఃపరం॥

వా॥ మాసద్వయే త్రిరాత్రమత ఊర్ధ్వంసంవత్సర పర్యన్తమగ్నిత్యాగే ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రంప్రమాదాదగ్నిత్యాగే అయాశ్చాగ్నేఽసీత్యాత్రిరాత్రాన్మనోజ్యోతిరిత్యా సప్తరాత్రాత్తత ఊర్ధ్వమాదశరాత్రాత్రిస్తంతుమతీశ్చప్రాణాయామశతంవావింశతిరాత్రా దుప

వాసంచాత్రింశద్రాత్రా దేతావదేవ సముచ్చయ ఇత ఊర్ధ్వంయావ
దుక్తమేవ జానీయాదాషష్టిరాత్రా త్త్రిస్త్రిరాత్రీ ఉపవసేత్ప్రాజా
పత్యస్యకృచ్ఛ్రస్యార్ధంతావతా ఊర్ధ్వంమాసంవత్సరాత్పూర్ణంప్రాజా
పత్యంవా తత ఊర్ధ్వమపిశక్త్యానువృత్త్యా సంవత్సర ఏకస్మిన్కృచ్ఛ్రం
విద్యాచ్ఛక్త్యావిద్యమానాయాంచయో ఽగ్నిన్నాధత్తే నాస్తికోవాల
స్యోవా ఽస్తిక్యాదగ్నిత్యాగే మాసద్వితయమేకకృచ్ఛ్రం విద్యాత్.
మాసచతుష్టయేకృచ్ఛ్రౌద్వౌ తత్ షట్కేత్రీన్ కృచ్ఛ్రాన్ అత ఊర్ధ్వ
మబ్దకృచ్ఛ్రాన్ విద్యాదత ఊర్ధ్వంచ ప్రత్యబ్దంపంచపంచ కృచ్ఛ్రాణీ
త్యేవంయావత్ షడ్వింశద్వర్షేష్వతీతేషు షడ్వింశద్వర్షేషు వర్షా
నాతివర్తన్తే.

ఆలస్యాదగ్నిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తమ్

ఆలస్యాదగ్నిత్యాగే ద్వాదశాహమతిక్రమే త్రిరాత్రముపవా
సంప్రాయశ్చిత్తం కృచ్ఛ్రార్ధంవా మాసాతిక్రమే ద్వాదశాహ ముప
వాసం కృచ్ఛ్రద్వయంవా సంవత్సరాదిక్రమే మాసోపవాసఃపయో
వాభక్షణంవా పంచకృచ్ఛ్రంవా సంవత్సరాత్పరస్తా దాషాణ్మాసా
దష్టౌకృచ్ఛ్రాశ్చ ద్వితీయాబ్దాదేకాదశ కృచ్ఛ్రాభవన్తి ఏవంయావ
దష్టాదశ సంవత్సరంతతోఽష్టాదద్యాలస్యాత్త్యజేవహ్నిం। ద్వాదశా
హాపరంతథా॥శ్లో॥ఉపవాసంత్ర్యహంకుర్యాత్పశ్చాన్మాసంతథైవచద్వా
దశాహముపవాసం షాణ్మాసాతిక్రమేతథా మాసంపయోవ్రతంకుర్యా
ద్వత్సరాతిక్రమేతథా మాసోపవాసః కర్తవ్యః పయోవాభక్షయేత్త
థా కూశ్మాండహోమఃకర్తవ్యః క్రమేణోభయమేవవా। ద్విమాసం
వాత్రిమాసంవా కాలాల్పన్ మహావ్రతః। పయోవ్రతమత ఊర్ధ్వం
బహుకాలాత్యయే సతి। ప్రాయశ్చిత్తబహుత్వంస్యాదేవమావత్సర
త్రయాత్। త్రివర్షంవర్షమేకంతు ప్రాజాపత్యంచరేద్వ్రతం। ఏవ
మేవాధికేఽపిస్యాత్ కాలేన్నైవత్యతోఽధికం॥ మితాక్షరాయామప్యేవం
యావత్కాలంచానయోర్వర్తతే ఏవంయద్యనిమిత్త ప్రాయశ్చిత్తం
కృత్వా పునరాధానంకుర్యాత్। మానస్యైకప్రస్థద్వయం తండులానాం
మితంకృత్వా హోమద్రవ్యంచదద్యాత్. ప్రామాదాదాలస్యాద్దశ

రాత్రిద్యదిప్రాయశ్చిత్తంవ్యాఖ్యాతం— తదేవపునరాధానం తత్రతత్ర కృతంభవత్యతః పురస్తాదతః పరత్రాఽపిప్రాయశ్చిత్తం యథా నిమిత్తం పునరాధానంచభేదేనైవ విధీయతఇతి—

అస్మిన్నర్థేకారికాః

శ్లో॥ సీమాద్వ్యతీతేచవినష్ట ఏవఆరోపితానామవరోపితేచ। ఔపాసనేపర్వణిచాఽతిపన్నేఇర్ధంవదన్త్యేవ కపర్దిశిష్యాః॥ — సూతకాంతరితేవహ్నౌ మనోన్వాభూర్భువస్స్వః। మధ్యేపర్వణ్యతీతేతు పునస్సంధానముచ్యతే॥

పునస్సంధానాంగహోమద్రవ్యపరిమాణమ్.

తత్రకారికాకారః॥ శ్లో॥ యదిమాసమహోరాత్రిం స్యాద్వివ్రాయగుగుశాలినే। పంచప్రస్థంతతోదద్యాత్తండులాన్ వాయవానపి। ప్రతిమాసంభవేదేవం యథాహోమస్తథైవచ। అబుద్ధిపూర్వమావర్షంయది కృచ్ఛ్రంచరేద్బుధః। ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వంతు వర్షాత్ప్రాగనుసారతః సంవత్సరస్యైకమపిచరేత్కృచ్ఛ్రంవిశుద్ధయే.

గ్రంథాన్తరే.

శ్లో॥ యావత్కాలమహోరాత్రిం స్యాత్తావద్ద్రవ్యంవిశేషతః। తద్దానంచైవవిప్రేభ్యో యథాహోమస్తథైవసః। షష్టిప్రస్థమితంధాన్యం ద్విప్రస్థప్రమితంఘృతం। ఔపాసనస్యవ్యాఖ్యాతం వత్సరస్యమహర్షిభిః। ధాన్యశబ్దేనతండులా ఉచ్యన్తే కేవలధాన్యేనహోమాభావాత్॥

పునస్సంధానమ్.

శ్లో॥ ప్రాజాపత్యంపూషభేతద్ద్వితైవేపుష్యేజ్యేష్ఠాస్యైందవేకృత్తికాసు। అగ్న్యాధానంహ్యుత్తరాణాంత్రయేఽపి చిత్రాదిత్యేకీర్తితం గార్గ్యముఖ్యైః। అగ్న్యుత్పత్తిర్నిశిజ్ఞేయా సంధానంసాయమేవచ। ప్రాతఃపూర్వంనసంధానం సాయంపూర్వంవిధీయతే। రాత్రౌవివాహముత్పన్నేవహ్నింపరిచరేత్స్వయం। రాత్రావతీతఃకాలశ్చేచ్ఛ్వఃసాయంతదుపక్రమః। ప్రక్రమోనిత్యహోమస్య స్థాలీపాకాదనన్తరం। సాయమేవాదితో బ్రూయాదిత్యేవంమునిరీరితః॥

అథాఽపరః॥ విశోధ్యకాయంవివిధైస్తుకృచ్ఛ్రైర్వ్యవ ప్రదానం కురుతేయథార్థం, ఏకః పరస్తాత్సహభార్య యాచయతాసురాగూఃకరణాంవదేత్సః అధీతవేదస్య గృహాద్గృహీత్వాపరిస్తృతేఽగ్నౌ జుహుయాదయాంశ్చ ఏకాహృతింవ్యాహృతిభిశ్చహుత్వా। చతుర్గృహీతేనచ సప్తహోతా। మనస్వతీంచాపిచతుర్గృహీతం యదస్మిన్యజ్ఞేతిచతుర్గృహీతం । ద్విపద్గృహీతేనచ సప్తవత్యాం తతశ్చ తంతుమతీసమర్థః హుత్వాజయాద్యంచవరంచదద్యాత్సంధానమగ్నేః పునరేవమేవ.

పునస్సంధానప్రయోగః

బోధాయనః॥ అథాతఃపునస్సంధానవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః ఇత్యాది ఆపస్తంబానుసారేణ కృచ్ఛ్రాదికంనిర్వర్త్య మంగలస్నాతోభూత్వా ప్రాణానాయమ్య విచ్ఛిన్నస్యౌపాసనస్యాగ్నేః పునస్సంధానంకరిష్యే ఇతిసంకల్ప్య తద్ధోమద్రవ్యంబ్రాహ్మణాయదద్యాత్.— తత్ప్రకారః ప్రాణానాయమ్య ఏతావన్తంకాలమౌపాసనాగ్ని విచ్ఛేదజనిత ప్రత్యవాయపరిహారార్థ మేతస్మిన్ ప్రాయశ్చిత్తమేతత్ప్రత్యామ్నాయవా ఇతిసంకల్ప్య, అవిచ్ఛేదకాలగణనయోః? స్మృత్యుక్తంప్రాగుక్త ప్రాయశ్చిత్తం దంపతీ సహకురుతాం నపృథక్, ఏవంకాలానురూపం చరిత్వా — మమ ఔపాసనస్య విచ్ఛిన్నదర్శ పూర్ణమాసస్థాలీపాకానాంచ తద్గణనయాప్రహ్యజ్యద్రవ్యం యథానామగోత్రేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యోయుష్మభ్యం సంప్రదదే ఇతిమంత్రేణ తద్ద్రవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దద్యాత్- తతః శ్రోత్రియాగారాదగ్నిమాహృత్య ఆయతనేవిధినాఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య ఉపావరోహణంకృత్వా అగ్నిమలంకృత్య స్రుచమాజ్యస్థాలీం ప్రోక్షణీగ్ంస్రువంచాసాద్య జ్యాసగ్గ్స్కారాన్తే సకృద్గృహీతేనాజ్యేన అయాశ్చేతివ్యాహృతిభిశ్చ ద్వే ఆహుతీజుహుయాత్ చతుర్గృహీతేనాజ్యేనమహాహవిర్హోతా ...... మనః పృథివ్యై స్వాహా, ఇదం పునశ్చతుర్గృహీతగ్ంసర్వత్ర యదస్మిన్యజ్ఞేంతరగామి......ఘృతేనస్వాహా॥ దేవేభ్యఇదం త్రయస్త్రింశత్తంతవః ...అప్యేతుస్వాహా అగ్నయేతంతుమత ఇదం॥ తంతుంతన్వన్...... దైవ్యంజనగ్గ్స్వాహా॥ అగ్నయఇదం। ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే......తంతు

మేతగ్గ్స్వాహా, అగ్నయేజాతవేదసఇదం ,ఉదుత్తమంవరుణపాశం...స్యామస్వాహా, వరుణాయేదం, ,ఉద్వయంతమసః ......ఉత్తమగ్గ్ స్వాహా, సూర్యాయేదం, ,అగ్నేభ్యావర్తిన్......... జనేనచస్వాహా? అగ్నయేఽభ్యావర్తినఇదం ,అగ్నేఅంగిరః......ఆకృధిస్వాహా, అగ్నయేఅంగిరసఇదం ,పునరూర్జా.........విశతఃస్వాహా, అగ్నయే అయంసఇదం ,సహరయ్యా.........విశ్వతస్పరిస్వాహా, అగ్నయేఽయసఇదం, ఏవంహుత్వాద్వాదశ గృహీతేనాఽజ్యేనస్రుచం పూరయిత్వా ,సప్తతేఅగ్నే.........ఘృతేనస్వాహా, అగ్నయేసప్తవత ఇదం ఇతి సప్తవత్యాపూర్ణాహుతిగ్ంహుత్వా తతః పరిషిచ్య యస్యస్మృత్యేత్యాది హోమశేషంసమాప్య పునః ప్రాణానాయమ్య తంతుమతీస్థాలీపాకేన సద్యోయక్ష్యే॥ ఇతిసంకల్ప్య .పత్న్యవహన్త్రీ, త్యాగ్నేయస్థాలీపాకవత్సమ్యక్ చరుగ్గ్రశపయిత్వాభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనం వోద్వాస్యప్రతిష్ఠిత మభిఘార్యాగ్నింధనాది షట్పాత్రప్రయోగాదాజ్యసగ్గ్స్కారాన్తే పత్న్యామన్వారచ్ఛాయా మగ్నయేస్వాహేత్యగ్నిముఖాహుతింజుహోతి. అవదానధర్మేణచరుమవదాయ అగ్నయే తంతుమతేస్వాహా అగ్నయె తంతుమతఇదం స్విష్టకృదర్థంచరుమవదాయ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా అగ్నయేస్విష్టకృతఇదం జయాదీన్ హుత్వా పరిధయోఽత్ర నశమ్యాఃప్రణీతామార్జనం బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్ అయంతేయోనిర్యాతేఅగ్న ఇతి సమిదారోపణంమాత్మారోపణంవా కుర్యాత్. బ్రహ్మణేవరందదాతీ- ఇతి పునస్సంధానం తంతుమతీస్థాలీపాకః.

అథ సమిదారోపణాత్మారోపణవిధిరుచ్యతే.

ఆపద్విషయే పక్షాంతరమాహ ,అయంతేయోనిః......రయిం, ఇతి సమిధమేకామగ్నౌప్రతాపయేత్, ,ఆజుహ్వానః.........సీదత, ,ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే.....తంతుమేతం, ఇతిపూర్వవత్తాం సమిధంలౌకికాగ్నావాదధ్యాత్. అథవా యాతేఅగ్నే.........సక్షయ ఏహి ఇతి దక్షిణహస్తంప్రతాప్యనాసాపుటాభ్యాంవా అన్యేనవా అగ్నిమాత్మనిస్థాపయేత్ ఉపావరోహ.........దురోణే। ఇతి సమిధమేకాం

లౌకికాగ్నౌ ప్రక్షిపేత్. హోమాదికం సమానం హవిర్యద్ధుతం తావద్గాయత్రీం జపేత్.

శ్రాద్ధమధ్యే అసపత్నీకస్య పునస్సంధానమ్

శ్లో॥ నష్టాగ్నిర్దూరభార్యశ్చేత్ పార్వణే సముపస్థితే।
సంధాయాగ్నిం తతః శ్రాద్ధం కృత్వాఽగ్నిం విన్యసేత్పునః॥

హోమకాలః.

ఛందోగపరిశిష్టే॥ శ్లో॥ ఉదితేఽనుదితే చైవ సమయాధ్యుషితే తథా। సర్వదా వర్తతే యజ్ఞ ఇతీయం వైదికీ శ్రుతిః। రాత్రేస్తు షోడశే భాగే గ్రహనక్షత్రభూషితే। కాలం త్వనుదితం జ్ఞాత్వా హోమం కుర్యాద్విచక్షణః। ప్రభాతసమయే ప్రాప్తే నష్టే నక్షత్రమండలే। రవిర్యావన్న దృశ్యేత సమయాధ్యుషితం చ తత్। రేఖామాత్రం ప్రదృశ్యేత రశ్మిభిశ్చ సమన్వితః। ఉదితం తద్విజానీయాత్తత్ర హోమం ప్రకల్పయేత్। సాయం తు స ఏవ॥ యథా ఛందోగపరిశిష్టే। యావత్సమ్యఙ్న భాస్యన్తే నభస్యృక్షాణి సర్వతః॥ -నచాతమాపైతి తావత్సాయం తు హూయతే.

అథాశ్వలాయనః.

శ్లో॥ సమ్యఙ్నిమ్లోచతి రవౌ సాయం చ జుహుయాత్సదా।
అథ ప్రాతస్త్వసన్నిత్య ముదితేఽర్కే యథా విధి॥

తత్ర గౌణకాలః.

శ్లో॥ ప్రాతర్హోమః సంగవాన్తః కాలస్త్వభ్యుదితే తథా। సాయమస్తమితే హోమః కాలస్తు నవనాడికాః॥— ఇతి చంద్రశేఖరే ఆపస్తంబః॥ సముద్రో వా ఏష యదహోరాత్రస్తస్యైతే గాధే తీర్థే యత్సంధీ తస్మాత్సంధ్యాహోతవ్య మితి శైలాలిబ్రాహ్మణం భవతి. నక్షత్రం దృష్ట్వా ప్రదోషే నిశాయాం చాసాయముపస్యోదగం సాయమవిదితే ఉదితే వా ప్రాతస్స ఉదితే జుహోత్యగ్నిష్టోమం తేనాఽవరుంధే యం మధ్యందినే జుహోతి ఉక్థ్యం తేఽవరుంధే యమపరాహ్ణే జుహోతి షోడశినం తేనాఽవరుంధే యత్పూర్వరాత్రం జుహోతి ప్రథమం తేన రాత్రిపర్యాయమాప్నోతి యన్మధ్యరాత్రే జుహోతి మధ్యమం తేన రాత్రిపర్యాయమాప్నోతి యద

పరరాత్రేజఘన్యంతేన రాత్రిపర్యాయప్రాప్నోతి యస్సమ్యజ్ఞ స్యేత సర్వేష్వేతేషుహోతవ్య మాపది హుతంత్వేవ ప్రతిపాదితమితివిజ్ఞాయతే — 'దుర్భిక్షేరాష్ట్రసంచారే దేహేనిత్యంరుగాదిషు, ఇత్యాద్యాపత్త్యావేవై తేకాలాఃపక్షాః స్వస్థకాలేష్వేతే నజుహుయాదిత్యర్థః—

శ్లో॥ స్వకాలఉత్తరేగౌణ కాలఃసర్వస్యకర్మణః । సర్వత్రగౌణకాలేషు కర్మబోధితమాచరేత్ । ప్రాయశ్చిత్తంవ్యాహృతిభి ర్హుత్వా కర్మసమాచరేత్॥

ముఖ్యకాలహోమాతీతప్రాయశ్చిత్తమ్.

చన్ద్రశేఖరే॥ ముఖ్యకాలాఽతిపత్తౌగౌణకాలే సర్వప్రాయశ్చిత్తం హుత్వాహోమఃకార్యః । గౌణాతిపత్త్వావప్యాకాలపర్యన్తం ప్రత్యేకం సర్వప్రాయశ్చిత్త మతీతనానాఽనుష్ఠానమితిపూర్వమేవోక్తం। ముఖ్యకాలేయదావశ్యం కర్మకర్తుంనశక్యతే। గౌణకాలేపికర్తవ్యం గౌణేప్యత్రేదృశోభవేత్ ॥ — అత్రకారికాకారః॥ ముఖ్యకాలాతిక్రమేణ సమస్తవ్యాహృతిభిరేకాజ్యాహుతిః ప్రాయశ్చిత్తే విశేషేణయత్ర నోక్తోభవేద్విధిః। హోతవ్యాజ్యాహుతిస్తత్ర భూర్భువస్స్వాహేతిరితమ్॥

హోమాతీతప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ ఆసాయమాహుతేఃప్రాత రాహుతిఃసాయమాహుతిః । ఏతయోరుభయోర్హీనే మనోజ్యోతిరితిస్మృతః॥ — అర్వాక్త్రిరాత్రంజుహుయాదయాశ్చ ఆసప్తగాత్రంచమనస్వతీంచ । ఏకాదశాహే సహతంతుమత్యాఆద్వాదశాహేఽభవదగ్నినాశః॥ — కేచిచ్ఛతుణాంహోమానామప్యతిపత్తౌ సర్వప్రాయశ్చిత్తమేవేతివదన్తి॥ నాతీతహోమః — గ్రంథాన్తరే. గౌణకాలాతిక్రమే 'మనోజ్యోతి, రితి మంత్రేణచతుర్గృహీతాజ్యాహుతిరేక ఇతిప్రాయశ్చిత్తవివేకః॥

అథ హోమలక్షణముచ్యతే.

శ్లో॥ అంగుల్యగ్రైర్నహోతవ్య మకృత్వాంగులిభేదనం। అంగుల్యుత్తరపార్శ్వేణ హోతవ్యమితివాస్థితిః । సంధ్యాయాంవిధినాప్రాత రుపతిష్ఠేతఆశిషః॥

నిత్యహోమప్రకారః.

అథ కృతప్రాణాయామః ప్రాతరౌపాసనహోమంకరిష్య ఇతి
సంకల్ప్య పరితః పర్యుక్ష్యఅక్షతైర్వ్యస్తైర్వ్యా ఽగ్నిమలంకృత్యపరిషిచ్య
ప్రాఙ్ముఖోఽగ్నయే స్వాహేతిహస్తేనమధ్యే ఽగ్నావాహుత్వా పశ్చి
మసీముత్తరాముత్తరాహుతి మగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహేత్యుత్తరార్ధ
పూర్వార్ధేజుహోతి తత్రప్రతిపదోక్త దేవతాహుతిసంసర్గనకుర్యాత్.
యదిభవేచ్ఛే ‹ద్యత్ర వేద్ధే, తిసమిధమేకాంహారయేత్ తదుత్తరం
పరిషిచ్య తదుక్తం కారికాయాం- శ్లో॥ సంసర్గపూర్వయాహుత్యాయది
స్యాదుత్తరాహుతిః తత్రైకాంసమిధంగద్యా ద్యత్రవేద్ధవనస్పతే వన
స్పతింసముద్దిశ్యతూష్ణీంవా సమిధంన్యసేత్ స్వాంజలినా, ఉద్ధాయ
‹అగ్నేతతోఽంతమః ... అస్మాత్, ఇత్యుపస్థాయోపవిశ్య ‹స్వస్తి
శ్రద్ధాంమేధాం... హవ్యవాహన, ఇతిస్వర్ణాస్పృష్ట్వాఽగ్నేర్నమస్కా-
రంకుర్యాత్. ఏవమేవప్రాతర్హోమః. తత్రాయంవిశేషః. ప్రాణానా
యమ్య ప్రాతరౌపాసనంవాతండులైర్హోష్యామీతిసంకల్ప్య అలంకృత్య
పరిషిచ్య సూర్యాయస్వాహేతి ప్రాతరాహుతింజుహుయాత్. శేషం
సమానం — ఏవం యావజ్జీవం స్వయమేవకుర్యాత్.

స్వకర్తృకహోమనిషేధకాలః.

అత్రతుబాధకాభావే నస్వకర్తురేవహోమః ఆశౌచాదౌతు
ప్రతినిధినాకార్యః తదుక్తం బృహస్పతినా, ‹సూతకేమృతకేవాపి అశ
క్తౌశ్రాద్ధభోజనే, ప్రవాసాది నిమిత్తేషు హావయేన్నతు హావయేత్ —
ఆశ్వలాయనోఽపి, స్మార్తాగ్నింసూతకేశాలేస్వయంనజుహుయాద్ద్విజః
ఇతి స్మార్తగ్రహణాచ్ఛ్రౌతేనదోషః - యమోఽపి, శ్రౌతేకర్మణి
తత్కాలంస్నానాచ్ఛుద్ధి మవాప్నుయాత్, దితివిశేషవచనాత్తస్యైవాధి
కారః, నస్త్రీజుహుయాన్నాఽనుపేతః, స్త్రీ, అనుపనీతద్విజగ్రహణా
ర్థమితి. అథ కర్తాఽశక్తశ్చేదృత్విశాదిభిర్హోతవ్యం.

కృష్ణభట్టీయే.

ఋత్విక్పుత్రగురుభ్రాతృభాగినేయజామాతారోహుతాయేరన్ ।
యావద్ధోమస్తావత్పత్నీనాఽశ్నీయాత్ స్వస్యాఽసన్నిధానేఽప్యేవమేవ ।

గ్రంథాన్తరేవిశేషమాహ.

శ్లో॥ పత్నీపుత్రఃకుమారీచ శిష్యోవాజ్ఞాతిబాంధవాః। ఋత్విక్పుత్రో గురుర్భ్రాతా భాగినేయోఽథవిట్పతిః। ఏతైరేవహుతంయత్తు తద్ధుతంస్వయమేవతత్। గ్రామాంతరంగతేపత్యౌ తద్భార్యాహోమయే త్స్వయం। అగ్నింప్రార్థయతేవి పాత్న్యాయంపాత్రస్తుహోమయేత్॥

దంపత్యోరసమక్షహోమః.

శ్లో॥ అసమక్షంతుదంపత్యోః హోతవ్యంన ఋత్విగాదినా।
ద్వయోరప్యసమక్షంతు భవేద్ధుతమనర్థకం॥

సమస్యహోమః

శ్లో॥ అగ్న్యుత్పత్తిర్నిశిజ్ఞేయా సంధానంసాయమేవహి। ప్రాతః పూర్వంనసంధానం సాయంపూర్వంవిధీయతే। అహస్తుపునరాధానే హూయతేప్రాతరాహుతిః। సాయమారభ్యజుహుయా దాహుతీనాం చతుష్టయం। హిసాయంప్రాతస్సమస్యతు ద్వౌహోమౌజుహుయా త్స్వయమితిబోధాయనోఽబ్రవీత్॥

పక్షహోమాదయః

స్మార్తప్రయోగచంద్రికాకారః॥ శ్లో॥ దేశకాలాదిదోషేణ సూతకాది పరిసంగతః। రోగాద్యుపద్రవేనైవ సాయంప్రాతఃప్రచోదితౌ। హోమంకర్తుమశక్తశ్చే త్స్వయంహోమఃసమస్యతు। ప్రాతర్హోమంసమ స్యైవ హోతవ్యంస్మృతిశాసనాత్। ఏవముక్తేషుకాలేషు తీర్థయాత్రా దిషుక్రమాత్। ఆపదేదీనువక్తేన దీర్ఘకాలంకథంచన। యావజ్జీవము విచ్ఛిన్నం పక్షహోమంసమాచరేత్। దీర్ఘకాలాపదంమత్వా పక్ష హోమేహుతేసతి। తత్రాంతరాశేయద్యా పత్కాదాచిదనుగచ్ఛతి। పక్షహోమంప్రకుర్వీత ప్రతిపత్స్వాయమాదితః। సాయంచతుర్దశీహోమ పర్యన్తంవైసమస్యతే। సాయంహోమంనపక్షోక్తౌ సాయంహోమఃస మస్యచ। హోష్యామీతిసుసంకల్ప్య ప్రతిపద్యాంసమాచరేత్। తథా ప్రాతర్ద్వితీయాయాం హోమేనైవసమస్యచ। ప్రాతర్హోమాన్ప్రయ తేన్న సకృదాద్యంతయోరిహ। సేచనంప్రతిహోమేచ నకుర్యాద్గృహ్యా

వాక్యతః । మాసహోమంతథాకుర్యాన్నతుహోమంతథోత్తరం । ఏక
స్మిన్ యదివాకాలే సాయంప్రాతఃప్రచోదితాన్ । హోమాంత్సమస్య
కుర్వీత సంకల్పస్తత్రికథ్యతే। హోష్యామ్యహం పశుహోమాన్మాసహో
మానథాఽపివా॥

అథమతాన్తరమ్.

గనిర్వృత్తౌ॥ శ్లో॥ సాయంతదాహుతీస్సర్వాః ప్రాతశ్చప్రాతరాహుతీః।
అవదానైరథాదాయ తండులానతినిర్మలాన్। ద్వేధావిభజ్యజుహుయా
దగ్నయేప్రథమాహుతిం । ఈషన్న్యూనంచప్రథమాం ద్వితీయమధి
కామితి । పర్వద్వయమతిక్రమ్య నహోమఃపరికీర్తితః । లంఘయే
త్ప్రథమంపర్వ నద్వితీయాంకదాచన । మాసహోమస్యపక్షేతు
సర్పిఃసంస్కృత్యతత్రహ । భావిప్రతిపద హోమః తత్రసంకల్పపూర్వ
కం॥కృత్వాద్వితీయపక్షస్య.పర్వపర్యంతంసాయంహోమానతంద్రితః.
శ్లో॥ కృత్వాప్రాతర్గణేకుర్యాద్ధోమయోదాన్తతోగమః । తత్ర
సంకల్పవిశేషః. ప్రతిపత్సాయంకాలమగ్నిం ప్రజ్వలయత్యథాప్రతిపదం
ప్రక్రమ్య చతుర్దశీ సాయంకాలపర్యన్తం సర్వాన్ పక్షః సాయంపక్ష
హోమాన్ ప్రతిపది సాయం తంత్రేణైవ హోష్యామీతిసంకల్ప్య-తత్ర
అలంకరణాదికం తతః ప్రత్యాహుతీః పృథక్పృథగవదానైః స్రుచి
గుప్తాంస్తండులాంత్సమాహృత్యాన్ ద్వేధావిభజ్య తత్రకించిన్న్యూనం
భాగమగ్నయేస్వాహేతి సకృద్ధుత్వావశిష్టభాగమగ్నయే స్విష్టకృతే
స్వాహేతి సకృజ్జుహుయాత్. తత్రపరిషేచనాదికం సర్వత్రౌపాసన
వత్. ఉత్తరస్యామాహుత్యాం పూర్వాహుతాదధినేమితి సాధారణం
ఏతాంరాత్రిపత్రీ, రాత్రౌసంచరతః పరేద్యుః ప్రాతఃకాలేపూర్వవ
దగ్నిం ప్రజ్వాల్య ద్వితీయాప్రాతఃప్రభృతి పౌర్ణమాసీప్రాతఃపర్యన్తం
సర్వాన్ పక్షఃప్రాతర్హోమాన్ ద్వితీయాంప్రాతః తంత్రేణహోష్యామీతి
సంకల్ప్య యదియస్యామమావాస్యాయాం స్యాత్తస్యామమావాస్యా
యాంప్రాతః పర్యన్తమితి సంకల్ప్య సౌరిపూర్వాహుతిస్యాచ్ఛేషం
సమానం — యదిమధ్యే పక్షహోమానిమిత్తముపస్థితే అష్టమ్యాం
దశమ్యాంవా సాయమవశిష్టాః సాయంహోమాన్ పూర్వవత్తంత్రేణ

కృత్వా నవమ్యామేకాదశ్యాంవా ప్రాతః పూర్వవదవశిష్టాన్ ప్రాతర్హోమాన్ కుర్యాత్॥ తమేతం శేషహోమముపదిశన్తి, శేషహోమేదివసవిశేష ఇతి॥ ఇతి పక్షహోమాదయః.

* మేధావిలక్షణమ్ *

మేధావిలక్షణమ్॥ శ్లో॥ పూర్వభాగేతుమేధావీ దక్షిణాయుః క్షయో భవేత్ । పశ్చిమేబుధసంతాప ముత్తరేమరణంధ్రువం । గృహీత్వా మధ్యభాగేతు ఆయుర్వృద్ధిర్దినేదినే । జలసంయుక్తమేధావీ ధారణం నిష్ఫలంభవేత్ । నిర్జలంధారయేద్రక్షాం పవిత్రంమంగలంశుభమ్॥

అథ యస్యపునరగ్నిద్వయ మస్తితస్యాఽనుష్ఠానప్రకారమాహ భరద్వాజః— శ్లో॥ హోమంవైతానికంకృత్వా స్మార్తంకుర్యాద్విచక్షణః, స్మృతీనాం వేదమూలత్వా త్స్మార్తం కేచిత్పురావిదుః॥

అథఅగ్నిత్యాగేదోషః.

గర్గః॥ శ్లో॥ కృతదారోనైవతిష్ఠేత్ క్షణమప్యగ్నినావినా । తిష్ఠేతచేద్ద్విజోవ్రాత్యః తథాచపతితోభవేత్ । జీవభార్యోఽగ్నివిచ్ఛిన్నః కర్మహీనశ్చయోద్విజః। తావుభౌనరకంయాతో యావచ్చంద్రదివాకరం॥

సమావర్తనాదికర్మలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

సమావర్తనాగ్రయణయోరతిపాతఆధీనపుంసవనాది వప్రాయశ్చిత్తం నానావిధ్యతిపాతే వారుణీర్జపేదితి సపవాహ సర్వకర్మవ్రతలోపేపాహిత్రయోదశహోమంకుర్యాత్॥

అథపాహిత్రయోదశహోమః.

ప్రయోగసారే॥ శ్లో॥ బ్రహ్మచారిగృహస్థాగ్న్యో రుపఘాతేవిపర్యయే। అథాగ్రయణహోమేతు నవాన్నప్రాశనేకృతే । ఆజ్యస్కన్నావఘాతేషు మంత్రహీనాధికారయోః। ఆసీమంతప్రసూతౌచ గాస్త్రీత్వేయమజన్మని । రజఃస్వలాభిగమనే పతితాభాషణేతథా । దివావ్యవాయేగమనే శూద్రాంవాస్వప్నరేతసి। జలేచమూత్రవిట్త్యాగే దేవతానాం విపర్యయే। కుమారస్యచసంస్కారా నకృత్వాగ్నాచమిశ్రణే। బ్రహ్మచారివ్రతానాంచ విపర్యాసేతథైవచ । దండోపవీతమౌంజీనాం ఛేదే

కృష్ణాజినోద్ధృతా । సంధ్యాగ్నికార్యలోపేతు యచ్చాన్యత్తద్విధం భవేత్ । పాహినోఅగ్న ఇత్యాద్యైః పంచభిర్జుహుయాత్తదా। పునరూర్జాద్వయేనాఽపి మహావ్యాహృతయస్త్రిహా। పురస్తాదుపరిష్టాచ్చ కుర్యాదాసనవత్క్రమాత్ । సంస్కారకర్మణోఽన్యత్రనకుర్యాద్వాతిపాతితం। పృథఙ్మంత్రైస్తుసంస్కారః తంత్రైక్యం జుహుయాదిమాం। ప్రధానాదాప్రధానాశ్చా ద్వేద్వేమింద్రాహుతీతథా । జయాభ్యాతానహోమశ్చ ఋతాషాడంతకశ్చతే। అగ్నాభాగాదిచాజ్యాంచే దితరాందుష్టమప్సుచ । హవిశ్చాఽపిక్షిపేదప్సు శీతభస్మనివాపునః। హోమేననశ్యతేదోషో హోమశ్చాఽన్యేనశుధ్యతి । అన్నస్యదోషదానేననశ్యన్తివిహితశ్రుతిః। వచనన్యాయమార్గేణ కఃక్షమఃకృత్స్ననిర్ణయే। మునిర్వేదాంతదృగ్వాఽపి కిముతాన్యత్రిమానవః । అతోవిషయక్లుప్త్యర్థ మాత్రంవ్యాహృతిభిస్త్రియం॥ (అస్యార్థః) బ్రహ్మచారిగృహస్థాగ్న్యో రిత్యాదికారికోక్తాని ప్రాయశ్చిత్తానివివిచ్యన్తే విచ్ఛిన్నేషు ఆధానపుంసవన సీమన్తజాత కర్మనామకరణాన్నప్రాశన చౌలగోదాన వేదవ్రతాధ్యాయోపాకర్మోత్సర్జనేషు బ్రహ్మచారివ్రతలోపే మేఖలా యజ్ఞోపవీతభేదే దండభంగే సంధ్యాగ్నికార్య వ్రతలోపేచాభక్ష్యభక్షణే భిక్షాదివర్తిలోపే సతిస్మృత్యుక్త కృచ్ఛ్రాది ప్రాయశ్చిత్తానన్తరం పాహిత్రయోదశహోమంకృత్వా ప్రతికర్మప్రధానాదాయత్మ ఆత్మనోమింద్రాభూత్పున రగ్నిశ్చక్షురదాదితి ద్వే మిందాహుతీహుత్వా తతస్తత్కర్మోక్తహోమంకుర్యాత్.

తత్రాయంప్రయోగః.

ఏతేషాంకర్మణాంలోప ప్రాయశ్చిత్తార్థం పాహిత్రయోదశ హోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య అగ్నిముఖాద్యాజ్యభాగాన్తే ,భూరగ్నయేచపృథివ్యైచ...స్వాహా, అగ్నయఇదం॥ భువోవాయవేచ...... స్వాహా, వాయవేచాన్తరిక్షాయేదం, సువరాదిత్యాయచ...స్వాహా, ఆదిత్యాయ...ఇదం॥ పాహినో......స్వాహా, పాహినోఅగ్నయేనస ఇదం॥ పాహినోవిశ్వవేదసేస్వాహా, పాహినోవిశ్వ......ఇదం, యజ్ఞం పాహి......స్వాహా, యజ్ఞ...ఇదం, సర్వంపాహి......స్వాహా,

సర్వపాహి...ఇదం, పాహినో అగ్న ఏకయా......శ్చతఃస్పృభిర్వసో స్వాహా...ఇదం, పునరూర్జా...విశ్వతఃస్వాహా...ఇదం, సహరయ్యా ...పరిస్వాహా...ఇదం,సప్తస్తే తేభ్యోగ్నయ ఇతి త్యాగః పునరపిభూరగ్నయేచేతితిస్రోవ్యాహృతి భిర్హుత్వా తతోనూయాజసమిదాధానంజయాః పరిషేచనాన్తే అనాజ్ఞాతత్రయాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హుత్వా సప్త తేఅగ్నే.....ఘృతేనస్వాహా, ఇతి సప్తవత్యాద్వాదశ గృహీతేనా ఉజ్యేన పూర్ణాహుతిం జుహుయాత్, అగ్నయే సప్తహోత్ర ఇదం, తతఃప్రణీతామార్జనం బ్రహ్మోద్వాసనంకుర్యాత్. సర్వాణివిచ్ఛిన్నాని కర్మాణికృత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా ఉశిషోవాచయేత్ ఇతి పాహిత్రయోదశహోమః॥

అనాదిష్టహోమః

శ్లో॥ ప్రాయశ్చిత్తమనాదిష్టం వారుణంతువినిర్దిశేత్।
నాదిష్టందైవతంచేత్త మగ్నిమేవప్రచక్షతే॥

అనాదిష్టేప్రాయశ్చిత్తే ఇమంమేవరుణేత్యాదివారుణీర్జుహుయాత్॥ దైవేత్వనాదిష్టే ప్రాయశ్చిత్తే అగ్నయ ఇదంనమమేతి త్యాగః.

పార్వణాతిక్రమేతద్వ్రతలోప ప్రాయశ్చిత్తమ్.

శ్లో॥ అగ్నేనమేత్యృచాత్వేకం పార్వణాతిక్రమేతథా। పార్వణే వ్రతలోపేతు త్వమగ్నేవ్రతపేత్యృచా॥ అనాజ్ఞాతఇత్యృచస్త్రసంస్మృతః? — ఏకపార్వణాతిక్రమే ,అగ్నేనయసుపథా ......విధేమ స్వాహా॥అగ్నయఇదం తద్వ్రతలోపే త్వమగ్నేవ్రతపా......ఈడ్యః స్వాహా అగ్నయఇదం అనాజ్ఞాతముక్తం ఆగ్నేయస్థాలీపాకంకృత్వా నవనాడికాభ్యః పూర్వమౌపాసనంకుర్యాత్, నవనాడికాభ్యఊర్ధ్వం స్థాలీపాకశ్చేత్ప రేద్యుః సాయంకాలమౌపాసనంకుర్యాత్ అయంముఖ్యఃపక్షః తథా త్రేధాకృత్వాయామినీం పూర్వభాగే స్థాలీపాకోనిత్యహోమస్తథైవ స్థాలీపాకంనైవనిత్యం ద్వితీయేనైవ స్థాలీనైవనిత్యం తృతీయే.

ఆగ్నేయస్థాలీపాకాది సర్వస్థాలీపాకవిధిః

తత్రాదావాగ్నేయస్థాలీపాకకారికాః, సుదర్శనకారికాయాం అథవధూమగ్నయే ? స్థాలీపాకేనయాజయేత్ ఆగ్నేయ స్థాలీపాకేన యక్ష్య ఇత్యేవమాగురం — వరోవదేత్ప్రత్యగుదగ్రే కృష్ణాజినే తతః, శ్లో॥ ఉలూఖలంప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ వ్రీహీన్ సమావపేత్। ఆదాయముసలంపత్నీ త్వవహన్తి తతశ్చతాన్। శూర్పే ఉద్వాప్యచపరాపూయాః పత్నీకరోతి సా। ప్రక్షాలయేదిదంసర్వం తూష్ణీమేవ భవేదిహ॥ తతశ్చరుం విరోహోమాయాలంద్విజాశనాయచ, శ్రపయిత్వాభిఘార్యోదక్ ప్రాగ్వోద్వాస్యప్రతిష్ఠితం। సౌకర్యాదిపరేణాగ్నిమభిఘార్యపునశ్చరుం॥ అగ్నేరుపసమాధానాద్యాజ్యభాగాన్తమీరితంనాఽత్ర శమ్యాః పరిధ్యర్థేసన్త్యేవా ఽగ్నిముఖాహుతిః స్థాలీపాకంజుహోత్యత్ర తామన్వారభ్యైవవధూం। దర్వ్యాముపస్తీర్య మధ్యాత్తిరశ్చీనమవద్యతి అనూచీనం ద్వితీయంచ పూర్వార్ధాద్ధవిషస్తథా. తృతీయం జామదగ్న్యానాం పశ్చార్ధం తదపిస్మృతం తతోవత్తమభిఘార్యహవిం ప్రత్యభిఘారయేత్. ప్రధానహోమేషు బహుష్వన్తే ప్రత్యభిఘారణం జుహుయాదగ్నయేస్వాహేత్యగ్ని మధ్యేయథాహుతిః, సకృద్గృహీత్వామధ్యాద్వాదర్వ్యామధ్యే జుహోత్యసౌ, చతురవత్తధర్మోఽపి పంచావత్తేపివాత్రన ఉపస్తీర్యోత్తరార్ధాత్ సకృదేవావదాయ, తం అభిఘార్యద్విరిత్యత్ర నైవప్రత్యభిఘారణం, అవద్యోజామదగ్న్యైర్ద్వితంసర్వమిహైతుకం ? అథాగ్నయేస్వాహేతిజుహుయాద్ధవిః, అగ్నేః పూర్వోత్తరేదేశేపివాపాకోత్తరార్ధతః, ఆదాయదర్వ్యాజుహుయాత్తదేకత్రినచాధికం। దైవతస్యావదానంతు అంగుష్ఠపర్వమాత్రకం, తద్ద్వైవచ స్విష్టకృతోదేవతాద్విగుణంభవేత్। యమ్యాగ్రాభ్యామంగులీభ్యామంగుష్ఠేనచగృహ్యతే, తిరశ్చీసమనూచీనాం ప్రాగగ్రాభ్యాం తథైవతత్॥ పాత్రాసాదనసంస్తీర్ణహస్తాభ్యాంబహిరాదదే, హోమదర్వ్యామగ్రమత్తిమధ్య మూలేతథైవహి ఇతరస్యామనక్త్యేకంత్రిర్ద్విర్వాసహిరాపస్తతః। అపాదాయతృణమేకం ప్రజ్ఞాతంనిదధాతితత్॥ దక్షిణోత్తరపాణిభ్యాం హోమదర్వ్యాం ప్రతిష్ఠితాం, అంత్యేచ?

ప్రహరేత్ప్రోక్తం బర్హిః ప్రస్తరవత్తతః॥ త్రియమ్యత్యతృణం వాఽను
ప్రహృత్యే తత్రనిర్దిశేత్॥ అంగుల్యాగ్నిమభిమంత్ర్య పృథివీంసంస్పృశే
దిహ। ఏవంకర్తవ్యశేషేణ బహుసర్పిష్మతాఽశయేత్। పూజ్యాయ
దద్యాద్వృషభం దక్షిణాం వరఏవసః సమాప్తేర్వా వివాహాన్తః పరంసదా

అథాగ్నేయస్థాలీపాక ప్రయోగః.

విశ్వప్రకాశికాయాం, వర ఉత్తరత ఆసీనః ప్రాణానాయమ్య
వివాహాగ్నిసిద్ధ్యర్థమేనాం వధూమాగ్నేయ స్థాలీపాకేనయక్ష్య ఇతి
సంకల్ప్య పత్న్యాన్వారబ్ధాయాంవర ఏవజుహోతీత్యర్థః। తత్రా
ఽగ్నిః ప్రధాన దేవతా। స్విష్టకృదంగ దేవతా। వ్రీహిమయేనచరుణా
సద్యోయక్ష్యే। ప్రత్యగుదగగ్రం కృష్ణాజినమాస్తీర్య తన్మధ్యే ఉలూ
ఖలంప్రతిష్ఠాప్య పత్నీముసలమాదాయ తండులానవహన్తి। ప్రోక్ష్యఫలీ
కృత్య। అగ్నయేజుష్టంనిర్వపామీతి వధ్వాదత్తతండులాంశ్చరుస్థాల్యాం
నిక్షిప్య పునస్తూష్ణీంత్రివారం నిక్షిప్య అగ్నయేజుష్టం ప్రోక్షామీతి
సకృన్మంత్రేణ ద్విస్తూష్ణీం పునస్సమ్యక్ ప్రక్షాల్యజలం నినీయాగ్నేరుపరి
నిక్షిప్య చరుగ్ం శ్రపయిత్వాభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వాస్య ప్రతి
ష్ఠితమభిఘార్య సౌకర్యాదపరేణాగ్నిం బర్హిరాజ్యంచ సాదయేదితి॥
అగ్నీంధనాద్యాజ్యభాగాన్తే— నాత్రశమ్యాః ముఖాహుతిః- తథా
చవిధిరత్నే - నాత్రశమ్యాః పరి ! కేచనేతి. తతః స్రుచ్యుపస్తీర్య
చరుమధ్యాద్ద్విరవదాయాభిఘార్య శిష్టంచరు మభిఘార్యపత్న్యాన్వా
రబ్ధాయామగ్నయేస్వాహేతిమధ్యేఽగ్నౌజుహోతి, పునఃస్రుచ్యుపస్తీ
ర్యోత్తరార్ధాత్సకృదవదాయ ద్విరభిఘార్యనహవిః ప్రత్యభిఘారయతి.
అగ్నయేస్విష్టకృతే స్వాహేత్యుత్తరార్ధ పూర్వార్ధేహుత్వా సమిధ
మిధ్మసన్నహనంచాఽగ్నౌ ప్రహృత్యజయాదీంత్సమన్త? రాష్ట్రభృతః
ప్రాయశ్చిత్తాహుతీశ్చహుత్వా దర్వ్యాపరిధీనక్తి పాత్రప్రయుక్త
దర్భాగ్రాణి దర్వ్యగ్రమభ్యజ్యస్రువం మధ్యమూలే ఆజ్యస్థాల్యాంమూ
లానివా మూలాంజనేన దక్షిణంపాణిమధఃకుర్యాత్॥ తృణముపాదా
య పాణిభ్యాందర్వ్యాం ప్రతిష్ఠాప్యేష్ట దేవతాముద్దిశ్యాఽగ్రమగ్నౌ

ప్రహృత్య త్రిరుద్యత్యతృణం ప్రహరతి. త్రిరంగుళ్యానిర్దిశ్యాఽగ్నిమభి మంత్ర్యభూమిముపస్పృశ్య మధ్యమం పరిధిం పరిహృత్యేతరౌ ప్రహర న్నుత్తరార్ధ్యమంగారేషూపోహతి. పరిధీనభిమంత్ర్యాఘార సమిధౌ ప్రహృత్యజుహ్వాగ్ం స్రువంనిధాయ విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః సగ్ంస్రావ భాగాజుహోతి. తథాచ సుబోధకారికాః॥

శ్లో॥ పాత్రాసాదనదర్భాగ్ర మధ్యమూలాన్యనుక్రమాత్ । దర్వీ స్రుచాజ్యస్థాలీష్వ భ్యజ్యత్రిఃపరిధీన్ సుచా॥ మూలాంజనేదతు పాణి మధః కుర్యాత్పునఃస్రుచి । సనిధాయాఽస్యచతృణ ముద్దిశ్యస్వేష్ట దేవతాః । హుత్వాగ్నౌత్రిరుద్యత్య తృణంచాఽనుప్రహృత్యచ। త్రిరంగుల్యావినిర్దిశ్య స్పృష్ట్వా(గ్నిం)భూమిముపస్పృశేత్ । జయాద యశ్చహోతవ్యాః ప్రహృత్యపరిధీంస్తతః । సంస్రావంజుహుయాత్తా భ్యా వరాయవృషభందధౌ । తథా । లాజహోమం వినాయత్ర చాజ్యోపధివిధిర్భవేత్ । బర్హిస్సమంజనంతత్ర గాంగేయస్యమతే నచ । ఏవంకృత్వోఽత్తరప రిషేచనం సదనాత్యాదినా। పూర్ణపాత్ర ముద్వాస్యబ్రహ్మణేగాందద్యాత్ ॥ సర్పిష్మతాబ్రాహ్మణంభోజయేత్। వృషభంవధూర్వరాయాపచితాయదద్యాత్ -ఇత్యాగ్నేయస్థాలీపాకః॥

అన్వారంభణీయమ్.

వివాహమధ్యేపూర్ణిమా.

శ్లో॥ చతుర్థిమధ్యేతుయదా ప్రాప్యతేయదిపూర్ణిమా। ప్రక్రమ్య యాగఃకర్తవ్యో హ్యన్వాధానపురస్సరః । వివాహమధ్యేయదిపౌర్ణ మాసీ భవేద్వితీయే మాప్రథమాతవిష్టిః । సంకల్ప్యతస్యాంవిధిపూర్వ మేవ పరేఽహనిప్రాతిపదంచకుర్యాత్ । అనాహితాగ్నేఃప్రథమే చరౌచయా దేవతాస్తాఃప్రవద న్తితజ్ఞాః । తస్యాఽపికాలేకిలపౌర్ణమా స్యాం ప్రాతర్వద న్త్యేవకపర్దిశిష్యాః। అగ్నిస్తథాగ్న్యాసహితశ్చ విష్ణుః సరస్వతీచైవతథాసరస్వాన్ । అగ్నిర్భగస్స్విష్టకృదగ్నిరేతాన్ క్రమే ణదేవాంశ్చహునేజ్జయాదీన్।తు తాభిఘారణంచాఽత్రకుర్యాత్ పట్సు చయత్నతః లేపకార్యంచకుర్వీత సర్వమన్యత్సమం భవేత్॥

అత్రవిశేషమాహ.

శ్లో॥ ఖండేవాతేచసంక్రాంతౌ మూఢజన్మదినేగ్రహే। వైధృత్యామిష్టిసంధానే కర్తృదారసుతేష్వయః । కృష్ణాపంచదశీతుల్యా మలమాసేచపూర్ణిమా । తస్యాంసోపక్రమంకుర్యా త్ప్రతిపత్పర్వణఃకథం॥

తథాచగృహ్యపరిశిష్టే.

శ్లో॥ ఉపరాగోధిమాసోవా యదిప్రథమపర్వణి। తత్రాన్వారంభణంకుర్యా న్మధ్యేవాగురుశుక్రయోః॥ (తస్మిన్కాలే అన్వారంభణేష్టింనకుర్యాత్. ప్రతిపద్యాగాభ్యామపి) కర్మకుర్యాత్ —అస్యద్వానూతనమితి తీర్థగమనాదికంకర్మనకుర్యాత్॥ ఋతేతీర్థోపరాగఇత్యర్థః ఇత్యాదిప్రమాదాద్వా ప్రథమపర్వణ్యతీతే పథికృతేష్టింకుర్యాత్॥

(అత్రవిశేషః). విశ్వప్రకాశికాయామ్.

విష్ణుః॥ శ్లో॥ దినమాసాదిభిర్దోషై ర్హేతుభిఃకైశ్చతుర్యదా । అతీతాప్రతిపత్త్వేకా పథికృచ్చరుమిచ్ఛతి । అతిక్రాంతాద్వితీయాచే ద్విభ్రష్టేష్టించహావయేత్ । యద్యతీతాతృతీయాంతు ఇష్టింవైశ్వానరీంచరేత్ । చతుర్థ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యగ్నిర్మాన్ద్విజః। నిర్వపేద్విధినాసమ్యక్తంతుమతేఽగ్నయే । ఇమాంతంతుమతీమిష్టిం పునస్సంధానపూర్వకం। అతిక్రమాగ్నిపిచ్ఛేదే కుర్యాత్తత్పూర్వకంబ్రువే। పంచమ్యామితిపన్నాయాం ప్రతిపద్యగ్నిసిద్ధయే। పునస్సంధానకర్త్రైవ కుర్యాత్సాగ్నిరపిద్విజః । పునస్సంధానమగ్రేవక్ష్యతే.

అస్యార్థః.

వివాహస్థాలీపాకానన్తరం కర్తవ్యప్రథమచరుక్రియాంవ్యాఖ్యాస్యామః। పౌర్ణమాస్యామేవప్రథమచరోః కాలోనత్వమావాస్యాయామితి బోధాయనాపస్తంబాచార్య యోరాశయస్తదప్యయంవిశేషః— స్థాలీపాకానన్తరమౌపాసనే క్రియమాణే పౌర్ణమాసీచేత్పూర్వమాగచ్ఛేత్తదా వివాహమధ్యే శేషహోమాదర్వాగపిపర్వారంభఃకార్య ఇతిమూలగృహ్య వ్యాఖ్యానాదేవ మేవకుర్యాత్ ॥ తస్మాత్ప్రథమ

పూర్ణిమాయామేవ ప్రథమచరోః కాలః ప్రమాదతోఽతీతశ్చేత్పథి
కృతేష్టింకృత్వా ద్వితీయాంతరితశ్చేద్వైశ్వానరేష్టిః । చతుర్థశ్చే
త్తంతుమతీ। పంచమ్యతిపాన్నాచేత్పున స్సంధానమేవకార్యం అనన్త
రం పౌర్ణమాస్యమేవకుర్యాత్॥

అథాఽస్యప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణిరోః; పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరిధ్మాబర్హిరాసాద్య
ప్రాతరౌపాసనంహుత్వోపస్థాయ వరోదక్షిణత ఆసీనః కృతప్రాణా
యామః మమదర్శపూర్ణిమా సంస్థాలీపాక సిద్ధ్యర్థమన్వారంభణీయ
స్థాలీపాకేనయక్ష్యే. పౌర్ణమాస్యామాపస్తంబోక్త విధినాగ్నిమగ్నిం
స్విష్టకృతంచాగ్నా విష్ణ్వాదిచతస్రః ప్రథమచరుదేవతాశ్చ స్విష్టకృదం
గదేవతాస్థాలీపాకేనసద్యోయక్ష్యే ఇతిసంకల్ప్య॥విద్యుదసీత్యప ఉపస్పృ
శ్య అగ్నింపరిసమూహ్యాభ్యుక్ష్య అభ్యర్చ్యపరిస్తీర్య పత్న్యవహాన్తిం
తస్మిన్నగ్నౌచరుగ్గ్ శ్రపయిత్వాఽభిఘార్య ప్రాచీనముదీచీనంవోద్వా
స్యప్రతిష్ఠిత మభిఘార్యోత్తరేణాగ్నిం విధి వత్పరిస్తీర్యతస్మిన్ దర్వ్యా
జ్యపాత్రేణేత్యాది విధినాపాత్రాణ్యాసాదయిత్వా ఇధ్మసమీపేస్థాలీం
చాసాద్యపవిత్రసగ్గ్ స్కారాద్యగ్నిముఖాన్తే చరుస్థాలీంస్వస్యపురతస్సం
స్థాప్యోపస్తరణాభిఘారణే చతుర్గృహీత మితిన్యాయ సూత్రాద్ద్వితీ
యదర్వ్యా ప్రధానదర్వ్యాముపస్తీర్య చరుంద్విర్గృహీత్వా ఽభిఘా
ర్య సప్తానామాహుతీనాం జామదగ్న్యానాంత్రిరవదానం తథా స్థాలీపాక
వత్పరిషిచ్య। అగ్నయేస్వాహా। అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా। అగ్నావిష్ణు
భ్యాగ్ స్వాహా। సరస్వత్యైస్వాహా। సరస్వతేస్వాహా। అగ్నయేభగిన్యై
స్వాహా। ఇతి షడాహుతీర్హుత్వా లేపమాదాయౌషధీ రుద్దిశ్యబర్
హిషినిమృజ్య పూర్వవచ్చరుంగృహీత్వా అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వా
హేతి స్విష్టకృతంహుత్వా ప్రాచీనావీతీ పితౄనుద్దిశ్యదక్షిణేనాగ్నిం
భూమ్యాంలేపం నిమృజ్య పునరుపవీత్యప ఉపస్పృశ్య తతశ్చరుశేషం
ప్రాశనార్థం పాత్రాంతరేణాదాయ ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య సకృత్ప్రాశ్యా
ఽచమ్య యథాస్థానముపవిశ్యసమిత్సన్నహనం జయాదిపరిషేచనాన్తం
కృత్వా ప్రణీతామార్జనం పూర్ణపాత్రదక్షిణాందత్వా బ్రహ్మాణము

ద్యావస్య వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశ్య ఇతి ప్రథమచరో హ్యయం దేవతా విశేషో నాన్యత్రేతి ప్రవదన్తి. ఇత్యన్వారంభణీయప్రయోగస్సమాప్తః

పథికృత్ స్థాలీపాకః.

మాఘ్యాదినా ప్రమాదాత్ప్రథమ పర్వణ్యతీతే పథికృత్ స్థాలీపాకం కుర్యాత్॥ తత్రకారికాః॥ విశ్వప్రకాశికాయాం॥ శ్లో॥ ఏవమాదినిమిత్తేన ఏకస్మిన్ ప్రథమేగతే। కుర్యాత్పథికృతో హోమ మితిహాహ మవిదో విమః॥ తథా॥ ఆద్యేతిపన్నః ఖలు పౌర్ణమాస్యేద ర్శ్యథవాఽఇష్టిః పథికృత్సమాఖ్యా కుర్యాత్ప్రయత్నేన సదా ద్విజాతిః సంవత్సరేచాఽద్య పశౌ ప్రయుక్తే॥

అథ ప్రయోగః.

యతాసురాగురంవదిత్వా మమప్రథమప్రతిపదః ఏకదశ్యాః ప్రతిపదో వా అతిక్రమదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం పథికృదిష్ట్యా యక్ష్యే తత్రాగ్నయే పథికృత ఇతి ప్రధాన దేవతా స్విష్టకృదంగదేవతా, చరుద్రవ్యేణ సద్యశ్చరుం గ్రపయిత్వా అగ్నయేపథికృతేస్వాహా, ఇతి శేష మాగ్నేయస్థాలీపాకేష్ట్యా సమానం॥ ఇతి పథికృతేష్టిః.

విభ్రష్టేష్టిః.

శ్లో॥ గురుమూఢాదిభిర్దోషే నిమిత్తేన చ కేనచిత్ । ద్వితీయపర్వాతిక్రాన్తౌ విభ్రష్టేష్టిర్విధీయతే। అగ్నయే చ తథేంద్రాయ సోమాయ స్విష్టకృత్పునః। హావయేదిధ్మతంత్రేణ విభ్రష్టేష్టింజయాదికాం॥ ఇతి ఆగూః కరణం— మమద్వితీయేష్ట్యతిక్రమదోషపరిహారార్థం విభ్రష్టేష్ట్యాయక్ష్యే। తత్రాగ్నీంద్రసోమాస్త్రిస్రః ప్రధాన దేవతాః స్విష్టకృదంగ దేవతా చరుద్రవ్యేణ సద్యోయక్ష్యే॥ చరుం గ్రపయిత్వా జుహుయాత్। శేషం పథికృతేష్ట్యా సమానం — అత్రవృద్ధకృష్ణీయే విశేషమాహ॥ సంకల్ప్య। పత్న్యవహన్తీత్యాది చరుం గ్రపయిత్వా ఽగ్నీంధనాద్యాజ్యభాగాన్తే ఽన్వారబ్ధాయాం 'సప్రత్నవన్నవీయసా ......భానునోం, ఇతి పురోనువాక్యామనూచ్య తతో యాజ్యయాజుహోతి—నికావ్యా వేధసః......అమృతాదివిశ్వా స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥ 'ఇంద్రంవో విశ్వతః......కేవలోం, ఇతి పురోనువాక్యామ

నూచ్య అథ యాజ్యయా ,ఇంద్రంనరో నేమధితాహవన్తే......తంనః స్వాహా, ఇంద్రాయేదం॥ ,త్వనఃసోమవిశ్వత......సఖోం, ఇతిపురో నువాక్యామనూచ్య అథ యాజ్యయా॥ యాతేధామానిదివియా...... గృభాయస్వాహా, సోమాయేదం॥ అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ॥ తతః సమిత్సన్నహనంజయాదిపరిషేచనాన్తం బ్రహ్మోద్వాసనంచకుర్యాత్ తదశక్తశ్చేత్ తత్స్థానేపూర్ణాహుతింవాజుహుయాత్॥ఇతివిభ్రష్టేష్టిః

అథవిభ్రష్టేష్ట్యశక్తివిషయేపూర్ణాహుతిః.

తత్రికారికాకారః।వృద్ధకృష్ణీయే। శ్లో॥ విభ్రష్టేష్టివిధేర్యత్ర యద్యశక్తఃకథంభవేత్ । పూర్ణాహుతింవాతత్స్థానే జుహుయాది హచోచ్యతే। అస్మిన్నర్థేపరిశిష్టకారికా ప్రథమపర్వణ్యారంభాదధి పత్న్యాయజ్ఞం విభ్రష్టేష్ట్యాః ప్రాయశ్చిత్తార్థం పూర్ణాహుతింహో ష్యామీతిసంకల్ప్య అగ్నీంధనాద్యాజ్య భాగాన్తే చతుర్గృహీత్వా సప్తహోత్రాసగ్రహం జుహుయాత్। తతోఽనాజ్ఞాతాహుతీః సర్వ ప్రాయశ్చిత్తంజుహుయాత్। బ్రహ్మణేవరందద్యాత్ । అస్మిన్నర్థేవిశే షమాహ। యస్తుపత్రిమపర్వేష్టిమశక్తాత్సతరోక్త? దేవతానాం నామభిః స్వాహాన్తే పూర్ణాహుతింవా జుహుయాత్। యత్రిశ్వాపి గ్రహణం సంఖ్యాభిధానవర్జం పూర్ణాహుత్యుపదేశే ద్విర్గృహీతమే వస్యాత్ । పూర్ణాహుతిపక్షే ఏవమేవసర్వప్రయోగః । ఇతిపూర్ణా హుతివిధిః॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకః.

విశ్వప్రకాశికాయాం। గుర్వాదిమాఘాదిభిరంశుమాలీసంక్రాం తిదోషేణ మలిమ్లుచేన। యదార్గృతీయప్రత్యయాతి? వైశ్వానరేష్టిస్తు తథావిధేయా। ఇత్యత్రిః॥

అథ వైశ్వానరేష్టిప్రయోగః.

ప్రాణానాయమ్య ఇష్టిత్రయాతిదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థం వైశ్వా నరేష్ట్యాయక్ష్యే। తత్రాగ్నిర్వైశ్వానరో వరుణోదధిక్రావా ఇతిత్రిసః ప్రధానదేవతాః స్విష్టకృదంగదేవతా। ఏకమేవవ్రీహిమయంహవిస్త్రి ధావిభజ్యత్రి హవిషా చరుణాదీ? ధ్మతంత్రేణ సద్యోయక్ష్యే। చరుగ్గ

శ్రపయిత్వాఽగ్ని ముఖాన్తేఽవదానక్రమేణావదాయ జుహుయాత్॥ వైశ్వానరోనదాత్యా......భూరిచేతసా, పృష్టోదివిపృష్టోఽ...... నక్తం, ఇతి మంత్రద్వయేన అగ్నయే వైశ్వానరాయేదం, అవతేహే డో వరుణ......కృతాని, ఉదుత్తమం......స్యామ, ఇతిమంత్రౌ, వరుణాయేదం, దధిక్రావ్ణః......తారిషత్, ఆదధి......శర్గసి ఇతిమంత్రౌ దధిక్రావేభ్యః, తతఃస్విష్టకృతంహుత్వా శేషమాగ్నేయ స్థాలీపాకవత్సమాపయేత్॥ ఇతి వైశ్వానరేష్టిః॥

అథ ప్రతిపద్ధోమకారికాః.

(సుదర్శనకారికాయాం)

శ్లో॥ పూర్ణమాస్యామమావాస్యాం పర్వణ్యేవంప్రకారతః । ఉపోషితాభ్యాంకర్తవ్యో దంపతీభ్యాంచరుఃకిల । దర్శేనస్థాలీపాకేన యష్ట్యఇత్యేవమాగురం। దర్శేకుర్యాత్తత్రియష్ట్యా పౌర్ణమాసేతథైవచ। పౌర్ణమాసేనితీకృత్వా కార్యమిధ్మాదిబంధనం। ప్రియమంత్రమేకకాలమాత్రస్తైర్భుజ్యతేఽత్రసః । ఉపవాసంతథాభూమౌ శయీయాతాంచమైథునం । వర్జయేదితిసంప్రాహ ఇధ్మసూత్రేస్వ సూత్రకృత్॥ కృత్వైవంపర్వసుప్రాతః స్థాలీపాక ఇష్యతే। కృత్వాజ్యభాగపర్యన్తమాజ్యేనైవహుతాశనే। అగ్నయేతిజుహోతీమా మగ్నయేతిముఖాహుతిః। ఆగ్నేయస్థాలీపాకవద్ధుత్వా హోమశేషంసమాపయేత్। అత్రనాన్వారభేత్పత్నీ నదద్యాద్దక్షిణేవృషం। ఏకవదన్తిమునయః పూర్ణపాత్రంతుదక్షిణమ్॥

శ్లో॥ అష్టముష్టిభవేత్కించి త్కించిచ్చత్వారిపుష్కలః।
పుష్కలాశ్చైవచత్వారి పూర్ణపాత్రంప్రచక్షతే॥

అథ అస్యప్రయోగఉచ్యతే.

విశ్వపరికాశికాయాం, పర్వణ్యన్వాధాయశ్వోభూతేనయజేత్॥ అత్రాడౌఅన్వాధానం, పౌర్ణమాస్యాం ప్రాతరౌపాసనగ్ంహుత్వా సంకల్ప్య తిథిగ్రహణపూర్వకం పూర్ణమాస్యాం మాగ్నేయ స్థాలీపాకేన యక్ష్యే తత్రాగ్నిః ప్రధానదేవతా స్విష్టకృదంగదేవతా వ్రీహిమయేనచరుణాసద్యోయక్ష్యే తత్రసాంగాస్సర్వే దేవతాః సన్నిహితాఃసన్తు।

విష్యదసీత్యప ఉపస్పృశేత్ - ఏవమమావాస్యాయాం మమావాస్యా మాగ్నేయ స్థాలీపాకేన సద్యో యక్ష్యే ఇతి సంకల్పవిశేషః, ఏవమన్వాధానంకృత్వా శ్వోభూతే ప్రతిపది ప్రాతరౌపాసనగ్ం హుత్వా పత్న్యై వహన్తి తండులాన్ పంచముష్టీనగ్నయే జుష్టం నిర్వపామీతి త్రిః ప్రోక్షణాది శ్రపణాది స్థాలీపాకవత్ షట్పూర్వ హవిషావదానం తత్ స్విష్టకృత్ప్రాశనభక్షణార్థం స్విష్టం విహాయోపస్తరణాభిఘారం ప్రధానహోమంతత ఏవ హుత్వా- తతో గృహీత్వా నిమృజేచ్చ లేపం బర్హిష్యత స్విష్టకృదంతహోమః ప్రాచీనమావృత్య నిమృజ్య లేపం నిమార్జనం దక్షిణతశ్చ భూమ్యాం ప్రాశ్యాత ఏవాచమనం పునశ్చ నిష్క్రమ్య శేషస్య భవేచ్చ పక్షః లేపంచ దర్వ్యాచమనం తతః స్యాత్స్వధర్మకోయం విధిరాగ్నిహోత్రిః గార్హ్యేషు కర్మస్వపః, అనాజ్ఞాతజపో భవేత్ । స్మార్తేష్వగ్నిహోత్రికవిధానే మూల కారికా ప్రోక్తా॥ ఇతి ప్రతిపద్ధోమః॥

అథ స్మార్తాగ్నిహోత్రికవిధిరుచ్యతే.

తత్ర సుదర్శనకారికాయాం। శ్లో॥ స్థాలీపాకేష్టకాంచ బత్యైశానే చసర్పయోః । మాసిశ్రాద్ధేభవేదాగ్ని హోత్రికోవావిధిస్సచ। అగ్నిహోత్రికవిధీనాం కర్మణామతోవదన్ । వక్ష్య ఇత్యేవసంకల్ప్యైకృత్వాయత్రక్వచేతిచ । అగ్నింప్రతిష్ఠాప్య పత్న్యై వహన్తీతి విధానతః। చరుంపక్త్వాభిఘార్యోదక్ ప్రాగ్వోదాస్య ప్రతిష్ఠితం । అభిఘార్యాగ్నిం ప్రజ్వాల్య సమూహ్యపరితస్తతః । పశ్చాద్దర్భాన్ త్సమాస్తీర్య ప్రాగగ్రాంశ్చచరుంతతః। ప్రధానస్విష్టప్రాశనం భక్షణేభ్యోయథాభవేత్। ఆదాయ దర్వ్యాంపర్యాప్తం సాదయిత్వాకుశేషు తాం। దర్వ్యాంస్రువేణఆదాయ తత్తన్మంత్రైః క్రమేణతు। సర్వాః ప్రధానాహుతీస్తా హుత్వాకాశంనిరీక్ష్యచ । అంగుష్ఠానామికాభ్యాం తల్లేపమాదాయబర్హిషి । నిమృజ్యబర్హిస్తత్రైవ సమాసాద్యప్రగృహ్యచ। హుత్వా స్విష్టకృతంప్రాచీనావీతీ పునరప్యథ లేపమాదాయ అంగుల్యాకుశేభ్యో నిమృజేద్భువి । అస్పృష్ట్వాపునర్యజ్ఞోపవీతీసాదయేచ్చ తాం । మధ్యమానామికాంగుష్ఠైః లేపమాదాయదర్వితః। ప్రాశ్యాచమ్యపునరేవం

ప్రాశ్యాచమ్యచబర్హిషి । సహదర్వ్యాగృహీత్వోదఙ్నివృత్త్యోత్సృప్య
దర్వీతః। హవిశ్శేషంకకేసర్వం గృహీత్వాసహబర్హిషా। తాంసాద
యత్ప్రతీచీనాగ్రాంతఃప్రాశ్యహవిఃసకృత్। నిర్లేహ్యాజ్జిహ్వయాహస్తే
జలేనాపూర్యనిక్షిపేత్। భూమౌతచ్ఛేషమాచామేచ్ఛుద్ధ్యర్థంపునరే
వచ । ఆచమ్యదర్వీంతాందర్భైరద్భిఃప్రక్షాళయేదితి॥ అథాఽస్య
ప్రయోగః, విశ్వప్రకాశికాయాం, తిథిశ్రవణాద్యన్వాధాన పురస్సరం
పత్న్యవహన్తీత్యాది చరుంశ్రపయిత్వా చతుష్పాత్రప్రయోగాద్యగ్ని
ముఖాన్తే చరుణాస్రుచంపూరయిత్వా తత్త్రిభాగత్రయంకృత్వా
గ్నయేస్వాహేత్యేక భాగంహుత్వాతచ్ఛేష ముత్తరతోభూమ్యాం
ఓషధీభ్య ఇదంనమమేతిలేపం నిమృజ్యఅగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహేతి
ద్వితీయభాగంహుత్వా తచ్ఛేషం దక్షిణతోభూమ్యాం పితృభ్యఇదం
నమమేతి ప్రాచీనావీతీలేపం నిమృజ్య అవశిష్టతృతీయభాగం కించిత్ప్రా
శ్యాచమ్యపునః ప్రాశ్యాచమ్య ఉదఙ్నివృత్య తచ్ఛేషంభక్షయిత్వా
హస్తంనిర్లిహ్యాచామేత్ తతోనాజ్ఞాతాది ప్రాయశ్చిత్తాహుతీర్హు
త్వా ఉత్తరపరిషేచనాది వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్.

గ్రన్థాన్తరే విశేషమాహ.

వృద్ధకృష్ణీయే అథాగ్నిహోత్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః అమా
వాస్యాయాం పౌర్ణమాస్యాంవా ప్రాతరౌపాసనంహుత్వా ప్రాణా
నాయమ్య తిథిశ్రవణానన్తరం పార్వణస్థాలీపాకోపక్రమార్థం అన్వా
ధానంకరిష్య ఇతి సంకల్ప్య తత్రామావాస్యేనాగ్నిహోత్రికవిధానే
నాఽగ్నిమగ్నిం స్విష్టకృతంచ స్థాలీపాకేన శ్వోయక్ష్య ఇత్యన్వాధా
య విద్యుదసీత్యపఉపస్పృశ్య ॥ ఏవంపౌర్ణమాస్యామపికుర్యాత్ —
పరేద్యుఃప్రాతరౌపాసనంహుత్వా పత్న్యవహన్తీత్యాది చరుంశ్రప
యిత్వా ఉపరేణాగ్నిం ప్రాగగ్రంబర్హిరాస్తీర్య తస్మిన్దర్వీంహవి
శ్చాసాద్య తత్రప్రయోగాద్యగ్నిముఖాన్తే హవిష్యేనదర్వీమాపూర్య
పాలాశీం సమిధంప్రాదేశమాత్ర ముపరినిధాయ దర్వీంబర్హిష్యా
సాద్య స్థాలీపాకవత్పరిషిచ్య అగ్నిముద్దిశ్యసమిధమాధాయ ప్రాణా
పాన్యనిమీల్యావేక్ష్య ఓషధిరుద్దిశ్యబర్హిలేపం నిమృజ్యదర్వీంబర్

హిష్యాసాద్య అగ్నిమభిమంత్ర్య దర్వీమాదాయాగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహేతి సమిధద్వితీయాంశే వర్జీయ సీము త్తరాహుతిం హుత్వా దర్వ్యాముదంచం త్రిరవద్యతి ప్రాచీనావీతీ పిత్రూనుద్దిశ్య దక్షిణే నాగ్నిం భూమ్యాం లేపం నిమృజ్యాపఉపస్పృశ్య దర్వీంబర్హిష్యాసాద్య పూర్వవదుత్తరం పరిషిచ్య శేషం ప్రాశ్యాచమ్య ఏవం పునః ప్రాశ్యాచమ్య దర్వీమాదాయోదక్ష్నివృత్య ఉత్సృస్యసకృద్భక్ష్యాచమ్యదర్వ్యాముదకంనినీయాచమ్య దర్వీందర్భేణప్రక్షాళ్యాచమ్య దర్వ్యామపః పూరయిత్వా సర్వానుద్దిశ్యాఽగ్నిం ప్రతిదిశిత్ష్యత్సిచ్య పునః పూరయిత్వా పురస్తాత్సిచ్య చతుర్థింపూరయిత్వా బర్హిర్నినీయశేషం పత్న్యంజలానినయేత్ యదిసానసమీపేస్యాత్క్షేప్యపోనినయేత్. అనాజ్ఞాతత్రియం జుహుయాజ్జపేద్వా వృష్టిరసీత్యప ఉపస్పృశేత్. ఇతి స్మార్తాగ్నిహోత్రవిధిః.

అథ ప్రసంగాత్పాకయజ్ఞవిధీరుచ్యతే.

చంద్రచూడే॥ శ్లో॥ ఔపాసనంవైశ్వదేవం పార్వణంచాష్టకంతథా। మాసిశ్రాద్ధఃసర్పబలి రీశానబలిరేవచ। ఇతి సప్తపాకయజ్ఞావాచ్యాని.

తత్రాదానిత్యౌపాసనమ్.

సుదర్శనకారికాయాం॥ శ్లో॥ వైవాహికచరోరూర్ధ్వం తండులైరథ వాయవైః। సాయంప్రాతఃపాణినైవ జుహుయాదాహుతిద్వయం। సాయంసాయముపాసన హోమంహోష్యఇతీరయేత్। ప్రాతఃప్రాతరౌపాసన హోమంహోష్యఇతీరయేత్। సంకల్ప్యస్థాపనంచేత్స్యాద్యహోష్యత్రక్వచేదితం। సంస్థాప్యపరిషిచ్యాగ్నిమదితేన్వితిపూర్వవత్। జుహుయాదగ్నయేస్వాహేత్యగ్నిముద్దిశ్యదేవతాం। తథాగ్నయేస్విష్టకృతే స్వాహేత్యేవంప్రకారతః। ప్రాతరేకత్రిసూర్యాయ స్వాహేతిప్రథమాహుతిం। ఆహుఃకుర్యాత్తతఃప్రాగ్వదుత్తరం పరిషేచనమ్॥

అథ వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధిః.

చంద్రచూడామణౌ॥ శ్లో॥ సాయంప్రాతర్వైశ్వదేవః కర్తవ్యోబలిరేవచ। అనశ్నతాఽపిసతత మన్యథాకిల్బిషీభవేత్॥ తథా॥ అలాభే

యేనకేనాఽపి ఫలశాకోదనాదిభిః, పయోదధిఘృతైః కుర్యాద్వైశ్వదేవం స్రువేణతు, హస్తైరగ్న్యాదిభిఃకుర్యాద్దద్భిరంజలినాజలైః, స్మృత్యన్తరేఽపి, ఆదావృద్ధాక్షయేచాన్తే దర్శే మధ్యే మహాలయే, ఏకోద్దిష్టే నివృత్తేతు వైశ్వదైవోవిధీయతే, ఇతి నిరగ్నికవిషయం, శాఖాన్తరవిషయంవా, సాగ్నికానాంతుసర్వత్ర వైశ్వదేవః పంచ మహాయజ్ఞాశ్చ బ్రాహ్మణభోజనాన్యేనానన్నేనవైశ్వదేవపంచ మహాయజ్ఞాన్ కుర్యాదితి సుదర్శనాచార్యైరుక్తం— హేమాద్రావయమోఽపి, శ్రాద్ధాత్ప్రాగేవకుర్వీత వైశ్వదేవంతుసాగ్నిక॥ ఇతిసంప్రాప్తే పార్వణశ్రాద్ధే ఏకోద్దిష్టే తథైవచ। అగ్రతో వైశ్వదేవఃస్యాత్పశ్చాదేకాదశేఽహని॥ తత్పరిశిష్టాత్ప్రాగేవకుర్యాత్॥ వ్యాసః.॥

శ్లో॥ హోమమాగ్రదానంరహితం నభోక్తవ్యంకదాచన। అవిభక్తేషుసంసృష్టే నైకేనాఽపికృతంకృతమితి। తదాహమితాక్షరాయాం నారదః। భ్రాతౄణామవిభక్తానామేకోధర్మఃప్రవర్తతే। విభాగేసతి ధర్మోఽపి భవేదేషాంపృథక్పృథక్॥ ఆశ్వలాయనోఽపి- శ్లో॥వసతామేకపాకేన విభక్తానామపిప్రభుః। ఏకస్తుచతురోయజ్ఞాన్ కుర్యాద్యాయజ్ఞపూర్వకాన్॥ అథ విశేషమాహ— శ్లో॥ అవిభక్తావావిభక్తావాపృథక్పాకాద్విజాతయః। కుర్యుఃపృథక్పృథగ్యజ్ఞాన్ భోజనాత్ప్రాగ్దినేదినే॥ మాధవీయేఅంగిరాః, శాలాగ్నౌతుపచేదన్నం లౌకికేవాఽపినిత్యశః, యస్మిన్నగ్నౌ, తస్మిన్ హోమోవిధీయతే.

శాతాతపోఽపి॥ శ్లో॥ లౌకికేవైదికేవాఽపి హుతేస్పృష్టిజలేక్షితౌ। వైశ్వదేవస్తుకర్తవ్యః పంచసూనాపనుత్తయే॥ ఇదంబహ్వృచాంవిషయం తైత్తిరీయాణాంతు ఔపాసనేపచనేవేతినియమాత్— ఔపాసనవత్ ఔపాసనే. యత్రపచ్యతే, నచపచనాగ్నౌ— పురాణే, అకృతే వైశ్వదేవేతు భిక్షౌభిక్షార్థమాగతే। ఉద్ధృత్యవైశ్వదేవార్థం భిక్షాం దత్వావిసర్జయేత్। వైశ్వదేవాకృతందోషం శక్తోభిక్షుర్వ్యపోహితి। నహిభిక్షాకృతందోషం వైశ్వదేవోవ్యపోహతి॥ ఆరంభకాలః,

ఆరంభస్తుచతుర్థీహ్యాహ్నాన్తరేణైవ శిష్టాచారాత్।
కర్మమధ్యేకర్మాన్తరారంభస్యాఽయుక్తత్వాచ్చ। కేచిత్పార్వణస్థా

లీపాకాదనన్తరమేవ వైశ్వదేవార్థమిచ్ఛన్తి స్మృత్యర్థసారే॥ అంగుష్ఠపర్వమాత్రస్యా వదానం తరతోఽపి చ । జ్ఞేయం స్విష్టకృదర్థం తు చతురంగులసమ్మితం । కుక్కుటాండప్రమాణం తు బలిమిత్యభిధీయతే। ఆహుతిద్విగుణం గ్రాసే మయూరాండాకృతిస్తథా । గ్రాసమాత్రం భవేద్భిక్షా మగ్రగ్రాసంచతుష్టయం। అగ్రంచతుర్గుణీకృత్య హంతకారస్సఉచ్యతే॥ తతః సుదర్శనకారికాయాం.

శ్లో॥ అథవక్ష్యే వైశ్వదేవం ధర్మోక్తం తత్ప్రసంగతః । పూర్ణే వివాహే శయనం ద్వాదశాహమథశ్వరయోః । బ్రహ్మచర్యం వర్జనం చ క్షారస్యలవణస్య చ । దంపత్యోరుపవాసస్స్యా దేకరాత్రమతః పరం । ప్రశస్తే హన్యథారంభ శ్చరిత్వైవం వ్రతం భవేత్ । తత్పత్న్యా హ్యన్నసంస్కర్తా తిష్ఠంత్సిద్ధే నపవతు। భూతమితి స్వామినే ప్ర బ్రూయాత్ప్రత్యుత్తరం తు సః। తత్సుభూతం విరాడన్నం తన్మాక్షాయీతి సంవదేత్ । పచనే వైశ్వదేవస్యా న్నస్యాదాపాసనేయది । యత్ర క్వచోపితం చోపసమాధాయ విధానతః । అశనీయం యదన్నస్యా ద్ధోమార్థం కల్పయేత్తతః । హవిష్యమన్నమేకస్మిన్ పాత్రే కించిత్తథాపరే। హవిష్యం క్షారలవణ పరాన్నేనయుతం తథా॥

దేవయజ్ఞార్థం తృతీయం కల్పయేత్తథా॥ శ్లో॥ గృహ్ణీయాత్సర్వతః కించిచ్చతుర్థేఽగ్రార్థమేవ తత్ । మనుష్యయజ్ఞార్థమితి సర్వతోఽన్నం తు పంచమే । ప్రాతఃప్రాతర్వైశ్వదేవేన యక్ష్యాత్తిచాగురుం । సాయం సాయం వైశ్వదేవే నేతి కృత్వా తద్దైవత । పరిషేచనమదితే న్వేతి కృత్వా యథావిధి । అంగుష్ఠపర్వమాత్రం పడన్నాన్ ప్రథమకల్పితాన్॥ అగ్నయే స్వాహేతి షడ్భిర్జుహుయాత్పాణినాహుతీః తతః ప్రకుర్యాత్పూర్వవదుత్తః పరిషేచనం తత ఉత్తరతో వహ్నేర్భస్మా ఽపోహ్యాభ్యక్షమత్రతు, స్వాహాకారేణ హవిషా జుహుయాత్కించి దేవతు, శేషం షడాహుతీనాం తద్ధవిష్యేణ తు సంసృజేత్ । తేన సూపసంసృష్టేన కార్యాశ్చ బలయః క్రమాత్ । తస్మిన్నేవ బలిశేషే హస్తేన పరిమార్జయేత్। అవోక్షణంచ తాన్యప్య తూష్ణీమస్తేన సమన్తతః। దేశే దేశే సమన్తతాన్ పరిషించేత్సకృత్సకృత్ । అగ్నిం పరిషిచ్యోదగపవర్గం దేయం బలిద్వయం।

ధర్మాయేతిచమంత్రాభ్యా మగ్నేర్దక్షిణతోభవేత్। ఉదధాన్యాస్సన్నిధౌతు అద్భ్యస్స్వాహేత్యనేనతు । మధ్యేగారస్యప్రాక్సంస్థ ఓషధీభ్యఇతిద్వయం । అగారస్యోత్తరేపూర్వే దేశేగృహ్యాభ్యఇత్యపి। చతుర్భిర్దక్షిణేదేశే ఽగారస్యాశయనస్థలే । తస్మిన్కామాయేతిబలిర్దేహల్యామప్యతఃపరం । అన్తరిక్షాయేతిదద్యా దపిధాన్యబలిస్తతః। యదేజతీత్యథబ్రహ్మ సదనేదశభిఃక్రమాత్ । పృథివ్యాఇతితస్యామ్యే ప్రాచీనావీతినాతథా। అవాచీనేనహస్తేన స్వధాపితృభ్యఇత్యథ। నమోరుద్రాయేతితస్యో పవీత్యుత్తరతస్తథా ॥ ప్రాచీనావీతినాపూర్వం పరిషేత్యుత్తరంతథా । యజ్ఞోపవీతినాగ్రంచ బ్రాహ్మవిద్యాదసీత్యాదినాదితేన్వితిస్యాత్పరిషేచనం । వృష్టిరసీత్యాదినాప్రాగ్వజ్జలస్పర్శనంతతః। ప్రాచీనావీతినాపిత్ర్య యజ్ఞేనయక్ష్యఇత్యథ। ఆగూర్యవిద్యాద్భామాంచ అంగుష్ఠతర్జనీమధ్యతః। పితృభ్యఃస్వధాస్త్వితిదద్యాద్వృప్తిస్తథాపరం । యజ్ఞోపవీతినాభూత యజ్ఞేనయక్ష్యఇత్యథ । ఆగూర్యవిద్యాచ్ఛుభూమా విదంభూతేభ్యఇత్యపి । దద్యాద్వృప్తిరథయజ్ఞో పవీత్యేవవిచక్షణః। మనుష్యయజ్ఞేనయక్ష్య ఇత్యుక్త్వావిన్యదస్యథ। బ్రాహ్మణాయకల్పితాన్నం దద్యాద్వృప్తిస్తతఃపరం । గృహవాసిషుతృప్తేషు సర్వపాత్రేభ్యఆదరాత్ । సంమృజ్యలేపాసర్వాంస్తా నద్భిఃసమృజ్యబుద్ధిమాన్ । రుద్రాయస్వాహేతిదద్యా దుత్తరేణశుచస్థలే। రౌద్రాంతమేవసాయంస్యా ద్వైహాయసబలింతతః । యేభూతాఇతికుర్వీతాకాశేనతుమహామఖః। బలీనామథవాస్త్వన్నై వైహాయసబలింహరేత్। హుత్వాపదాహుతిర్నాత్రి క్వచిద్రౌద్రాంతమీరితం । ఛేదనేభేదనేపాకే పేషణేమార్జనేతథా । పంచస్థానాయసూనాయ పంచదోషాఃవినశ్యతి॥

అథప్రయోగః.

వృద్ధకృష్ణీయే, చతుర్థీప్రభృత్యా ద్వాదశాహం దంపత్యోరధశ్శయ్యాబ్రహ్మచర్యం క్షారలవణవర్జనంచ, త్రయోదశేఽహన్యుపవాసః చతుర్థేఽహని చంద్రతారాబలాన్వితేఽహనివా ఔపాసనాగ్నేపశ్చిమతః ప్రాఙ్ముఖఆసీనోయతా సుర్వైశ్వదేవసిద్ధ్యర్థం స్థాలీపాకం

కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య పార్వణవద్వైశ్వ దేవస్థాలీపాకంకృత్వాజయాది
పరిషేచనాన్తం కుర్యాత్. తదారభ్యయావజ్జీవం వైశ్వదేవం గృహ
పాకేనకుర్యాత్. గృహపాకాద్ధవిష్యమన్నమాదాయ పాత్రస్థంసఘృత
మన్నం పంచధావిభజ్య వైశ్వదేవార్థమేకభాగం ఉష్ణీభస్మన్యాదిబల్య
ర్థం, ద్వితీయం, దేవపితృభూతయజ్ఞార్థంతృతీయం, అశార్థంచతుర్థం
మనుష్యయజ్ఞార్థం పంచమం, ఏవంపంచధావిభజ్య, యతాసుః, తిథి
శ్రవణంకృత్వా పంచసూనదోష ప్రాయశ్చిత్తార్థమన్న శుద్ధిద్వారా
ఆత్మశుద్ధ్యర్థం ప్రాతర్వైశ్వదేవేనయక్ష్యే - సాయం, సాయంవైశ్వ
దేవన యక్ష్యఇతి సంకల్పవిశేషః ఔపాసనేపచనేవాఽగ్నౌ పరిషిచ్య
అగ్నయేస్వాహా, అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా ఇతి ప్రథమభాగమాదా
య, షడాహుతీర్వ్యస్తేనజుహుయాత్. అత్రదేవప్రయోగః— ప్రతి
పద్యోక్తదేవతాః? ఉత్తరంతోఽప్యేవమేవ తతఉదీచీనముష్ణంభస్మా
పోహ్య ద్వితీయభాగాత్కించిదాదాయ తూష్ణీం స్వాహేతిహుత్వా
ఽగ్నయ ఇతిత్యాగః, ఉత్తరంపరిషిచ్య ప్రథమభాగంద్వితీయభాగగ్ం
సగ్జ్యబలింహరేత్ యత్రయత్రబలిహరణం తత్రతత్రసమ్మార్జనమ
వోక్షణంచకృత్వా - యథాంగుల్యగ్రైణిభూమింస్పృశన్తి తథాబలిం
హరేత్ సర్వత్రబలిషుగంధపుష్పాక్షతైరభ్యర్చ్య సమంతంపరిషేచ
యేత్ ఏకదేశేసమవేతానామపి బలీనాం సకృత్సకృదన్తే పరిషేచనం
కుర్యాత్ తథాపరేణాగ్నిముదగపవర్గం ధర్మాయ, అధర్మాయ, ఇతి
బలిందత్వా తూష్ణీంపరిషిచ్య సర్వత్రబలిషుతూష్ణీం పరిషేచనంకు
ర్యాత్. అద్భ్యః, ఉదధానీసన్నిధానేదత్వా పరిషిచ్య అగారస్యమధ్యే
ప్రాగపవర్గం ఓషధివనస్పతిభ్యః రక్షోదేవజనేభ్య ఇతిదత్వా పరి
షిచ్య అగారస్యోత్తరపూర్వదేశే ప్రాగపవర్గంగృహ్యాభ్యః అవసానే
భ్యః అవసానపతిభ్యః సర్వభూతేభ్యః దత్వాపరిషిచ్య దేహల్యాం
అంతరిక్షాయాందత్వా పరిషిచ్య ఏతేషాం దశానాం బలీనాం దక్షిణ
తః ప్రాచీనావీతీ పితృతీర్థేన స్వధాపితృభ్యఃస్వాహా దత్వా ప్రదక్షిణం
పరిషిచ్యతతఉపవీత్యప ఉపస్పృశ్య నమోరుద్రాయపశుపతయేస్వాహా
దశానాందక్షిణతః పితృబలేరుత్తరతః మధ్యేదత్వాపరిషిచ్య యద్యా

కాశఉత్ క్షిపతి యేభూతాః ప్రచరన్తి......తథాతుస్వాహేతిపృష్ఠవాస్తునిబలిందద్యాత్. దివాచార్యేవ, దివాబలిమిచ్ఛన్తః, రాత్రౌనక్తంబలిమిచ్ఛన్తః తత్సోదదామీతి........కామస్సమృద్ధ్యతాం ఇత్యేకం వేదతత్త్వార్థవిమర్శే. బ్రాహ్మణాయదత్వాపఉప స్పృశేత్. అథ కృతప్రాణాయామః దేవయజ్ఞేనయక్ష్యే విష్ణ్యదసి అదితేన్విత్య గ్నింపరిషిచ్య హస్తేన దేవేభ్యః స్వాహేతి తృతీయభాగాదాదాయ మధ్యేఽగ్నౌహుత్వా ఉదితేన్వమగ్గ్స్థాః ఇతి పరిషించతి॥

అథ గౌణః కాలః.

శ్లో॥ ఉదయాత్ ఘటికాస్తిస్రః ప్రాతస్సంధ్యాముపాసితుం। సాయమస్తమయాదూర్ధ్వం మధ్యాహ్నేద్వాదశోర్ధ్వతః। సంధ్యాకాలస్త్వయంప్రోక్తః నిష్కృతిస్తదతిక్రమే। విధేయంవిధిమార్గేణ తతఃఫలవతిక్రమః॥—స్మృత్యన్తరే॥ శ్లో॥ ప్రాణాయామత్రయంప్రాత ర్ద్విగుణంసంగవేస్మృతం। మధ్యాహ్నేత్రిగుణంప్రోక్త మపరాహ్ణేతుషడ్గుణః। సాయాహ్నేద్వాదశగుణం సూర్యమత్యాంతతోవ్రజేదితి। ఏకాహం సమతిక్రమ్య ప్రమాదాదకృతంయది। అహోరాత్రోషితోభూత్వా గాయత్ర్యాశ్చాయుతంజపేత్। ద్విరాత్రేద్విగుణంప్రోక్తం త్రిరాత్రేత్రిగుణంస్మృతం। త్రిరాత్రాత్పరతశ్చైవ శూద్రఏవనసంశయః। ఆలస్యాదినాకాలయాపేతుసఏవాహి। యస్సంధ్యాకాలతః ప్రాప్తమాలస్యాద్యదివర్తతే। సూర్యహత్యామవాప్నోతి ఉలూకత్వమవాప్నుయాత్। కాలాతిక్రమేఽపిదోషాభావనిమిత్తానిసఏవాహ॥—దేవతాగ్నిద్విజాతీనాం కార్యేమహతిసంస్థితే। సంధ్యావందనవిచ్ఛిత్తిర్నదోషాయకదాచన। సూతకేమృతకేచైవ సంధ్యాకర్మనసంత్యజేత్॥

స్మృత్యర్థసారే.

సంధ్యాత్రయలోపేత్వష్టసహస్రమితంసావిత్రీం జపేదిత్యుక్తం అత్యంతాశక్తౌతుస్మృత్యన్తరే ప్రతిసంధ్యాలోపేగాయత్రీ శతంవాజపేదిత్యుక్తం॥ — అస్తీతిఫలమ్.

అగ్నికార్యంవినాభోజనేప్రాయశ్చిత్తమగ్నిర్విధానే.

శ్లో॥ మానస్తోకేజపేన్మంత్రం శతవారంశివాలయే । అగ్నికార్యం వినాభుంక్తేన పాపంబ్రహ్మచారిణాంతీ— స్మృత్యన్తరే. —సంధ్యాగ్ని కార్యలోపే స్నాత్వాఽష్టసహస్రంగాయత్రీం జపేదిత్యుక్తం. భిక్షా లోపేద్వ్యష్టశతమితం - అమత్యాపరిత్యాగేతు — యాజ్ఞవల్క్యః, భోక్త్వాగ్నికార్యంత్యక్త్వాతు సప్తరాత్రమనాతురః, కామావకీర్ణిత్యా భ్యాంవైజుహుయాదాహుతిద్వయం, ఉపస్థానంతతఃకుర్యాత్సంమాసిం చత్వనేనహి, మంత్రౌతు మితాక్షరాయాముక్తం.

అత్యశవక్తాబుర్గ్విధానే.

శ్లో॥ తంవోధియజపేన్మంత్రం లక్షమేకంశివాలయే ।
బ్రహ్మచారీస్వధర్మేషు న్యూనంచేత్పూర్వమేవతదితి॥

అగ్నేఃప్రాదుష్కరణకాలః.

‚పురాదిత్యస్యాస్తమయాత్పురాదిత్యస్యోదయా, దితి బోధాయనే నోక్తత్వా ద్విహారణానన్తర మస్తమయ ఉదయాశ్చ యథాభవతి తథావిహరేత్. ‚అథాధివృక్షసూర్య, ఇత్యాపస్తంబసూత్రేచోక్తం. ఉదయాస్తమయాత్పూర్వ ముద్ధరణస్యకాల ఇతి నిష్కర్షః.

ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాతిక్రమే ఉక్తప్రాయశ్చిత్తాభావాత్స ర్వప్రాయశ్చిత్తమేవ కార్యంతద్యథా:—హోమకాలే అస్తమయా త్పూర్వం ప్రాదుష్కరణ నిమిత్తపూర్వకం సాయంప్రాతహోమం కరిష్య ఇతిసంకల్ప్య హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకంసంస్కృతాజ్యేన ఓంభూర్భువస్సువఃస్వాహా ఇతిసర్వప్రాయశ్చిత్తం స్రువేణహుత్వాహో మద్రవ్య సంస్కారాదిప్రాప్తకాలహోమం కుర్యాత్.

ఇత్యగ్నివిధానోక్తమనుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తమ్.

గ్రంథాన్తరే:— తదుక్తం నారాయణభట్టీయే, అథాఽగ్ని ప్రాదుష్కరణకాలః, ప్రాదుష్కరణమగ్నేః ప్రజ్వాలనం — కాత్యా యనోఽపి — ఏతత్ప్రాదుష్కరణకాలాత్యయే సమస్తవ్యాహృతిభి రేవాజ్యాహుతిఃకార్యా. ఇతి స్మార్తానుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తవిధిః.

అథ స్రుక్ స్రువాదిప్రకృతివృక్షః.

స్మృత్యర్థసారే॥ శ్లో॥ జుహూః పాలాశ్యుపభృదాశ్వత్థీవై కంకతీ ధ్రువా । యజ్ఞస్సర్వస్రుభః కార్యాః సర్వే వాభూర్జవృక్షజాః । ఖాదిరేణ స్రువః కార్య శమ్యాః ప్రాశిత్రమేక్షణే । ఖాదిరో ముసలః కార్యః పలాశస్యోలూఖలః । యద్వాభూవారుణః కార్య స్తదభావేఽన్యవృక్షజః । ముఖ్యాభావేతుసదృశం ద్రవ్యంప్రతినిధీయతే । యావత్తావత్సదృశం తత్ర దేవాహిం గృహ్యతే। సంగ్రహే, ప్రశస్తేపూర్ణపాత్రే స్థ దారుకస్యఅయోముఖే । ఖాదిరేణస్రువః కార్యః పాలాశేనజుహూర్భవేత్ । ద్విప్రాదేశే బిలేస్యాత్తా మన్యైర్వాయజ్ఞియైర్ద్రుమైః । తదభావే పలాశస్య పర్ణాభ్యాంహూయతే హవిః । పలాశపర్ణాభావేతు పర్ణైర్వాపిప్పలోద్భవైః । పర్ణమత్రమధ్యమం । ,మధ్యమేనపర్ణేనజుహోతీతి శ్రుతేః । చమసంవా ప్రణీతాయాః కాంస్యపాత్రమథాఽపివా॥

ఘుట్టనప్రకారః

సంగ్రహే, ఆయామంపంచధాకృత్వా ద్విభాగంపాత్రముచ్యతే। త్రిభాగందండమిత్యాహు రేతదాయామలక్షణం । పాత్రాయామేర్ధతఃపాత్రం విస్తారశ్చతదర్ధతః । గ్రీవంవిస్తారతస్స్యాద్బిలస్యోచ్ఛ్రాయ ఇష్యతే । విస్తారాద్ద్విగుణంపాత్రం గ్రీవావిస్తారమధ్యతః॥

పంచమహాయజ్ఞప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ పంచమహాయజ్ఞానామేకైకస్మిన్నే కాహమతీతేమనస్వతీంజుహుయాత్ ।ద్వ్యహంత్ర్యహంవాఽతీతేతి స్రస్తంతుమతీర్యజేత్ । ఆత్రిరాత్రాదిమంమేవరుణ, తత్త్వాయామి, యచ్చిద్ధి, యత్కించేతిచతస్రోవారుణీర్జుహుయాదత ఊర్ధ్వమగ్నయేభ్యావర్తినీర్జుహోతి తత్రాగ్నయేభ్యా వర్తిన ఇతిత్యాగః అగ్నయే తంతుమతేచరుః కార్య ఇత్యాహ కవివల్లభః.

ఘుటశ్రాద్ధకారికాః

మూ॥ కులహీనాంయధోక్తానాం గర్భహర్తౄ పతితానాంతథాదైవ ద్రోహిణానాస్తిసంస్కృతిః । నాశౌచంనోదకంతస్య నగర్భాత్రైపత్ర

మేధికం । ఘటశ్రాద్ధంప్రకుర్వీత బంధుభిఃసహధర్మతః । మనోహారే
ఽపి-మహాపాతకసంఖ్యాని పాపానివివిధానిచ । యామోహాత్సమతి
క్రమ్య పతినాభర్తృబాంధవాన్ । కుర్వంతిజ్ఞాతయోనూనం తస్యా
నాస్తిప్రతిక్రియా । తస్యాః కేశాన్గృహీత్వాథ నీత్వాబంధుభిరేవచ।

శిరస్సహాముఖంబధ్వా విసృజేద్వనగహ్వరే । ఘటశ్రాద్ధంతతఃకుర్యా
ద్బంధుభిర్బ్రాహ్మణైఃసహ । స్నాత్వాఽథస్వగృహంగత్వా స్వస్తివా
చనపూర్వకం । బ్రాహ్మణాన్భోజయేత్పశ్చా త్సమాప్తావాచయే
తథా॥ — హేమాద్రికారః — శ్లో॥ ఘటశ్రాద్ధం
ప్రకుర్వీత మహానద్యంతరేవనే। చతుష్పథే దేవగృహే పర్వతాఽగ్రే
విశేషతః। శ్రోత్రియాయదరిద్రాయ ఋత్విజేదంభవర్జితే। ఆచార్యా
యప్రకల్ప్యాదౌ పునర్ద్వౌబ్రాహ్మణౌతథా । ఆవాహనంతతఃకుర్యా
ద్బ్రహ్మవిష్ణుహరాయచ । నవకుంభాంత్సమాదాయ సంపూర్యసితతం
డులాన్ ।స్వర్ణవస్త్రైణసంఛాద్య ప్రత్యేకంనవతంతుభిః ॥ సమావేష్ట్య
తథార్ప్యనిధాయ కలశాంస్తతః, గోధూమమాష? ముద్గాశ్చప్రత్యేకం
ప్రస్థమాత్రతః, నిధాయతత్రికుంభంచ పరితఃఫలసంయుతం, గుడాజ్య
మధుదుగ్ధాది పంచరత్నాదినిక్షిపేత్, శ్లో॥ ప్రత్యేకంకుడుపంతత్ర
క్షీరసర్పిషజీరకాన్ । ఏలానాగరఖండాని ప్రత్యేకంముష్టిమానతః।

ఆర్ద్రామలకమాత్రంతు రామఠంతత్రనిక్షిపేత్ । వస్త్రాదిభిరలంకృత
అలంకృత్యయథోచితం । కుండలంపాదుకంఛత్రి ముంగలీయాంకవేష్టి
తం । దత్వాఽభ్యర్చ్యయథానిష్కం తదర్ధంవాయథోచితం । దద్యా
త్తద్ఘటంతత్ర బ్రాహ్మణేభ్యఃస్వయంప్రతి । కులేమమసముద్భూతం
మయాదత్తమిదంతవ । స్వీకురుష్వద్విజముఖే తన్నామస్మరణంపునః।
దద్యాద్బ్రహ్మార్పణంబ్రాయా దాచార్యాయపయస్వినీం। దద్యాద్గాం
దక్షిణాందత్వా కృత్వాకుంభంప్రదక్షిణం। బంధుభిస్సహతత్కుంభం
భిత్వాతన్నావలోకయేత్ । స్నాత్వానదీంసమాసాద్య గృహంగత్వా
యథాసుఖం । పుణ్యాహవాచనంకృత్వా భుక్త్వానవై పావనంహవిః।
ఇతి ఘటశ్రాద్ధవిధిః.

అథ ప్రకారాన్తరేణఘటశ్రాద్ధవిధిః

నారీవాపురుషోఽథవాయదికులభ్రష్టః ప్రమాదాత్తతః తాంత్యక్త్వావిరజాదిపూర్వక ఘటశ్రాద్ధాదినానిష్కృతిః। నోచేత్పాతకినోభవన్తికులజాః సర్వేమహానిందితాః ప్రాయశ్చిత్తవినిర్ణయః శ్రుతిమతం హవ్యేషుకవ్యేష్వపి, మహాపాతకిభిశ్చైవ శస్త్రైరత్యక్తదూషితః। ప్రాయశ్చిత్తైరశక్తశ్చ తేషాంనైవోదకక్రియా, — యస్మిన్కులేమహాపాతకంకృతం ప్రాయశ్చిత్తమకృతం కర్తాతంపరిత్యజ్య తత్పుత్రాదయః సపిండజ్ఞాతయః సత్కులజనితసంకిలీకరణ పాతిత్యనిర్ధారణార్థం తముద్దిశ్య త్యాగవిధినా ఘటశ్రాద్ధంకుర్యాత్,

తస్యాయంప్రయోగః.

గురుశుక్రమూఢరహితే జ్యోతిర్విదుక్తే పుణ్యదివసే వేదశాస్త్రసమర్థాన్ శిష్టాంశ్చతుశ్శాఖాజనితాం చోత్రియానాహూయ తన్నిమిత్తత్యాగవిధిం విజ్ఞాప్య మహానద్యాం దేవగృహేవా మహోపగాసు వాస్వగృహే శుద్ధింకృత్వాగ్రామాన్నిర్గత్యైకాందాసీంశుచి స్నాతాం శుక్లాంబరధరాం గంధమాల్యాదిభిరలంకృత్య ఏకమవ్రణంనూతనం ఘటమానీయపతితగోత్రనామ సంబంధాననులిఖ్య సర్వౌషధీభిః ప్రక్షాళ్య పయఃపూరయిత్వాయమసూక్తేనాఽభిమృశ్య దాసీశిరసినిధాయ సర్వైః సహైవదాసీపురస్సరం గ్రామాత్ప్రతీచీముదీచీంవా దిశముపనిష్క్రమ్య చతుష్పథేనిధాయ పతితగోత్రనామ్నా శోకాదశ్రుపాతాదికంకృత్వాపుత్రాదయః సపిండాఃఘటంత్రిః ప్రదక్షిణీకృత్య అత్రబలిం ప్రక్షిప్య ప్రవ్రజేయుః. తతఃశరీరశుద్ధ్యర్థం పావమానపంచగవ్యామలకవారుణ స్నానానికృత్వా, రాత్రౌ పుణ్యాహవాచనం కృత్వా పంచగవ్యహోమంకృత్వా ప్రాశ్యతతోఘటశ్రాద్ధం విరజాహోమంకృత్వా మహావ్యాహృతయో విష్ణురుద్రయమబ్రహ్మ సవితృదుర్గాగణేశాదికాన్ సక్తుతిలవ్రీహి ఘృతశమీసమిత్కుశదూర్వాదిభిరేకైకయాఽష్టాహుతి సంఖ్యయా స్వగృహ్యోక్త విధానేనహోతవ్యంచరుణాహోమం సమాప్య అష్టౌపిండాన్కృత్వాఽగ్నేరష్టది

త్వష్టపిండాన్నిధాయదశదానాదీనికృత్వాపునః పరిభాతేశతంపంచశతం వింశతిర్వాబ్రాహ్మణాన్భోజయేదేవఘటశ్రాద్ధప్రయోగస్సమాప్తః॥

తదాహుర్యస్యాగ్ని మనుద్ధృతమాదిత్యోఽభ్యుదియాద్వాఽభ్యస్తమియాద్వా ప్రణీతోవా ప్రాగ్ఘోమాదుపశామ్యేత్ తత్ర ప్రాయశ్చిత్తిరితి హిరణ్యం పురస్కృత్యసాయముద్ధరే జ్యోతిర్వైశుక్రం హిరణ్యంజ్యోతి శ్శుక్రమసాతదేవజ్యోతిః శుక్రం పశ్యన్నుద్ధరతి రజతమన్తర్ధాయ ప్రాతరుద్ధరేదేతద్రాత్రిరూపమితిఋగ్బ్రాహ్మణశ్రుతిః.

అథసంధ్యాదౌజపవిధిః

శ్లో॥ అనామిమధ్యమారభ్య ప్రదక్షిణమనుక్రమాత్ ।
మధ్యమామూలపర్యంతు గాయత్రీజపమాచరేత్ ॥

అథదానలక్షణమ్

శ్లో॥ కన్యాదానేచగోదానే దాస్యనడ్వాహకుంజరే । తిష్ఠన్ప్రతి గృహీతవ్యం వరోవారుణదిఙ్ముఖః । అశ్వంకర్ణేగజందంతే దాసీంకేశే ష్వజాంగలే । గాంపుచ్ఛేతువృషంస్కంధే మహిషీంశృంగమధ్యమే। కన్యాంహస్తేనగృహ్ణీయా ద్వరోవారుణదిఙ్ముఖః॥

శ్లో॥ ఇధ్మతంత్రేవినాయత్ర నాఽఘారౌనాస్తిచక్షుషీ।
ఇధ్మతంత్రేషుసర్వత్ర ఆఘారౌచక్షుషీమతౌ॥

శ్లో॥ అనధీతస్యపుత్రస్య పుత్రిస్స్యాధ్యానాన్వితః।
శూద్రపుత్రస్తువిజ్ఞేయః సర్వేషాంఫలమశ్నుతే॥

శ్లో॥ జాతస్యపుణ్యాహవిధౌచపత్నీసుతస్యతాందక్షిణతోనిషేకే ।
అన్యేషుకార్యేషుయథోపవేశం వధూంసమేత్యాదిమతానుసారః॥

శ్రాద్ధేఽగ్నౌకరణలోపప్రాయశ్చిత్తమ్

శ్లో॥ అగ్నౌకరణలోపేచ భోజనధ్యేయదిస్మరన్। ఆజ్యేనహోమం జుహుయా చ్ఛేషంపాత్రేవిధీయతే॥

ద్విభార్యాగర్భిణీపతిః

శ్లో॥ గర్భిణ్యౌయస్యద్వేభార్యే ఏకాభార్యాప్రసూతికా।
క్షురకర్మనకర్తవ్యం నామకర్మాదికారయేత్ ॥

ఛాయానక్తమ్

శ్లో॥ ఆత్మనోద్విగుణఛాయా మతిక్రామతి భాస్కరే। తన్నక్తం నక్తమిత్యాహు ర్ననక్తంరాత్రిభోజనం ॥ — ఇదంరాత్రిభోజన నిషేధవిషయం॥

గ్రహణేశ్రాద్ధవిధిః

శ్లో॥ గ్రస్తేహ్యస్తమితేసూర్యే మృతేజాతేచసూతకే।
తద్దినేచోపవాసంచ పునఃశ్రాద్ధంపరేఽహని॥

శాఖారంభవిషయః

శ్లో॥ ఏకవేదైకశాఖానాం మధ్యేయోఽన్యవిత్తంశ్రయేత్।
శాఖాంస్వాంస్వాంపరిత్యజ్య శాఖారండః ప్రకీర్తితః॥

నిత్యోపాసనకుండః

శ్లో॥ నిత్యహోమేతుకుండంస్యా న్మేఖలాద్వయసంయుతం।
అరత్నిమాత్రంవిస్తారం ద్వాదశాంగులమున్నతమ్॥

జీర్ణోపవీతవిసర్జనశ్లోకః

శ్లో॥ ఉపవీతంఛిన్నతంతు జీర్ణకంమలదూషితం। విసృజ్యామిపరబ్రహ్మణ వాచోదీఘాయురస్తుమే॥ ౧॥పవిత్రవస్త్రంయదిజీర్ణవస్త్రం వేదాంతవేద్యం పరబ్రహ్మసద్యః। ఆయుష్యమగ్ర్యంప్రతిముంచశుభ్రం జీర్ణోపవీతంతువిసర్జనీయం॥

వివాహమధ్యేమావాస్యాచతుర్దశీవిషయమ్

శ్లో॥ చతుర్థిమధ్యేతుచతుర్దశీవాయ దాత్వమావాసు సమాగతా చేత్। తథానకుర్యాదథశేషహోమః పరేహ్నికుర్యాత్సకలంచతంత్రం। ఆజ్యంచసంస్కృత్యసకృద్గృహీత్వా హునేదనాజ్ఞాతమితిత్రయంచ। తథాచతుర్హోత్రకభూర్భువాది మంత్రైశ్చకుర్యాదథశేషహోమః।ఏవంనకుర్వీతతథాకరోతి చతుర్థిహోమోభవదభ్యుదైకం॥

పత్నీపుత్రస్థానవిధిః.

శ్లో॥ జాతకేనామకేచైవ హ్యన్నప్రాశనచౌలకే । ఉపాయనేవివాహేచ సీమంతాధానపుంసవే । కర్తాచవామతస్తిష్ఠేత్పత్నీపుత్రౌస్తు దక్షిణే। కన్యాదానేతుశ్రాద్ధేతు అధ్వరేసోమదర్శనే। స్వయముత్తరతిష్ఠేత్పత్నీపుత్రౌస్తు దక్షిణే॥

లాజహోమః.

శ్లో॥ అంజలేర్వామపార్శ్వేన లాజహోమోవిధీయతే । అగ్రేతు విధవానారీ కోణేచైవతుమధ్యమం । నచాగ్రేనచకోణేచ లాజానాం ప్రక్షిపేత్తతః । లాజానాంహోమకాలేచ యమోమృత్యుశ్చతిష్ఠతి। దంపత్యోరక్షణార్థాయ బ్రహ్మప్యేకోబహిర్భవేత్ । సోమాయజ్యాహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మాగ్నేఃప్రదక్షిణం । లాజానాంహోమకాలేచ బ్రహ్మప్యేకోబహిర్భవేత్ ॥

ఇతి గ్రంధివిసర్జనహోమలక్షణమ్.

శ్రౌతేశుల్బంతథారజ్జుం శ్రావణ్యాముపవీతకం గ్రంథింవిస్రస్య జుహుయాద్గ్రంధియుక్తంనహావయేత్.

చౌలలక్షణమ్.

శ్లో॥ వసిష్ఠానాంతుదక్షిణ్యాం భారద్వాజస్యవామతః। అత్రికశ్యపయోశ్చైవ చూడాశుభయుతాభవేత్ । మధ్యేతుగాలవానాంతు ముండస్తుభృగుగోత్రిణః । పంచచూడాహ్యంగిరసః అన్యేషాంనియమోనహి । కారయేదృషిసంవిద్యా శిఖాఅపియథావిధి । వివాహమౌంజీస్నానేషు పుంసఃసీమంతయోరపి । శతాభిషేకశ్చైతేషు సరబంధోవిధీయతే । ఏవముక్తేషుయోక్త్రేషు దంపత్యోస్సరబంధనం। మౌంజీబంధంవటోరేవ మునిభిఃపరికీర్తితః॥

ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమః.

శ్లో॥ వివాహేచౌలసీమన్తే స్వాధ్యాయవ్రతకర్మణి। స్నానగోదానసంధానే ఆజ్యసంస్కారమంతరే । వాస్తుహోమేచాగ్రయణే శాన్తిహోమేవృషోత్సృజే । ఉపనయనాదిసర్వత్ర సపరిస్తరణాద్బహిః॥

లాజహోమవిధిః.

శ్లో॥ అంగుళ్యగ్రేణ న హోతవ్యం న హుత్వాంజలిభేదతః । అంగుళీ వామపార్శ్వేన లాజహోమో విధీయతే॥ కించ॥ లాజానాంహోమకాలేతు యమో మృత్యుశ్చ తిష్ఠతి । దంపత్యోరక్షణార్థాయ లాజహోమ ఇతిస్మృతః । సోమాయాజ్యాహుతేఃపూర్వం సబ్రహ్మాగ్నేఃప్రదక్షిణం । లాజానాంహోమకాలేతు బ్రహ్మప్యేకోబహిర్భవేత్ । కన్యకాయాంభ్రువోర్మధ్యే రుద స్త్రీనామరాక్షసీ । తద్రాక్షసీవధార్థాయ ప్రతీచ్యాందర్భముత్సృజేత్॥

దశాంగధూపః.

షడ్భాగకుష్ఠో ద్విగుణో గుడశ్చ లాక్షాత్రయంపంచనఖశ్చ భాగం, హారీతకీసర్జరసస్యమాంసం భాగత్రయంచైకతుశైలకస్య ఘనస్యచత్వారిపునస్యచైకో దశాంగధూపఃకథితోమునీంద్రైః.

అగ్నిచక్రశుద్ధిః.

శ్లో॥ నైకాధిద్వ్యారయుతాకృతాస్తా శేషేగుణేభువివహ్నివాసః। సౌఖ్యాయహోమీశశియుగ్మశేషే ప్రాణార్థనాశోభువిభూతకేచ। శ్లో॥ ధృతిశ్చతిథివారంచ నక్షత్రంచచతుర్గుణం । ఏకీకృత్యత్రిభాగంచ శేషంపావకముచ్యతే। ఏకేచవసతేస్వర్గే ద్వితీయాధస్థ్సైవచ। తృతీయేమర్త్యలోకేఽస్మిన్నగ్నిచక్రంయథాక్రమం । ఆకాశేసర్వసంహారః పాతాలేచధనక్షయః । మర్త్యలోకేమహావ్యాధి రగ్నిచక్రంప్రకీర్తితం । సూర్యభాత్త్రిత్రిభేచైవసూర్యవిచ్ఛుక్రిపంగవః।చంద్రార్కేజ్య గుశిభినో నేష్టంభాక్కిహోమాహుతిఃఖలు। రవిః, బుధః, శుక్రః, భృగుః, పంగుః, శనైశ్చరః, చంద్రిః, ఆరః, కుజః, ఇజ్యః, రాహుః, కేతుః॥

కపర్దికారికాః సమాప్తాః.

శ్రీమదాపస్తంబమహర్షయేనమః.

స్మార్తకపర్దికారికావళిః.

శ్లో॥ విఘ్నేశ్వరంనమస్కృత్య విఘ్నానాంవినివృత్తయే। ఆపస్తం
బీయగృహ్యస్య కపర్దీవచ్మి కారికాం॥౧॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిప్రచోదితం
కరిష్యతేయదాతదా।స్వకర్మయత్తదాదితో యతాసురాగురుంవదేత్॥
శ్లో॥ ప్రాచీఃపూర్వాముదక్సంస్థం దక్షిణారంభమాలిఖేత్।అథోదీచీఃపుర
స్సంస్థం పశ్చిమారంభమాలిఖేత్ ॥ ౩ ॥ అవాక్కరోఽభ్యుక్ష్యనిధా
యవహ్ని ముత్సిచ్యతేఽవోక్షణతోయశేషం। ప్రాక్తోయమస్మిన్నిద
ధాత్యుదగ్వా యథాబహిస్స్యాచ్చపరిస్తరాణామ్॥ ౪ ॥ దర్వ్యాజ్య
పాత్రేణసహాప్రయోజ్యా వైకఙ్కతీప్రోక్షణభాజనీస్రుక్। ప్రణీతిపా
త్రేణసహేధ్మదారూ ణ్యుపస్తృతేఽభిఘృతేశ్చదర్వ్యా॥ ౫ ॥ దర్వ్యా
హుతౌతుసర్వత్ర నాస్తిచోదన్యచోదనా। చోదితేతతఏవస్య ద్యథో
ద్దిష్టంతథోదితం॥ ౬ ॥ తంత్రహోమాపథవత్స్వద ధన్యపిప్రేష్యతేవచనాది
తరత్రతు। స్విష్టకృచ్ఛతథాగ్నిముఖంభవే ల్లాజహోమముపాస్యకప
ర్దినా॥ ౭॥ సర్పేషుతద్వైవహావిష్యభు గ్వైశ్వదేవఫలీకరణాహుతౌ।
యావదుక్తమవేహిజయాదికం నాస్తి యత్రవచస్స్మరతత్రతు ॥ ౮॥
ఉత్సృజౌసముపాకరణేవ్రతే ష్విష్టనాగ్నిముఖంచజయాదిచ। అష్టకా
భవసర్పబలిష్వథో పార్వణేపితృకర్మణిమాసికే॥ ౯ ॥ అగ్నిహోత్రిక
ఏషవిధిర్భవేత్ జౌపదేశమతాదపివేపయోః। అన్యకర్మసుసాగ్నిముఖే
ష్వయం వేపయోరితినిత్యమపీష్యతే॥ ౧౦ ॥ ప్రజ్వాల్యవహ్నింపరితస్స
మూహ్య పర్యుక్ష్యహస్తస్థజలేనసమ్యక్। దర్భైఃపరిస్తీర్యయథోక్త
మస్య పశ్చాచ్చబర్హిస్తృణుయాత్పురోగ్రం॥ ౧౧॥ సంపూర్యదర్వీం
హవిషాప్రధాన తత్స్విష్టకృత్ప్రాశసభక్షణార్థం। నిధాయబర్హి
ష్యతఏవదర్వీం తూష్ణీంసమంతంసమిధంనిధాయ॥ ౧౨ ॥ నేష్టావిహో
పస్తరణాభిఘారౌ ప్రధానహోమాం స్తతఏవహుత్వా। తతోగృహో
త్వానిమృజేచ్చలేపం బర్హిష్యతస్స్విష్టకృతశ్చహోమః॥౧౩॥ ప్రాచీ

సమావృత్యనిగృహ్యా లేపం నిమార్జనం దక్షిణతశ్చ భూమ్యాం। ప్రాశ్యా
తఏవాచమనం పునశ్చ నిష్క్రమ్య శేషస్య భవేచ్చ భక్షః॥ ౧౪॥ లేహ్యా
ద్యదర్వ్యాఽఽచమనం తతస్స్యాత్। సధర్మకోఽయం విధిరాగ్నిహోత్రః॥
శ్లో॥ యదాశిషాంస్మృతివిహితం హి వాచనం తదన్తతో భవతి వివాహ
కాదిషు। క్రమాయతశ్చోపనయనాదికే వచ స్వస్తైవ తద్ద్విజవరభో
జనం భవేత్॥ ౧౬॥ గార్హ్యేషు కర్మస్వపరాధదృష్టౌ వబ్రాహ్మణో
క్తేషు సునిష్కృతి స్స్యాత్। ఏకాహుతిర్వ్యాహృతిభిర్హుతా సా స్మార్తే
ష్వనాదేశ ఇహోసు యామః॥ ౧౭॥ యత్కర్మణి బ్రాహ్మణశబ్దకో
ప్రేషోఽస్తి చేత్తత్ర తథోపనీతౌ। తత్కర్మపహాస్న భువ ఆహుతిస్స్యాత్
భవేదనాజ్ఞాతమితిద్వయం వా॥ ౧౮॥ ఆచారలక్ష్యేయు స్మిన్ బ్రాహ్మణ
గ్రహణం స్మృతం। ప్రేషోఽసగ్నా యదిత్వస్మిన్న నాజ్ఞాతజపో భవేత్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం ప్రథమః పటలః.

ద్వితీయః పటలః.

శ్లో॥ పాణిసంయమనం ప్రథమం భవేత్ ప్రేషణం సుహృదాభిమం
త్రణం। సంగతాయ వరాయ సమర్ప్యతే స్వామినా తు వధూర్జలపూ
ర్వకం॥ ౧॥ స్థాప్యతే చ వివాహమహితలే ...వకో విధివన్మధుపర్కకః॥
సోఽత్ర గోసహితోఽసహితోఽపివా దీయతే వరవృత్తసమీక్షయా॥ ౨॥
శ్లో॥ ఏవమేవ వరాపచితాయ చ భ్రాతృమన్త్రజపో థ సమీక్షణం।
అత్ర వా వరణం వరకన్యయోః భర్త్రంతరం యుజుషా పరిమృజ్యతే॥ 3॥
కన్యకా స్వజనో యది సాపి వా యర్హిరోదితి బంధువియోగతః। తర్హి జీవ
వతీం తు జపేదృచం కన్యకావరణే పరివర్జనం॥ ౪॥ స్నాపనాదిషు యద్బ
హుమన్త్రికం కర్మ తత్ క్రియతేఽన్తత ఏవ హి। గృహ్యతే ఖలు పాణిర
మన్త్రికం గమ్యతే జ్వలనస్తు సమంత్రకం॥ ౫॥ వధ్వంజలిం హోమవిధా
నదర్వీం ద్వితీయదర్వీం సహ చాజ్యధాన్యా। ప్రోక్షార్ధపాత్రేణ సహ ప్ర
ణీతా మిధ్మం చ శమ్యాస్సహ లాజమశ్మా॥ ౬॥ నేష్యతేగ్నిముఖం న చ

వేపయోః స్విష్టకృన్నచనాప్యభిఘారణం । స్యాద్వరోజమదగ్నిసమీ ద్భవ స్తస్యపంచగృహీతమపీష్యతే॥ ౭ ॥ అభిన్నవధ్వంజలినాతుహోమో యథాజుహూవన్నముఖేనహోమః । సంమార్జనప్రోక్షణసాదనాని యథాజుహూవన్నచలేపకార్యం॥ ౮ ॥ అన్వారంభః పరిధానేషు హోమేష్వన్యత్ర నేష్యతే । యత్రాస్తిచోదనాతత్ర సానాంరంభస్తు హోమకృత్॥ ౯ ॥ పరిధానహోమేయద్వృతాదిహోమే ప్రవేశహోమేచవివాహశేషే । వివాహపతేషుభపంతిశమ్యాః నత్వగ్నిదైవత్యాచరాభవంతి॥ ౧౦ ॥ హోమాక్రియస్యమోక్షాత్పరతోయదిస్యాత్ అథవా శ్చపత్న్యోరుపవాసఏవ । సహోగ్నినాశేత్వథవిపరికృష్టే పునర్వివాహం విధివచ్చకుర్యాత్॥ ౧౧ ॥ హోమాక్రియాః ప్రతిసరంచైవ వరణంచప్రతిగ్రహంవాససఃపరిధానంచ కర్మాణ్యేతానివర్జయేత్॥ ౧౨॥ ఉత్తంభనాదిస్తునివర్తతేర్వాక్ తామందసానేతిమనుష్యయానే । ఉదుత్తరాదిత్రయమేకఆహు ర్విమోకమంత్రాసిహనోభవేతామ్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం ద్వితీయః పటలః.

తృతీయః పటలః.

శ్లో॥ దర్వ్యామనక్త్యగ్రమథేతరస్యాం మధ్యంచమూలంత్రిరిహాపివాద్విః। పక్షేద్వితీయే సకృదేవమూలం ద్వితీయదర్వ్యామితరేచదర్వ్యామ్॥ ౧ ॥ అనక్తిదర్వ్యోరపివాగ్రమధ్యే స్థాల్యాంతుమూలంత్రిరిహాపివాద్విః । పక్షేతృతీయేసకృదేవమూలం స్థాల్యాముప్రక్రమ్యాసమంజనంస్యాత్॥ ౨॥ అక్త్వోపసీయాక్తతృణంనిధాయ దర్వ్యాంప్రతిష్ఠాప్యకరద్వయేన। నిరస్తసవ్యఃప్రహరేత్ప్రహృత్య త్రిరత్రిచోద్యేతితృణప్రహారః॥ ౩ ॥ నిర్దేశనంచాగ్న్యభిమంత్రణంచ భూమానిమృష్టిఃపరిధిప్రహారః । సంస్రావహోమాంతమమంత్రకంస్యాత్ పాత్రిప్రయుక్తంతృణమత్రబర్హిః॥ ౪ ॥ ఉపక్రమోత్సర్జనయోస్సశిష్యఆచార్యఆప్లుత్యమహాపగాప్సు । సంతర్ప్యవార్యం జలిభిర్మునీంస్తా

నేభ్యస్తుహోష్యన్ సదసస్పతించ ॥ ౫ ॥ కేంద్వగ్నివిశ్వాంశ్చనిషత్త్వ
యంభూర్ హుత్వాముఖాంతేసదసస్పతించ । ఆద్యానువాకాంశ్చ
తురోవరాధాన్ నధీయతేతత్రతతోజయాది ॥ ౬ ॥ ఋషీన్ ముఖాంతే
జుహుయాద్ర్వతేషు సూక్తోపహోమాంత్సదసస్పతించ । ఉపస్థితిశ్చాపి
చ దేవతానాం జయాదయోబ్రాహ్మణతర్పణంచ ॥ ౭ ॥ సోమసూక్త
నిషత్సదసస్పతిం తంత్రివజ్జుహుయాత్సలిలంనమః । శుక్రియే సమిధో
గ్నఇతివ్రతీ యుంజతేసవితాజయవారితం ॥ ౮ ॥ మీలనేయతవాక్ఛిరసః
కృతే వేష్టనేఽస్తమితేగృహమావిశేత్ । స్థీయతేస్థవత్యథవాఽఽ
స్యతే వాగ్యతేనతతోఽభ్యుదితక్రియా ॥ ౯ ॥ తతఃప్రభాతేతుబహిర్గృ
హాణాం వహ్నించసూర్యంచతథోదకుంభం । ఆకాశముద్వీక్ష్యగిరించ
వత్సం పశ్యేద్ధిరణ్యంచవయస్సుపర్ణాః ॥ ౧౦ ॥ ఉత్సర్జనేతుయుంజాదీన్
హాలనాదిచవర్జయేత్ । సమిదాధానమన్త్రాణాం ద్వ్యాసమిత్పూర్వ
మిష్యతే ॥ ౧౧ ॥ వ్రతేషుచాపరోవిధిర్నసూక్తచిత్తమాదికం ఉపస్థితి
ర్న దేవతాగణస్యశుక్రియాదృతే ॥ ౧౨ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం తృతీయఃపటలః.

అథ చతుర్థః పటలః.

శ్లో॥ కృత్వాకుమారేణ సహైవచాగ్నిం ఆశ్యాథవిప్రాన్నపివాచ
యీత । భుక్తేకుమారేజలయుగ్మకేన ఉనత్రిశీర్షం ప్రతివాపనంచ ॥ ౧ ॥
యజ్ఞోపవీతకాలస్స్యాద్వాచనేకృతఆశిషాం । పురస్తాత్సమిదాధానాచ్ఛి
వస్వామిమతేనతు ॥ ౨ ॥ పాత్రప్రయోగేతుకుశాంబుకూర్చ వస్త్రాశ్మ
దండాజినమేఖలాశ్చ । ద్వైవ్యానిపాత్రాణినియుజ్యపశ్చా ద్వ్యంజీతచా
మూనిసహోపనేతాం ॥ 3 ॥ మాంజ్యాజినావస్థాపనప్రోక్షణోత్థాపనానితు
సమంత్రమేతాన్యాచార్యః పూర్వంకృత్వాథవాచయేత్ ॥ ౪ ॥ అన్తేతు
సర్వమంత్రాణాం హస్తగ్రహణమిష్యతే । దేవతాభ్యఃపరీదానం
రక్షణాయపృథక్ పృథక్ ॥ ౫ ॥ యోగాదీన్ వాచయన్నేవ కుమారంహా
వయేత్తలు । ద్వితీయచతుర్థాబ్రాయా దాచార్యోజుహుయాద్వటుః ॥

శ్లో॥ కర్ణోష్ఠాదిత్యసందానాం సమంత్రంవటుదేవతు । ప్రత్యగాశిషమం
త్రాణాం భవేద్వాచనమేవతు॥౭॥ పచ్ఛోభూస్తద్భువోభగఃస్సువధిః
యఇతీష్యతే । అర్ధర్చశోభూస్తద్భువోధియస్సువస్తదస్యథా॥ ౮॥
ఓష్ఠశ్వాసాంతపర్యంతం స్పృశ్యతేఽపృథమిత్సథ । ఆచామేన్నహనా
మాస్తికరాభ్యాంయుగపచ్ఛ్రితి॥ ౯॥ గురోవరంతేదదామీత్యుక్తే
ఽపాస్యయథోదితం। గృహ్యతేసావిత్రీముక్త్వా వరోరుద్రాయగామితి॥
శ్లో॥ అనుపాకృతవేదస్య కర్తవ్యోబ్రహ్మయజ్ఞకే । వేదస్థానేతుసావి
త్రీ గృహ్యతేఽన్యత్సమంభవేత్॥ ౧౧॥ కాండర్షితర్పణంనిత్య ముపే
తేననివీతినా । వార్యంజలిభిరన్యైశ్చ కార్యంపర్యాప్తమీషుచ॥ ౧౨॥
ప్రజాపతింసోమ మథాగ్నివిశ్వాన్ నిషత్త్రియంచాపిచహవ్యవాహం।
విశ్వాన్స్వయంభుంపునదేవవిశ్వాన్ తతోఽరుణాన్వైసదసస్పతించ॥
సప్తదశకృత్వోఽపాస్య చతుర్థేఽహనిగృహ్యతే । యస్యేతిగురుణా
పూర్వం వాసోఽన్యత్పరిధాప్యచ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం చతుర్థః పటలః.

పంచమః పటలః.

శ్లో॥ అజినంమేఖలాదండో భైక్షాచర్యావ్రతానిచ । నివర్తంతే
ద్విజాతీనాం పునస్సంస్కారకర్మణి॥ ౧॥ మేఖలామజినందండ ముపవీ
తంకమండలుం । అప్సుప్రాస్యేవినష్టాని గృహీత్వాఽన్యానిమంత్రతః॥
శ్లో॥ సూత్రేవస్త్రేమణియుగ సమిత్స్రిక్స్రగంధాప్రవర్తా । శీతోష్ణాం
బుక్షురకట యవచ్ఛత్రదండాంజనాని । మానోపానద్ద్వయకుశ శకృ
త్స్నానచూర్ణోదపాత్రం । స్నానస్యైయుంజ్యాత్సకృదిహ నరఃకాష్ఠ
మౌదుంబరంచ॥ 3 ॥ స్నాతకాయసకృన్మధుపర్కో గార్హ్యైకఃస్మృతి
చోదితఏవవా।స్నానఆచరితేదిసఆగతే తస్యనక్తమథాప్యయమిష్యతే॥
శ్లో॥ ఆచార్యాయత్విజేరాజ్ఞే మధుపర్కోగవాసహ । గృహాగ్నౌ
స్తోత్రర్మద్కోవా పూర్ణేసంవత్సరేపునః ॥౪॥ వేదాధ్యాయశ్చాపారశ్చ

త్రైస్మైచాపితథాభవేత్ । తస్మైత్వవేదాధ్యాయాయ భవేద్గార్హ్యోగవావినా॥ ౬ ॥ వేదాధ్యాయాయాతిథయే ధర్మఉక్తోగవాసహ। తథైవవేదాధ్యాయినేయ వరాయాపవితాయచ ॥ ౭ ॥ తాభ్యాంత్వవేదాధ్యాయాభ్యాం వినైవాన్యవరో… వా । ప్రపత్త్రైకాపివిప్రాయ భవేద్గార్హ్యోగవాసహ॥ ౮ ॥ అధీతేయష్షడంగంతు వేదంజానాతిచార్థతః। వేదాధ్యాయస్సతుప్రోక్తః ప్రకాశశ్చిత్రిరుచ్యతే ॥ ౯ ॥ సూత్రేగోమధుపర్కార్హా ఇత్యుక్తేష్వనధీతాస్తుగాః । మధ్యేతుమధుపర్కస్య సాతిథ్యాసర్వదైవతు॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం పంచమః పటలః.

షష్ఠః పటలః.

శ్లో॥ స్త్రీణాంశిరోమధ్యగతాతురేఖా యథైవసీమంతఇతిప్రదిష్టా। తస్యాశ్చతేనోన్నయనంతతస్స్యాత్ సీమంతఇత్యుచ్యతఏవకర్మ॥

శ్లో॥ యవాంశ్చవిరూఢాన్ శలలీంసపుంజాం గ్లప్సంయవానామపిబంధనంచ। ఏతానిసీమంతవిధౌప్రయుంజ్యాత్ పాత్రాణిసాకంఖలుమానుషాణి ॥ ౨ ॥ ఫలద్వయేనసంయుతంవటాంకురంద్రుషత్సుతౌ । సుపాయనాయవస్త్రకంతు పేత్సహైవపుంసవే ॥ 3 ॥ నేష్టాఃపుంసవనేశమ్యాః గృహ్ణీయాత్పరిధీనిహ । బ్రాహ్మణాన్భోజయేదంతే వాచయేదాశిషస్తథా॥ ౪ ॥ రోకేమవృజ్యేచిషువృద్ధిరాదౌ ష్ఠాత్వేచవాంఅత్యశ్రవశాశ్వయుక్షు। శేషేషునామ్నాఃకపరస్స్వరోఽన్త్య స్యాప్యోరదీర్ఘస్సవిసర్గఇష్టః॥ ౫ ॥ నక్షత్రనామానిదేశశ్చ సంబుధ్యాజాతకర్మణి। ప్రాణాభిమంత్రణేజాపే త్రిష్వపీతికపర్దినా॥ ౬ ॥ పుణ్యాహవాచనేనామ్ని మధ్యమేస్వస్తివాచనే। చతుర్థ్యేకత్వశిశోర్నామ స్వస్తీత్యన్యత్సమంత్రకం॥ ౭ ॥ జలద్వయంకుశాన్ యవాన్ శలాలుదర్భపుంజలాన్ । శక్ప్లుఖలల్యాసీన్ తు పేత్సహైవచౌలకర్మణి॥ ౮ ॥ పాత్రప్రయోగేఖలురౌ

జనీయో గోదానకర్మణ్యపిచౌలవత్సః । నగ్లప్సపుంజీలశలల్యాఇష్టాః అత్రార్థకాలుప్తాహిభవంతియస్మాత్ ॥ ౯ ॥ జాతకాదితుసంస్కారణంస్త్రియా మాపనాయనికారథఇష్యతే । దేహసంస్కరణాయయథాక్రమం కాలఏవసమస్తమమంత్రకమ్॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం షష్ఠఃపటలః.

శ్లో॥ వాగ్యతస్యగృహాద్గమనంబలే స్వకృభిహారణంత్వితరేణవా। తత్కాదిపునర్ద్విజనాంతకం నిత్యముత్సరణాదథఇష్యతే। ॥ ౧ ॥ త్రిభిర్యథోధంపరిబాయమంత్రైః తథాపరైర్ముఖ్యకుశాత్రిభిస్తు। త్రిభిర్యథోధంపునరుత్తమేన ముఖ్యస్యసంజేష్టికపర్దిశిష్యః॥ ౨ ॥ గృహాశ్వాసిసమశ్నన్తో దేవసేనాశ్చయాఅపి । ద్వారపోఽనిషంగీచ సప్తైశానో సుయోజితాః॥౩॥గృహాపీచవిచిన్వంతో ద్వారాపీతత్రియాంమతాః। జయంతస్యతథాఘోషీప్రానాసారిణఏవచ ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం సప్తమఃపటలః.

అష్టమఃపటలః.

శ్లో॥ ఆఘారదార్వ్యగ్నిముఖాజ్యభాగా ప్రదక్షిణాను ప్రజనేషుతద్వత్ । ఆఘారయోస్విష్టకృతిప్రసిద్ధం యజ్ఞోపవీతంహికపర్దినస్యాత్ ॥

శ్లో॥ కార్యాస్తథాసప్తభిరన్నహోమాః స్వాహాదిమంత్రైరథసర్పిషాస్యుః। సకృత్సకృత్స్విష్టకృతంచహుత్వా భస్మన్యుదీచ్యామహావిష్యహోమః ॥ ౨ ॥ యాంజనాద్యాశ్చతస్రోయా యాచైషాలూఖలా ఇతి । యజ్ఞోపవీతమానుస్యాదుక్థ్యాదిషుచసప్తసు॥ ౩ ॥ హోమేదధ్యం జలేప్రాతరష్టమ్యాముపవీతినా । పక్షేచాస్మిన్నవమ్యాం తుభ వేదస్విష్టకాక్రియా॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం అష్టమఃపటలః

నవమః పటలః.

శ్లో॥ చౌలోపనీతస్నానాన్త గర్భసంస్కారకర్మసు। ఉద్వాహాధాన సోమేషు రక్షాబంధః ప్రచోదితః॥ ౧ ॥ ఆధానే చ వివాహే చ దంపత్యో రుభయోరపి। తత్పుంసవనసీమంతే స్త్రియా ఏవ తు కౌతుకం ॥ ౨॥
శ్లో॥ అష్టకాధ్యయనే చైవ గృహశాన్తిప్రవేశనే । నవయాగం చతుర్థీం చ నిత్యహోమం తథైవ చ॥ ౩॥ సీమంతోన్నయనం పిండం సువనం పార్వణం తథా । ఔపాసనాగ్నావేతాని కుర్యాదన్యాని లౌకికే॥ ౪॥ గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధిసర్పిః కుశోదకం। పంచగవ్యం తు నిర్దిష్టం పవిత్రం కాయశోధనం ॥ ౫ ॥ విశోధ్య కాయం వివిధైశ్చ కృచ్ఛ్రైర్వ్యయపరిదాసంయుతే యథార్హం । తతః పురస్తాత్సహ భార్యయా చ యతాసురాగూకరణం వదేత్సః॥ ౬ ॥ అధీతవేదస్య గృహోద్గృహీత్వా నిధాయ వహ్నిం విధినా సమింధే। ఆజ్యం తు సంస్కృత్య సకృద్గృహీత్వా పరిస్తృతేగ్నౌ జుహుయాదయాశ్చ॥

ఇతి కపర్దికారికాయాం నవమః పటలః.

కపర్దికారికాః సమాప్తాః.

శ్రియై నమః.

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా.

శ్లో॥ శ్రియఃపతిం ప్రణమ్యాథ ప్రవక్ష్యేన్తే చ దేవతాః । ఆపస్తంబీయగృహ్యస్థ మన్త్రోద్దేశ్యా ఇహాస్ఫుటం ॥ ౧ ॥ ఆఘారయోః ప్రజాపతిరపీంద్రః పరస్యతు । అగ్నీషోమౌ క్రమాత్ప్రోక్తా దేవతే ఆజ్యభాగయోః॥ ౨ ॥ త్రయోదశ జయా ఉక్తా అభ్యాతానాదశాష్టచ । జయాభ్యాతానేషు చాప్య పరోక్తా ఏవ దేవతాః ॥ ౩ ॥ రాష్ట్రభృద్ధోమమంత్రాశ్చ ద్వావింశతిరుదీరితాః । పూర్వేషు దేవా గంధర్వ పదపూర్వపదోదితాః॥ ౪ ॥ పరేషు చాప్సరశ్శబ్ద పదపూర్వపదోదితాః। త్రయోదశాన్త్యయోర్బ్రహ్మ భువనస్యపతిర్ద్వయోః॥ ౫ ॥ అథవాద్యం ద్వదశకే గంధర్వాప్సరసః క్రమాత్ । దేవాస్త్రయోదశే వాత స్తథాఽన్త్యేకామ ఉచ్యతే। ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాపతే నత్వదిత్యస్య దేవతా।

భూరాదీనాం క్రమాదగ్ని వాయుస్సూర్యశ్చ దేవతాః॥ ౭ ॥ యదగ్నిస్స్విష్టకృత్సర్వ ప్రాయశ్చిత్తే ప్రజాపతిః । ఇత్థం దేవా జయాదీనా మష్టపంచాశదీరితాః ॥ ౮ ॥ అనాజ్ఞాతమయాశ్చేతి చతుర్ణామగ్నిరీరితః।

సోమోఽథ గంధర్వోఽథాగ్నిస్సోమాయాదిత్రయోమతాః ॥ ౯ ॥ కన్యావేత్యస్య చాత్మస్యా దిందాగ్నిమీఢ్వాం స్తతో ద్వయోః । అగ్నిరైత్వితృచోఽగ్నిశ్చవరుణో దేవతే ఉభే॥ ౧౦॥ అథాగ్నిర్గార్హపత్యస్సాస్విదిమాంమాత ఇతిద్వయోః । ద్యౌర్భూర్వాయ్వసవితృబృహస్పతయ ఇత్యపి॥ ౧౧ ॥ విశ్వేదేవాశ్చ ప్రజస్త్రా మిత్యస్యాగ్నిః ప్రకీర్తితః । ఇమంమేతద్వయోః ప్రోక్తో వరుణస్త్వస్నసత్వయోః॥ ౧౨। అగ్నీవరుణౌ త్వమగ్నిరయాఽగ్నిరియం మనా। అథార్యమత్వమర్యమ్ణో రర్యమాగ్నిరథార్యమా॥ ౧౩॥ యస్మృతే మఘవాచోడా మగ్నే అగ్నిశ్చైవ దేవతా। ఆగన్గోష్ఠాయమగోష్ఠేశ్చ అగ్నిర్గృహపతిస్స్మృతః॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిస్తథేందాగ్నీ ప్రజామేమ స్త్రిషురితాః। తేనభూతేనాభివర్త తామిహై

వేతిచత్రిషు ॥ ౧౫ ॥ ఇంద్రాగ్నీహిధ్రువైధీతి బృహస్పతిరుదీరితః॥ త్వష్టాజాయామితిత్వస్మిన్ త్వష్టా దేవఃప్రకీర్తితః ॥ ౧౬ ॥ అగ్నిరగ్నిస్స్విష్టకృచ్చ స్థాలీపాకేతుదేవతే। ఔపాసనేష్వేవమేకే వార్తిసూర్యంపురాహుతేః॥ ౧౭ ॥ ఏకత్రింశద్విశ్వేదేవే దేవతామన్త్రచోదితాః । ప్రాజాపత్యాదివర్తీనాం ప్రజాపత్యాదయస్స్మృతః॥ ౧౮॥ ఉపాకర్మణిచోత్సర్గే తాసామేవసముచ్చయః । జాతవేదాఉద్దీప్యస్వమానోహింసీదితిద్వయోః ॥ ౧౯ ॥ అగ్నఇత్యాదిమన్త్రాణాం మన్త్రలింగోక్తదేవతాః । ప్రసవశ్చమధుశ్చైత్ర మేఘస్యాస్తత్రదాదయః॥ శ్లో॥ ప్రాతర్మన్త్రేఽగ్న్యాదయస్స్యు శ్చతుర్ణాంతుతతోభగః। పష్ఠసప్తమయోశ్చైషా దేవతాపరికీర్తితా॥ ౨౧॥ ఉపనీతౌసమిధ్యగ్నియోగేత్వింద్రస్సమీరితః । ఇమమ్మేఽగ్నిఽగ్నివరుణ సోమాదితయఇత్యపి॥ శ్లో॥ విశ్వేదేవాశ్చశతమి స్మన్త్రేదేవాస్తుదేవతాః। అథాగ్నిష్టేఽగ్నింద్రమరుదాదిత్యవసవస్స్మృతాః॥ ౨౩ ॥ మేధామంగిరసస్త్వర్షిప్రజాపత్యగ్నయస్స్మృతః । మేధాయశస్యప్సరాసు దేవతేపరికీర్తితే॥ ౨౪॥ ఇమంమేవరుణాదీనాం దేవతాఃపూర్వమీరితాః । సమిదాధానమంత్రాణాం సప్తమస్యేంద్రఈరితః॥ ౨౫ ॥ నవమేద్యావాపృథివీ అగ్నిశ్శేషేషు దేవతా। స్నానేతుసమిదాధాన ఇమంస్తోమేఽగ్నిరీరితః॥ ౨౬ ॥ ఆయుష్యాదీనాంచతుర్ణాం హిరణ్యం దేవతాస్మృతా । సంరాధనీ దేవతాస్యాత్తథాపంచమషష్ఠయోః ॥ ప్రసాధనీసప్తమేస్యాల్లక్ష్మీఃప్రోక్తాతథాష్టమే । తూష్ణీంతుసమిదాధానే దేవతస్యాత్ప్రజాపతిః॥ ౨౭॥ అగ్నిఃప్రాశ్నాతుచాగ్నిస్స్యాన్మధుపర్కేఽవపాహుతౌ । ధాతాదీనాం చతుర్ణాంతు ధాతాసీమంతచౌలయోః॥ ౨౮॥ యస్త్వాహృదాచయస్మైత్వం ద్వయోరగ్నిశ్చపుత్రవాన్ । ఇంద్రఃపుత్రీ దేవతాస్యాత్వేసుపుత్రోక్థఉక్థయోః॥ ౩౦ ॥ జాతకర్మణ్యయంమన్త్రే మరుతష్షష్ఠమంత్రకే । అగ్నీంద్రాబృహస్పతయః పరేషామగ్నిరుచ్యతే॥ ౩౧ ॥ వాస్తోరాదిచతుర్ణాంతు దేవోవాస్తోష్పతిస్స్మృతః। ఉపక్రమేసర్పబలేరుత్సర్గేచక్రమాత్స్మృతే॥ ౩౨ ॥ శ్రావణీపౌర్ణమాసీచ మార్గశీర్షేచదే

వతే । జగ్ధో మశక ఇత్యాది త్రయోగ్ని ర్దేవతా భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇంద్ర ఇంద్ర ఇహీత్యస్య స్యాదగ్నిః పరయోర్ద్వయోః । తత్సత్యే సర్వరాజస్యా త్సర్వాశ్చైవ తత స్త్రిషు ॥ ౩౪ ॥ స్యురాగ్రయణ ఇంద్రాగ్నీ విశ్వే దేవా స్తతః పరం । కథితే ద్యావాపృథివీ స్విష్టకృచ్చ తతః పరం ॥ ౩౫ ॥ అష్టాదశే శాసయజ్ఞే చతుర్థ్యన్తా భవాదయః । యన్మే మాతేతి షణ్ణాం తు దేవతాః స్యాద్ద్వయోర్ద్వయోః ॥ ౩౬ ॥ పితా పితామహశ్చైవ తథైవ ప్రపితామహః । సప్తమే ఽజ్ఞాతపితర శ్చతుర్ణాం దేవతా పితా ॥ ౩౭ ॥ స్వధేతి పితరః ప్రోక్తాః పరే ఽగ్నిః కవ్యవాహనః । ఏకాష్టకాయాం జనేతి తూష్ణీం పంచ ప్రజాపతిః ॥ ౩౮ ॥ వహేతి మన్త్రే పితరో యాంజనాదిషు సప్తసు । ఏకాష్టకా దేవతోక్త్యా మన్త్రే స్యాన్మాంసపిప్పలా ॥ ౩౯ ॥ అగ్ని ర్వాయు స్తథాదిత్యో భూరాది త్రితయే క్రమాత్ । జనదద్భిశ్చ జనద దథర్వాంగిరస స్తథా ॥ ౪౦ ॥ రోచన శ్చైవ కేతుశ్చ క్రమాన్మంత్రద్వయే తతః । అపజిహ్వా నిజిహ్వాకా స్తః ఫలీకరణాహుతౌ ॥ ౪౧ ॥ పణ్యాహోమే తథా దేవా సోమాగ్నీంద్రా బృహస్పతిః । ఇన్ద్వేష్వావర్తనాదీనాం చతుర్ణామింద్ర ఈరితః ॥ ౪౨ ॥ ఇమం మ ఇతి షణ్ణాంచ దేవతాః పూర్వమీరితాః । సమాజమిత్యత్ర లక్ష్మీ వ్యాహృతీనాం పురోదితాః ॥ శ్లో॥ ఇత్థం గృహ్యోక్త హోమానాం దేవతాః పరికీర్తితాః । అనేన ప్రీయతాం దేవః శ్రీపతిః శ్రితవత్సలః ॥ ౪౪ ॥ అత్రానుక్తం దురుక్తం యత్తత్సన్తః క్షంతుమర్హథ ॥

ఉద్దేశ్యదేవతాకారికా సంపూర్ణా

11+1
72+2
84+3

యాజుషస్మార్తమంత్రపాఠము.

ప్రథమభాగ సస్వరము ప్రతి 1 కి రు 2—8—0

పోష్టుఖర్చులే 0-8-0 అణాలు అగును మొత్తము 3-0-0 అగును.

అయ్యా! భగవదనుగ్రహముచే ఈకూర్పు సిద్ధపడినది గ్రంథస్థ విషయములు. నమకము- చమకము- పురుషసూక్తము - శ్రీసూక్తము - భూసూక్తము - అరుణము - సౌరము - త్రిచ - మంత్రప్రశ్నములు - నక్షత్రేష్టి- ఉపనిషత్తులు - పితృమేధము - అధిశ్రవణము- మన్యు - రుద్ర - సర్ప - దేవీ - రాత్రి - హిరణ్యా - సీతా - సరస్వతీ - లక్ష్మి - కాళి - ఇత్యాది సూక్తములును - అన్నసూక్తము- న్యాసఖండ - మహాన్యాసము - దశశాంతులు - సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకం - బిల్వాష్టోత్తర శతనామపూజా - ఇన్ద్రాక్షీస్తోత్రము - రుద్రకవచము - నవగ్రహ మంత్రములు - పంచసూక్తములు - మొదలగు స్మార్త విషయములన్నియును చేరినవి. ఇది గృహస్థులకు విద్యార్థులకు- రాజాశ్రితులకు - యాజ్ఞికులకు- స్వస్తివాచకులకు- శివాలయ విష్ణ్వాలయార్చకులకు - ఋగ్వేదులకును - అత్యవసరముగ నుండతగినది. ఇది 10-15 మారులు గురువువద్ద చెప్పించుకుని పిమ్మట స్వయముగా పఠించగలరు. ఈగ్రంథమువలన ప్రయోజనము కొంచము వ్రాయబడును. రుద్రాభిషేకము - మహాభిషేకము - నవగ్రహజపము- నవగ్రహశాంతులు- వివాహోపనయనాది షోడశకర్మలయొక్క మంత్రములు- నాచికేతాంతవఱకధిశ్రవణ మంత్రములు- దేశారిష్టగ్రామారిష్ట మారీస్ఫోటకాది నానావిధ రుగ్మత పీడలయందు పఠించతగిన సూక్తములు - స్మార్తగృహమందుండు బాలురకును - పురోహితులకును దైవీకముగా సంభవించు నానావిధ జ్వరాది రోగములనుగాను పఠించదగిన నవగ్రహ మంత్రములును ఇత్యాది బహువిషయములును చేర్పఁబడినవి. గ్రంథముదగ్గిరయుండినంత మాత్రముననే షోడశకర్మాధికారి కావడమున కెంతమాత్రము సందేహములేదు ఆలస్యముచేయక వెంటనే గ్రంథమును తెప్పించుకొనగలరు.